

**ЛЕТОПИС ИНСТИТУТА
ЗА ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ
(2018–2019)**

IES

IES

Издавач:
ИНСТИТУТ ЗА ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ
Трг Николе Пашића 11, Београд
www.ies.rs • office@ies.rs • +381 11 3398891

За издавача:
МИША ЂУРКОВИЋ

Рецензенти:
ДР СЛОБОДАН ЗЕЧЕВИЋ
ДР АЛЕКСАНДАР ГАЈИЋ

Аутори:
ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ
РАЈКО ПЕТРОВИЋ
ДУШАН ИЛИЋ
СОЊА ДРАГОВИЋ-СЕКУЛИЋ
СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ
СЛАЂАНА ЗДРАВКОВИЋ

Прелом:
ИЕС, БЕОГРАД

Штампа:
ЗУХРА, БЕОГРАД

Тираж:
100

ISBN 978-86-82057-74-1
COBISS 281492236

© ИЕС 2019.

**ЛЕТОПИС
ИНСТИТУТА ЗА
ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ
(2018–2019)**

**ИЕС
БЕОГРАД • 2019.**

САДРЖАЈ

Уводна реч (Миша Ђурковић)	7
„Природна породица“ као стожер здравог друштва (Јовица Павловић)	9
Фејсбук, заштита података и судска пракса (Рајко Петровић)	14
Геополитички значај Грчке за Балкан и Источни Медитеран: Важност грчко-српских односа (Душан Илић).....	19
Космополитска дистопија: Како је либерални интервенционизам подрио либерални међународни поредак (Соња Драговић-Секулић)	25
Либерализам у савременој Русији (Душан Илић)	30
Међународна конференција „Санкције ЕУ–Русија: резултати, последице и предвиђања“ (Рајко Петровић)	35
Биргул Демирташ – Турска спољна политика данас (Рајко Петровић)	43
Спољна политика Европске уније и проблем Косова (Јовица Павловић)	47
Умут Узер – Од мултинационалне империје до националне државе: Успон турског идентитета (Рајко Петровић)	51
Михаел Антоловић – Историографија и политика: Интелектуална биографија Фридриха Мајнекеа (Душан Илић)	55

Промене у динамици заштите спољних граница Европске уније (ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ)	60
Шпанска демократија: 40 година шпанског устава (РАЈКО ПЕТРОВИЋ)	64
Евангелиос Протопадакис: „Право на смрт“ у светлу Кантове етике (ДУШАН ИЛИЋ)	68
Тема над темама: Смрт, умирање и одлагање тела у (пост)модерно доба. Антрополошке перспективе (СОЊА ДРАГОВИЋ-СЕКУЛИЋ)	72
О језику транзиције и смени дискурских режима (ДУШАН ИЛИЋ)	75
Школа народног здравља Андрија Штампар и јавно здравство у Хрватској (СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ)	80
Конзервативни анархизам, европски нихилизам и хришћанство (ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ)	84
Шта носе парламентарни избори у Израелу? (РАЈКО ПЕТРОВИЋ)	91
Слободан Деспот: Духовни корени сукоба између Запада и Истока (ДУШАН ИЛИЋ)	95
Утицај персонализма на модерно правно обликовање људских права (СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ)	100
Европски избори и будућност Европске уније (ДУШАН ИЛИЋ)	104
Побољшање друштва „унапређивањем“ човека и друга биоетичка питања (ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ)	110
Основне црте европског конзервативизма и критичка мисао Леа Штрауса (ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ)	115

Хришћанска демократија у Европи: Европска народна партија као политичка снага у времену Хладног рата (РАЈКО ПЕТРОВИЋ)	119
Избори за Европски парламент – Резултати, очекивања и могући утицај на Западни Балкан (СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ).....	123
Момчило Диклић, Моја искуства: Голи оток и Кумровачка школа (ДУШАН ИЛИЋ).....	127
Пут свиле – Некад и сад (РАЈКО ПЕТРОВИЋ)	133
Латинска Америка је поново у фокусу (РАЈКО ПЕТРОВИЋ)	137
Демократски конфедерализам у северној Сирији (СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ)	145
Извршење наређења, командна одговорност и структура закона рата (ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ)	150
Покушај државног удара у Турској: Војна интервенција, политиколошки и социолошки поглед (СЛАЂАНА ЗДРАВКОВИЋ).....	154
Франческо Ђубилеи: Историја европске конзервативне мисли (ДУШАН ИЛИЋ)	157
Списак трибина и конференција (2018–2019)	163

УВОДНА РЕЧ

Током последњих година, Институт за европске студије је доживео је велике промене. Трибина Института постала је место препознато у регионалним, али и ширим оквирима као једно од најзанимљивијих академских простора за сусрете, дебате, полемике и праћење актуелних догађаја. Као што ће читаоци моћи да виде, трибине обухватају веома разнолике програме, од великих међународних и регионалних конференција, преко гостовања великих имена европске и светске науке, затим важних актера из региона, политичара, дипломата, до младих научника, доктораната којима је некада ово и први наступ.

Теме којима смо се бавили су такође веома шаролике. Институт је пре свега политиколошког усмерења, но због свог мултидисциплинарног састава и научне радозналости отворене и ка контроверзним темама, код нас су присутна и нетипична истраживања попут оних из биоетике, конспирологије итд.

Но, најважнија промена која се код нас десила јесте значајно подмлађивање институтског кадра. Неке колеге су отишле у пензију, те су уместо њих дошли млађи сарадници. Захваљујући одлуци Министарства да отвори науку за запошљавање хиљаду доктораната, ми смо добили петоро—шесторо одличних нових сарадника, који су Институту донели много тога доброг. Реч је о веома талентованим и образованим младим научницима, изразито

стручним у областима којима се примарно баве, али који пажљиво прате и друге, врло специфичне теме и културна подручја захваљујући познавању светских језика.

У међувремену, ове младе колеге су за непуне две године почеле да граде сасвим солидну научну и јавну каријеру, да објављују радове и наступају на међународним скуповима у земљи и иностранству. Овде, међутим, представљамо једну од првих активности којима су приступили на пројекту Института. Писање извештаја са трибина имало је веома важну функцију и за младе колеге и за Институт. Извештаји су на леп и концизан начин представљали оно што се на трибини дешавало, па је објављивањем на порталу „Стање ствари”, са којим имамо трајну сарадњу, ова информација долазила до шире јавности. Са друге стране, младе колеге су тако по први пут излазиле у јавност, вежбале јавну реч и оправдано скретале пажњу на своје научне и публицистичке потенцијале, што није остало незапажено.

Све у свему, у овом Летопису представљамо прву годину континуираног праћења трбина, академску годину 2018–2019. Тиме остављамо леп траг и о својим активностима, и о првим академским корацима једне сјајне нове генерације наших колега. Верујемо да ће и наша академска заједница у овом рукопису наћи доста вредног материјала који би иначе остао без забележеног трага, као и да ће то бити начин да се упознају са радом неких актера и темама које би касније могли детаљније да прате и изучавају.

Миша Ђурковић

„ПРИРОДНА ПОРОДИЦА“ КАО СТОЖЕР ЗДРАВОГ ДРУШТВА

Председник Хауард центра за породицу, религију и друштво и оснивач Светског конгреса породица, др Алан Карлсон, боравио је у Србији као гост Института за европске студије и том приликом одржао два предавања у оквиру којих је нагласио да традиционални модел породице сматра предусловом за здрав развој савременог друштва као целине, али и човека као индивидуе. Током предавања одржаног у згради Матице српске у Новом Саду позвао се на пример Сједињених Америчких Држава, а током београдског предавања и на случај Шведске, како би пружио критички осврт на начине и механизме путем којих јавне политике могу посредно и директно утицати на слабљење или јачање онога што он назива „природном породицом“, а самим тим и на пад или раст наталитета, на општи просперитет државе и друштва, као и на остале компоненте приватног и друштвеног живота.

Историчар по професији, Карлсон је током новосадског предавања „Једно материнство, једна породичност: Природна породица као интегративна друштвена снага у америчкој историји“ пружио примерима испуњен преглед развоја америчког модела породице, од колонијалног доба до данас. Нагласио је чињеницу да су – супротно општеприхваћеном мишљењу о САД као држави која је

изграђена на идеји о појединцу као носиоцу америчког сна – америчка култура и друштво засноване на вредностима патријархалног дома који карактеришу рано ступање у брак, велики број деце и комплементарне улоге мужа и жене. Данас свеprisутна митологија о америчком индивидуализму, тврди Карлсон, развила се тек средином 19. века у оквиру политике која је популаризовала авантуристичке походе на запад ради ширења граница САД, али је друштвени модел према ком породица чини базичну јединицу друштва у америчку свест уграђен још током раног 17. века и то пре свега захваљујући пуританском начину живота, да би хришћанску породичну традицију наставиле и учврстиле и касније групе досељеника.

Карлсон тврди да је идеја о патријархалној породици у којој отац штити, ради и снабдева, док мајка чува, учи и инспирише заслужна не само за просперитет и високу стопу наталитета раних досељеника на северноамерички континент, већ и за успешну интеграцију и асимилацију великог броја имиграната који су у Америку током друге половине 19. и почетком 20. века стизали из разних крајева Европе. Мото „Једно мајчинство и једна породичност“, као симбол заједничких вредности, потпомогао је американизацију иначе прилично различитих становника немачких, пољских, италијанских, грчких и јеврејских етничких енклава и уједно пружио идеолошку потпору за читав низ про-породичних политика спроведених у међуратном периоду; политика попут пореских олакшица и социјалне заштите за младе брачне парове, које су дале видне резултате (нпр. стопа фертилитета је током овог периода америчке историје удвостручена).

Међутим, јачање феминистичког покрета и период сексуалне револуције производе систем вредности који „природну породицу“ одређује као индивидуалним сло-

бодама нужно супротстављен и самим тим превазиђен друштвени модел. Током шездесетих и седамдесетих година на снагу тако ступа и читав низ нових закона и законских реформи које подривају традиционални амерички породични живот.

За развој догађаја који је довео до тога да се млади људи ређе одлучују на брак него што је то раније био случај, а да брачни парови имају мање деце него брачни парови током неких ранијих периода америчке историје, Карслон, поред феминистичког покрета, криви и марксистички приступ јавним политикама, друштвеним наукама и праву. Своју критику марксистичке визије породице детаљно је изложио током предавања „Деконструисање породице на шведски начин“ у оквиру ког је анализирао јавне политике усмерене ка породици које су имплементирани у Шведској током двадесетог века, пре свега у периодима током којих је традиционално најјача Социјалдемократска партија била на власти. Наводи да у Шведској почетком тридесетих година долази до радикалне измене породичног закона и то под утицајем групе шведских интелектуалаца предвођене Алвом и Гунаром Мирдал. Сматрали су да жена мора да буде равноправна мушкарцу у сваком смислу те речи, па самим тим и да треба да буде једнако присутна на тржишту рада колико и он, а да бригу о деци и домаћинству у што већој мери мора да преузме држава. Залагали су се за колективизацију породичног живота у ком је већ описану природну породицу требало заменити домаћинством сачињеним од већег броја жена и мушкараца који би делили све обавезе, па тако и бригу о деци.

Међутим, предлагане промене нису се лако примиле. Велики број жена које су у том периоду подржвале Социјалдемократску партију сматрао је да ће своја права

остварити не тако што ће постати део радне снаге, већ тако што ће помоћ државе и плате њихових мужева бити довољно велике да омогуће њихов останак код куће, где ће се као домаћице бринути о породици. У складу са захтевима ових домаћица, које су у то време чиниле већину унутар женске популације, доношене су политике чији су резултати били пораст наталитета, смањење броја запослених жена и знатно мањи број деце у обдаништима. Ипак, након повратка Алве Мирдал у Шведску политику наступило је девет такозваних „Црвених година“ (1967 – 1976) током којих је усвојен низ мера које су, између осталог, стимулисале запосленост свих пунолетних чланова породице, јер се са система опорезивања домаћинства прешло на систем опорезивања појединаца. Током овог периода, идеја о потпуној једнакости полова према визији Мирдалових постала је камен темељац шведске социјалне политике, поступак развода поједностављен је до те мере да је институција брачне заједнице са правне стране учињена бесмисленом, а резултати тих мера огледају се пре свега у паду наталитета у Шведској који је (ако се изузме висок природни прираштај имигрантске популације) врло забрињавајућ.

Ако се Карлсонова предавања у Београду и Новом Саду схвате као опомена, може се рећи да су одржана у правом тренутку, поготово када се у обзир узме чињеница да је у Србији у јулу месецу на снагу ступио измењени Закона о финансијској подршци породицама с децом, према ком појединим женама на породиљском боловању од Секретаријата за социјалну заштиту следује свега 1.000 динара месечно. Карлсон је на примерима САД и Шведске јасно демонстрирао начин на који јавне политике усмерене ка породици врло брзо дају јасне (позитивне или негативне) резултате. Тешко је замислити да Србија, у којој се 2018.

година декларативно проглашава годином борбе за раст наталитета, а у којој поједине труднице остају без раније гарантованих прихода, може да се нада позитивној стопи раста природног прирастаја ако у скорије време не дође до озбиљних легислативних реформи.

Јовица Павловић

ФЕЈСБУК, ЗАШТИТА ПОДАТАКА И СУДСКА ПРАКСА

Књига под називом „Фејсбук, заштита података и судска пракса“ двојице аутора – Драгана Прље и Андреја Дилигенског промовисана је на трибини одржаној 24. септембра 2018. године у библиотеци Института за европске студије у Београду. Реч је о књизи коју је ове године објавио Институт за упоредно право из Београда, те која има огроман научни и друштвени значај.

Квалитет књиге, која може послужити као стручна литература, али и као водич за сваког заинтересованог грађанина корисника друштвене мреже Фејсбук, неоспоран је с обзиром на образовање и искуство њених аутора. Др Драган Прља је докторирао на Правном факултету Универзитета у Београду из међународног права и међународних односа, радио је као предавач на многим правним факултетима, те на многим научним институтима. Сматра се једним од водећих стручњака у области правне информатике и интернет права. Андреј Дилигенски је магистар права чија је област интересовања информатичко право и право информација, а тренутно је на докторским студијама у Бечу.

Аутори су најпре изложили неке од најзначајнијих резултата до којих су дошли истражујући ову проблематику. Реч је о свакако актуелним темама, које обилују примерима судских случајева везаних за коришћење Фејсбука, као

и о Општој уредби о заштити података Европске уније, која се примењује од ове године. Ради се о акту који је усмерен ка строжијим мерама управљања личним подацима, што свакако иде у прилог заштите података као основног људског права, али не и компанијама које то доживљавају као мешање у њихов рад. Механизам заштите је бољи него амерички, додају аутори, али простора за даље помаке свакако има.

Аутори напомињу да је „дигитална неписменост“ не само проблем у Србији, већ и свету. Дакле, велики број грађана широм света превише олако приступа Фејсбуку, дајући тој друштвеној мрежи превише података о себи, те не размишљајући о евентуалним последицама. Услови коришћења Фејсбука су јасни (дакле, било шта што поставимо на њега је у његовом власништву), али огромна већина корисника на то ни не обраћа пажњу. Све фотографије, видео и текстуалне записе које постављамо на Фејсбуку он (односно они који га контролишу) има право да искористи на начин који му одговара, напомињу аутори. Професор Прља је више пута нагласи да, заправо, *није бијинко и како узима наше податке већ иде и како ће их (зло)уио-и-ребији!* Фејсбук је, на неки начин, оно што је још Џорџ Орвел најављивао у својим књигама „Хиљаду деветсто осамдесет четврта“ и „Животињска фарма“. Чињеница да само у Србији постоји око 3,5 милиона фејсбук профила говори о фантастичним могућностима оних који ту друштвену мрежу контролишу. Западне обавештајне службе су и те како развиле ту праксу, а врло је могуће да су и саме учествовале у стварању Фејсбука.

Такође, аутори су навели мноштво примера који потврђују размере могућности злоупотребе података на Фејсбуку. Многи људи су остајали без посла, били лишени слободе или су имали тешке породичне проблеме због података

које су оставили на милост и немилост Фејсбуку. Примера ради, дешавало се да људи остају без посла јер их је Фејсбук забележио на локацијама забавног типа, иако су они били на боловању. Многе политичке личности су биле предмет осуде због одређених садржаја на њиховим фејсбук профилима, што говори о томе колико цела прича залази у домен приватног. Многобројне афере у којима је Фејсбук давао огромне количине личних података бројним компанијама само су најупечатљивији докази његових тамних страна.

Дилигенски сматра Фејсбук парадигмом моћи у свету друштвених мрежа и савремених средстава комуникације. Он је, занимљиво, оценио да Фејсбук има атрибуте државе – територију коју покрива, становништво које обухвата, правила и механизме контроле, као и личне податке грађана којима располаже. На другој страни, компанија „Гугл“ је одолела притиску једне значајне европске државе каква је Шпанија да јој плаћа порез. То само говори о снази разних интернет деривата, али и о „залеђини“ коју очигледно имају.

Да је на сцени рат путем друштвених мрежа који је примио светске размере говори чињеница да Фејсбук, али и неке друге друштвене мреже, нису добродошле у појединим државама. Кина, Иран и Северна Кореја су најупечатљивији примери држава које су забраниле употребу Фејсбука, што говори о њиховој перцепцији истог као политичког и војнообавештајног инструмента. Аутори су се дотакли и примера Турске као државе која је неколико пута својим грађанима блокирала приступ друштвеним мрежама, очигледно из политичких и безбедносних разлога.

Дискусија вођена након уводног излагања аутора књиге била је више него плодотворна. Стеван Гајић са Институ-

та за европске студије је истакао да у Русији већина становништва користи „В контакте“, руски пандан Фејсбуку, с обзиром да се велики број Руса и даље не служи енглеским језиком. Слободан Зечевић, професор и научни саветник, истакао је да је европско законодавство у области заштите података о личности боље од америчког, што се намеће као још једна од предности за грађане Србије у случају приступања Европској унији. Занимљива је и чињеница да неке арапске државе користе на аеродромима процедуру читавања зенице ока као начин провере идентитета, што говори о могућем смеру контроле грађана, тј. о својеврсном споју биолошког и технолошког у прикупљању и провери података, приметила је Гордана Ђерић са Института за европске студије. Директор Института за европске студије Миша Ђурковић, говорећи о употреби Фејсбука и других друштвених медија као средстава за манипулацију над масама, указао је на случај Алекса Цоунса, као пример успешности алтернативних медија као канала комуникације са грађанима који желе да сагледају ствари из другачијег, неконвенционалног угла. Дакле, закључак је да су креатори друштвених мрежа од њих створили мач са две оштрице.

Општи закључак је да Фејсбук, баш као и друге форме савремене комуникације, не представља „остварење дечачког сна“ Марка Закерберга, већ плод водећих обавештајних служби као софистицирано средство путем ког је могуће имати на располагању незамисливу количину података огромног броја становника наше планете. Било да је реч о интимним, здравственим, финансијским или било којим другим подацима, они се могу злоупотребити на било који начин, свакако на штету грађана. На другој страни, захваљујући савременој ГПРС технологији која је повезана са бројним апликацијама на друштвеним мре-

жама, свака особа која их користи може бити лоцирана и праћена. То су озбиљни показатељи који говоре у прилог тези да одређени светски центри моћи, захваљујући манипулацији постиндустријским културним садржајима и технологијама, желе да имају пуну контролу над обичним човеком.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ ГРЧКЕ ЗА БАЛКАН И ИСТОЧНИ МЕДИТЕРАН: ВАЖНОСТ ГРЧКО-СРПСКИХ ОДНОСА

У организацији Института за европске студије и Форума за међународне односе Европског покрета у Србији, дана 3. октобра 2018. године, у просторијама Привредне коморе Србије, одржано је предавање на тему геополитичког значаја Грчке за Балкан и Источни Медитеран и важности грчко-српских односа. Гост је био Георгиос (Јоргос) Кумуцакос, каријерни дипломата, портпарол за питања спољне политике највеће грчке десно оријентисане партије, Нове демократије. Он је истовремено и министар спољних послова владе у сенци ове партије, као и њен кандидат за министра спољних послова Грчке у случају победе на парламентарним изборима, који ће бити одржани наредне 2019. године. Бивши је члан Европског парламента. Исцрпно излагање, као и дискусија која је потом уследила, могу бити интересантни нашој јавности, с обзиром на то, да је стабилност владајуће коалиције у Грчкој умногоме пољуљана недавним дешавањима везаним за име БЈР Македоније. С друге стране, приметан је и пораст популарности Нове демократије, што повећава шансе да г. Кумуцакос следеће године можда стане на чело Министарства спољних послова ове, за нас важне чланице ЕУ и НАТО.

На самом почетку, предавач се осврнуо на позицију Грчке у савременом геополитичком контексту. Истакао је да

се Грчка, због свог геостратешког положаја, може сматрати и европском и балканском и медитеранском земљом. Нагласио је, затим, да ове особине његове државе види као компаративну предност, јер ниједна друга држава не поседује истовремено ове три карактеристике. У светлу геополитичких теорија, доделио је Грчкој улогу балканског пивота. Као европска земља, Грчка се још пре неколико деценија интегрисала у главне западне политичке структуре, поставши чланица НАТО и Европске уније. Економским развојем подстакнутим поменути процесима, ова земља се профилисала као значајна економска сила на балканском простору, те и упркос великој економској кризи, предавач види Грчку као својеврсну локомотиву евроатлантских интеграција на овом простору. Поред ове перспективе, занимљив је био осврт на медитерански аспект грчког геостратешког положаја. Наиме, поред традиционалног културног утицаја који је кроз хеленистичко наслеђе Грчка остварила на простору Леванта, интересантно је да је предавач приметио значај унапређења односа и све тешње сарадње на релацији Грчка-Кипар-Израел, као најважнијој стратешкој осовини у источномедитеранском појасу. Надовезујући се на причу о значају позиције Грчке као медитеранске земље, истакао је важност њене поморске оријентације, не само у геополитичким, већ и у економским оквирима. Констатовао је да је управо поморска оријентација његове државе омогућила развој домаће економије, у којој у великом проценту има удела и поморска трговина, која је иначе, много јефтинија и у данашњим оквирима, без обзира на развој копнених и ваздушних комуникација.

Г. Кумуцакос је назначио чињеницу да је Грчка већински православна земља, те стога има традиционално велику културну интеракцију са Русијом. С тим у вези, сма-

тра да би због овог религиозног момента, Грчка могла, да као православна земља интегрисана у западне политичке структуре, буде мост који ће повезивати Запад са Русијом, нарочито у контексту напетости који су на тој линији приметни већ неколико година уназад. Поштујући дубоко испреплетене културне односе са овом силом, по његовом мишљењу, Грчка никоме не би смела да дозволи да се меша у њене унутрашње односе, тиме алудирајући на скорашњи инцидент око протеривања руских дипломата из ове земље. Поред ове велике регионалне силе, предавач је поменуо изузетну важност продубљивања односа и са другим значајним међународним политичким чиниоцима, у првом реду са НР Кином и Индијом. У том контексту, споменуо је важност кинеског утицаја који се све више осећа на линији Солун-Београд-Будимпешта. С тим у вези, оценио је важним кинеске инвестиције у његовој земљи, у првом реду оне најзначајније, у луке у Солуну и Пиреју. Напоменуо је да без обзира што су преговори са представницима кинеских компанија понекад нешто комплекснији, инвестиције које долазе из тог дела света морају бити узете у обзир, јер су по обиму све веће и озбиљније, а и НР Кина представља све озбиљнијег играча на међународној сцени.

Грчка данас свакако није поштеђена неких ширих међународних изазова, пре свега мигрантске кризе, која се кроз ову земљу прелама због њеног граничног положаја. Али, није у потпуности лишена ни регионалних политичких изазова, пре свега због све сложенијих односа са Турском, с обзиром на нову позицију ове државе у контексту тренутних односа на релацији Турска-Запад. С тим у вези, истакао је да је немогуће занемарити улогу Турске у источномедитеранском и балканском појасу, рекавши да је нормално да један тако важан регионални играч има утицаја у

свом окружењу, али да проблем настаје у средствима које користи у ту сврху. Овде је посебно нагласио важност религијског момента у ширењу турског утицаја, пре свега на простору Балканског полуострва, али и проблеме које ствара непредвидива спољна политика коју спроводи тамошњи режим. У контексту компликованих односа између Грчке и Турске, не само поводом кипарског проблема, него и на другим пољима, г. Кумуцакос је назначио важну улогу безбедносног оквира које пружају САД кроз НАТО структуре. Навео је податак да се за Хеленске оружане снаге одваја близу 2% укупног БДП-а Грчке.

Трећи, балкански аспект грчког геостратешког положаја, предавач је размотрио у контексту грчко-српских односа. На самом почетку, нагласио је да његова држава снажно подржава европску перспективу земаља Западног Балкана и да је то један од спољнополитичких приоритета и његове партије. Ову оријентацију види као гарант мира и сарадње на турском балканском подручју. Сарадња поменутих земаља, по његовом мишљењу, кроз европске оквири, створиће ситуацију у којој се ниједна страна неће сматрати губитничком. Али као *conditio sine qua non* ових процеса назначио је усвајање европских вредности и стандарда.

Затим се осврнуо на положај Србије и њену перспективу. Напоменуо је да Србија такође има велики геополитички значај. Надовезујући се на традиционално добре односе између два народа, али и две државе у последња два века, нагласио је важност сарадње и у данашњем тренутку, изразивши жељу да та сарадња буде подигнута на ниво стратешке сарадње. С тим у вези, у каснијој дискусији, било је нешто речи и о перспективи повезивања у оквиру пројекта четири балканске православне земље, Румуније, Србије, Грчке и Бугарске. Г. Кумуцакос је иста-

као да ове земље не веже искључиво религија, већ и други важни чиниоци.

У дискусији која се затим повела, предавач је посебно ставио акценат на тренутне политичке изазове који потресају наш регион. Овде је, пре свега, било речи о проблемима везаним за статус јужне српске покрајине, као и за име некада српске територије, а данас независне државе БЈР Македоније. Нагласио је приврженост поштовању суверенитета и територијалне целовитости Републике Србије, рекавши да је став Грчке по питању статуса Косова и Метохије јасан, јер она не признаје ту творевину за независну државу. Међутим, истакао је да уколико Београд и Приштина у процесу преговора дођу до компромисног решења по било ком питању, Грчка ће то у потпуности прихватити.

На крају, било је речи и о актуелној ситуацији у БЈР Македонији и о грчко-македонским односима, нарочито у контексту недавно потписаног Преспанског споразума. Напоменуо је да је споразум произвео политичку несигурност у редовима власти обе државе. То је нарочито видљиво након одржаног неуспелог референдума у Скопљу, без обзира на јаке спољне притиске. Означио је промену имена БЈР Македоније као фундаментални елемент споразума, рекавши да се једном донета одлука о називу земље, тешко може променити у будућности. У контексту спора о имену нашег јужног суседа, нагласио је да се идентитетски проблеми на Балкану решавају врло тешко и компликовано.

Из излагања Георгиоса Кумуцакоса, без обзира на његов, пре свега, дипломатски речник, можемо извући одређене закључке. Прво, спољнополитички дискурс који промовише у име своје странке, не разликује се превише од тренутног дискурса владајуће гарнитуре на челу са Але-

кисом Ципрасом. Иако, можда по неким питањима и постоје поједине ситније разлике, по питању односа према Србији, чини се да Грчка има конзистентан став. Овде се пре свега мисли на подршку Србији по питању Косова и Метохије, али и по другим важним питањима. Ту подршку можемо очекивати и у случају победе опозиције под вођством Нове демократије на парламентарним изборима наредне године. То значи, да као земља имамо релаксиранију позицију, што подразумева да не морамо да страхујемо да ће доћи до промене грчког става према питањима која нас највише интересују, без обзира на евентуалне промене владајуће гарнитуре унутар саме Грчке.

Душан Илић

КОСМОПОЛИТСКА ДИСТОПИЈА: КАКО ЈЕ ЛИБЕРАЛНИ ИНТЕРВЕНЦИОНИЗАМ ПОДРИО ЛИБЕРАЛНИ МЕЂУНАРОДНИ ПОРЕДАК

Професор међународних односа на Универзитету у Кенту у Великој Британији, др Филип Канлиф, је као гост Института за европске студије одржао предавање на тему либералног интервенционизма кроз мировне мисије и хуманитарне интервенције и његовог утицаја на међународни поредак и питање суверености држава. Своје предавање у Матици српској у Новом Саду, професор Канлиф је започео са дефинисањем општег стања у међународним односима и томе како савремени изазови као што су рат у Сирији, нестабилност ЕУ и геополитичке тензије између Русије и САД-а утичу на међународни поредак.

На самом почетку свог излагања посебно акценат ставља на Русију због њеног војног експанзионизма, подршке Ал Асадовом режиму и сецесионистичким снагама у Украјини као и интервенцији у Грузији, али наводи и примере лицемерног понашања САД-а кроз изјаве званичника који осуђују активности Русије као супротне међународном праву, а сами су били представници или заговорници интервенционистичког деловања САД-а. Он наводи, да би се могло разумети како су либералне силе утицале на међународни поредак и подривање државног суверенитета, неопходно је анализирати и понашање као и акције

које предузимају ауторитарне силе као што су Русија, Кина и Турска. Ове силе су се експлицитно оградиле од међународног поретка вођеног западним земљама, одбацујући истовремено и његове вредности као што су демократија, вестернизација, режим људских права а промовишући религиозни традиционализам, социјални конзерватизам и слично. Професор Канлиф истиче да се, од претходно наведених, Русија издваја као посебно војно укључена и стратешки агресивна у међународним односима. Иако се економски опоравила од 90-их, она се и даље бори са истим проблемима као и за време СССР-а, (демографски пад, мањак продуктивности и сл).

У стратешком и политичком погледу и Кина и Русија, према професору Канлифу остају регионалне силе пре него глобалне суперсиле, које још увек немају довољно јак савез који би могао да парира НАТО-у. Шангајска организација је још увек млада и географски и политички слаба да би била стратешки и војно кохезивна. Русија је у сваком погледу била више милитарно осветнички оријентисана од Кине али уз моделујући све своје акција по угледу на западне интервенције. Њихове интервенције, у Грузији, подршка Јужној Осетији и отцепљењу Крима, су све експлицитно засноване на преседану једностране сецесије јужне српске покрајине Косово до које је дошло након НАТО интервенције. Он даље наводи да Русија нема ни алтернативни идеолошки или политички оквир којим би оправдала своје интервенције и протекторате већ легитимност извлачи управо из праксе постојећих преседана насталих западним интервенцијама. Чињеница да је Русија подрила свој кредибилитет у погледу заштитника суверених права говори у прилог томе да није остала ни једна већа држава на свету која може да стоји као константан и принципијелан заштитник државног суверенитета.

Различите војне интервенције, хуманитарне интервенције, мировне мисије и друго се оправдавају ширењем и заштитом људских права, ширањем демократије, економском либерализацијом и политичком трансформацијом. Нова инфраструктура међународних институција је креирана како би стварала и подржавала овакве праксе уз мрежу НГО, међународних судова и међународних теренских операција које се изводе у циљу заштите цивила у конфликтним подручјима, као и обезбедјивање лекова, хране и склоништа, и продужење напора да се изграде функционалне јавне институције.

Ова различита понашања се уклапају у опис ревизионизма: коришћење силе за трансформисање међународног поретка, постављање нових очекивања и образаца легитимних понашања, успостављање нових стандарда понашања, формирање нових међународних институција и идеологија систематске трансформације. Ревизионисти се труде да промене међународни поредак како би допринели сопственим политичким и стратешким интересима. Бери Бузан наводи 3 врсте ревизионизма: ортодоксни ревизионизам, револуционарни ревизионизам и радикални ревизионизам, који могу да коегзистирају у једном систему. Објашњавајући сваки појединачно, професор Канлиф наводи да ни један у потупности не одговара тренутном стању у међународним односима већ уводи нову категорију а то је обрнути ревизионизам. То је ревизионизам западних земаља који је оштетио позицију земаља трећег света али и подрио и саме институције међународног поретка. Испоставља се да без икаквог идеолошког изазова или конкуренције на међународном нивоу, једино што остаје за западне земље да свргну, јесу класични либерални међународни аргументи: национално самоопредељење, суверенитет и право на не мешање у унутрашње посло-

ве као и власт Савета безбедности Уједињених нација. У даљем објашњењу, он наводи да је хуманитарни либерализам превише револуционаран да би се уклопио у идеју ортодоксног ревизионизма, затим да није довољно револуционаран за револуционарни ревизионизам и да је превише радикалан за радикални ревизионизам при чему би све ове категорије требале да се односе само на слабије земље. Због тога је неопходна четврта категорија – обрнутог ревизионизма. Ову категорију професор Канлиф предлаже како би објаснио оно што назива историјским без преседањем, *status quo* земаља моћи које патолошки изједају сам поредак који су створиле.

У терминима политичких теорија и политичких идеја повезаних са овом ером космополитског либерализма, дефинише обрнути ревизионизам као идеолошки надахнуто ревизионистичко понашање водећих *status quo* земаља, које укључују употребу силе да измене основне принципе међународног поретка од којих *status quo* земље профитирају и на тај начин доводе до резултата прерасподеле моћи у међународном систему.

Последице оваквог понашања су дестабилизација настала применом силе која подразумева нормализацију конфликта па се, иако бизарно, данас насиље посматра као легитиман одговор на насиље и тиме се правда хуманитарна употреба силе. То даље доводи до деградације међународног либерализма јер је првобитни циљ постепеног елиминисања конфликта замењен циљем управљања конфликтима. Политички илегални преседани који настају интервенцијама доводе до дезинтеграције суверених држава на фрагментисана и подељена друштва у којима су противници самосвесне етничке групе без намере интеграције у међународни поредак. Кумулативни ефекат ових понављајућих интервенција доводи до,

на апстрактном нивоу, ерозија организујућих принципа међународног поретка.

Оно што истиче обрнути ревизионизам, како објашњава професор Канлиф, јесте изазов да се организују нови принципи међународног поретка. Можемо видети да деструктивне последице хуманитарних либералних интервенција нису само уништење конкретних постојећих институција међународног либералног поретка и да би коректна идентификација фундаменталних инсистуција дала јасну слику о томе ко је укључен у ерозију суверенитета као средишњег института.

У закључку наводи да су хаос, дестабилизација и преседани, манифестације ерозије организујућих принципа међународног поретка, не само у погледу институција већ и његових конститутивних елемената. Суверенитет је увек био есенцијална политичка институција модерног политичког поретка и он дефинише сам карактер поретка повезујући његове основне елементе и карактеристике. Ерозија је отворила пут новим имепријалним силама, новим хијерархијама и у оквирима суверених држава ексклузивни ауторитет је данас изазван хобсовским ратом свих против свих.

Соња Драговић-Секулић

ЛИБЕРАЛИЗАМ У САВРЕМЕНОЈ РУСИЈИ

У организацији Института за европске студије у Београду, дана 14. новембра 2018. године, одржано је предавање на тему феномена либерализма у савременој Русији. Гост је био Михаил Дељагин, доктор економских наука, један од најпроминентнијих руских јавних личности и критичара либералног економског модела. Директор Института за изучавање проблема глобализације у Москви, издавач часописа „Слободна мисао“, политички активан као саветник Сергеја Миронова, лидера Праведне Русије.

На самом почетку, Дељагин се осврнуо на еволуцију либералне мисли не само на економском, већ и на политичком плану. Наводећи да је пре два и по века, у самом зачетку, либерализам заправо био учење о слободи личности и о одговорности, оценио је да се од тог доба његово значење умногоме изменило. По његовим речима, данас се либерализам у Русији тумачи, не више према Волтеру, већ према Соросу и Березовском, али и према критеријумима Вашингтонског консензуса. Вашингтонски консензус чини сет правила који су разрадили амерички економисти и који треба да важе у неразвијеним земљама, како би владе неразвијених земаља служиле интересима крупног капитала и међународним корпорацијама. Уништењем СССР-а, ово правило, које је некада важило за неразвијене земље трећег света, Африку и Латинску Америку, почело је да важи и за читаво човечанство. Деведесетих година,

људи у Русији су након вишедеценијске једнопартијске диктатуре желели да се боре за слободу личности. Међутим, основно питање које се овде намеће јесте која је личност најслободнија? Предавач је нагласио да је то она личност која се бави бизнисом, зато што има ресурсе којима обезбеђује слободу. Логика либерализма у Русији деведесетих година је због тога била следећа: мислећи да служи идеји слободе личности, обичан човек заправо служи бизнису. Даље, он учествује у политичком процесу. И како би остао у политичком процесу, потребно је да служи најјачем учеснику тог процеса, а то је олигарх. Дакле, тајкун, бизнисмен који је за себе приватизовао део државе. Самим тим, борећи се за слободу личности, почиње да служи тајкуну који извози новац на Запад, јер није ни логично очекивати да ће исти чувати новац у земљи коју пљачка. Извозећи новац на Запад, тајкун постаје зависан од Запада и почиње да служи глобалном бизнису. Разумевајући ко је главни, борац за слободу почиње да служи глобалном бизнису. Неприметно, не мењајући вредности које заступа, прелази од борбе за слободу личности на гушење те исте слободе. На тај начин Дељагин образлаже своје виђење логике модерног либерализма.

Еволуција коју сликовито објашњава догодила се, како каже, за врло кратко време, за свега неких пет до шест година. У том периоду формирала се својеврсна елита либералних бирократа која је либерални концепт прихватила као датост, а служење сопствене државе интересима иностраног бизниса уздигла на пиједестал религиозне догме.

Наводећи да је данашњи државни апарат настао као резултат распада совјетског државног апарата, који је био у функцији пљачке совјетске државне имовине, оценио је да је карактер овакве државне машинерије одређен умного-

ме потрошачком идеологијом, као једном од најважнијих компонената модерног либерализма.

Међутим, оно што је Русију на неки начин одвојило од главног тока савременог либерализма је, према Дељагиновим речима, тврд став Запада према Русији, оличен пре свега у режиму економских санкција у последњих неколико година. Такав однос Запада према Русији натерао је део њеног државног апарата да почне да се мења. Тако, док су спољна и безбедносна политика Русије патриотске, социјално-економска политика остала је, према Дељагиновим речима, чврсто либерална. То држави даје хибридни карактер, што је стање које је на дужи рок неодрживо, сматра Дељагин. Као главне стожере либерално-економске догме означио је Централну банку Руске Федерације, затим економски блок политичара у Влади, поједине олигархе, па чак и поједине личности у црквеним круговима.

Објашњавајући расцеп који је настао између Русије и Запада, Дељагин сматра да су на идеолошком нивоу и Русија и Запад направили избор, само што су изабрали различите ствари. Запад је, у духу савременог либерализма, изабрао профит и нужност промене човекове природе ради њега, док Русија на тако нешто није пристала. Критички се осврћући на либерални концепт, предавач је ипак образложио и факторе који ову идеологију чине и даље популарном у његовој земљи. Наиме, по његовом мишљењу, либерализам у Русији и данас има солидно упориште због три разлога. Прво, што се светско тржиште још увек није раслојило на јасно омеђене макрорегионе. Друго, ниво конкуренције који је прихватљив за технократску елиту, штетно утиче на друштво коју та елита води. Трећи разлог популарности либерализма јесу информационе технологије, које по његовом мишљењу негативно утичу на концепт демократије. У споменутој констелацији снага,

традиционалне институције демократије омогућавају долазак на власт експонентима спољних сила, који немају осећај одговорности према грађанима који их бирају. По његовом мишљењу, стране управљаче занима само спровођење своје агенде, а не и специфичности конкретног друштва којим владају.

Говорећи о глобалном либерализму, Дељагин сматра да се фундаментална грешка либералне теорије још од времена Волтера састоји у, како каже, прецењивању могућности људске врсте претпоставком да је највећи број људи способан да одговара за већину сопствених поступака. То је, према његовим речима, грешка и на друштвеном нивоу и на нивоу појединца.

У савременом свету, либерализам је преузео улогу коју је некада имао фашизам, што је повезано са сличношћу функција које данас обавља либерализам, а некада је обављао фашизам. Данас глобални монополи уништавају средњу класу и потребно је обезбедити да се она не побуни. То је некада била функција фашизма, напоменуо је Дељагин.

Суштина је у томе, према његовим речима, да се глобално тржиште распада на макрорегионе, што је започело, како каже, Обаминам поделом на транспацифичко и трансатлантско тржиште. Либерални део друштва противи се томе. Други део увиђа неизбежност овог процеса и неопходност чињенице да државе попут Русије створе сопствени макрорегион. Поједине државе, попут Пољске, настоје да се придруже неком макрорегиону, док државе попут САД пристају на распад, али га желе по сопственим правилима, закључује Дељагин.

Наводећи да је руска елита само одраз глобалних елита, као и да је свест елита увек била различита од свести друштва, предавач се критички осврнуо и на последње потезе руских власти пре свега у социјално-економској

сфери. Споменувши повећање старосног прага за одлазак у пензију, који узгред није мењан још од Стаљинове ере, преко поскупљења цена бензина, повећавања појединих пореза, оценио је да је либерални део власти на тај начин целокупном друштву објавио рат. Овим су створени предуслови за једну врсту државног преврата, до кога по његовом мишљењу неће доћи, с обзиром на неорганизованост либералних снага у друштву. Ово је, по његовим речима, био разлог краткотрајне власти либерала 1917. и 1991. године.

Из веома исцрпног излагања Михаила Дељагина, може се закључити да ће се сукоб између либерално оријентисаних глобалистичких елита и антиглобалистичких снага и у будућности наставити несмањеном жестином. Пре свега, из разлога немирења првих са губитком хегемоних позиција, као и са недовољно организованим отпором других, који још увек не парирају првима у довољној мери. Овакве тенденције на глобалном плану свакако ће се рефлектовати и на микроплану наших политичких прилика.

Душан Илић

МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА „САНКЦИЈЕ ЕУ – РУСИЈА: РЕЗУЛТАТИ, ПОСЛЕДИЦЕ И ПРЕДВИЂАЊА“

Дана 15. новембра 2018. године у Београду је, у организацији Института за европске студије (ИЕС) и Фондације Ханс Зајдел (Hanns Seidel Stiftung) одржана међународна конференција под називом „Санкције ЕУ – Русија: резултати, последице, предвиђања“. Конференцију су отворили **др Клаус Физингер**, регионални директор Ханс Зајдел фондације за Југоисточну Европу, **Луц Кобер**, директор канцеларије Ханс Зајдел фондације за Србију и Црну Гору, **др Миша Ђурковић**, директор Института за европске студије и **др Стеван Гајић**, научни сарадник Института за европске студије. Такође, вођењу конференције је допринео и **др Слободан Зечевић**, научни саветник Института за европске студије.

Конференција је, дакле, била посвећена изузетно важној теми како за Србију, тако и за наш регион, Европу и свет. Од 2014. године па све до данас на снази су санкције које је Европска унија увела Руској Федерацији због тога што је, током украјинске кризе 2014. године, припојила територију Крима. Реч је о санкцијама које су политичког и економског карактера, те које је немогуће разумети без ширег, мултидисциплинарног приступа. Сходно томе, учешће у овој међународној конференцији су узели еминентни стручњаци из различитих научних и привредних области.

Конференција је била подељена на три панела. Први панел под називом „*Геополитички и међународни оквир санкција*“ отворен је излагањем проф. др Арманда Маркеса Гуедеса са Универзитета НОВА у Лисабону. Гуедес је најпре истакао да је санкције ЕУ према Русији немогуће посматрати ван ширег геополитичког оквира. Оне су тесно повезане како са америчким санкцијама Русији, тако и са геополитичком стратегијом којом се води НАТО пакт. Међутим, Гуедес јасно подвлачи да санкције, као инструмент остваривања политичких и других интереса, нису биле стране ни самој Русији. Наиме, он је подсетио да је Совјетски Савез 70-их година увео санкције Националној унији за потпуну независност Анголе, једној од зараћених страна у грађанском рату у Анголи. На другој страни, напомиње да је Русија у случају анексије Крима прекршила међународно право, те подсећа да је више од 100 земаља у Генералној скупштини УН гласало за документ који позива на поштовање суверенитета и територијалног интегритета Украјине, док је против тог документа, поред Русије, гласало тек 10 земаља, попут Кубе, Никарагве, Судана и Северне Кореје. Гуедес је указао и на то да су санкције које се примењују на Русију **тзв. паметне санкције**, које су усмерене против одређених људи из руског политичког, војног и економског естаблишмента, као и против пословања у одређеним областима у оквиру којих се може остварити производња цивилне, али и војне намене. Такве санкције, закључио је професор, имају за циљ и смањење колатералне штете.

Димитриј Јегорченков, са московског Института за стратешке студије и предвиђања, истакао је да су санкције „свакодневна појава“ са којом се руска држава суочавала и пре украјинске кризе. Сходно томе, поручио је да, према објективним показатељима, Русија јесте ослабљена тре-

нутним санкцијама, али не у мери у којој би то желели поједини западни политички кругови. Санкције према Русији су део шире стратегије да се ослаби руска позиција на међународној сцени, али и одраз страха западних земаља ће Русија обновити некадашњи СССР, што је 2012. године изјавила Хилари Клинтон. Закључио је да руско окретање ка Кини није искључиво последица постојећих санкција, већ део шире руске стратегије за јачање евроазијске сарадње, у оквиру које Русија препознаје Кину као кључног партнера. Ипак, Јегорченков је додао да интензивније контрасанкције Русије против ЕУ види као бесмислено решење.

Штефан Хофман, немачки инвеститор у Белорусији, говорио је из угла привредника који послује на истоку Европе. Предвиђа да ЕУ, Русију, али и САД чека период опште рецесије, те да је потребно пронаћи решења за постојеће проблеме. У том контексту, он сматра да је и ЕУ и Русији потребна јача Европа, Европа од Лисабона до Владивостока, која ће бити слободнија од утицаја САД. Хофман напомиње да се годишње 100.000 високообразованих Руса одсели на Запад, те да је то снажна порука руској држави са којим простором треба да развија партнерске односе. Закључио је да партнерство Русије и Кине не види као решење за руску страну, сматрајући да у том односу Русија може бити само „млађи партнер“ Кине.

Други панел под називом „**Економске последице санкција**“ започет је излагањем др **Михаила Дељагина**, директора московског Института за проблеме глобализације. Посматрајући савремене неолибералне економске токове, Дељагин указује на то да од двадесет највећих економија света, једино Русија није појачала заштиту свог тржишта, што је један од највећих проблема руске економије. Санкције ЕУ према Русији нису никакво изненађење, већ одраз

става Запада према њој. То се најбоље види кроз изјаву некадашњег америчког сенатора Данијела Патрика Мојнихана да „свако има право на своје тумачење чињеница, али не и на своје чињенице“. Савремени економски токови, сматра Дељагин, терају Русију да врши „национализацију“ својих економских елита, попут случаја са олигархом Олегом Дерипаском, те примећује да руска олигархија постаје све лојалнија држави. Премда потврђује да је смањен прилив капитала са запада у Русију за 160-170 милијарди долара, Дељагин напомиње да је тај капитал махом спекулативног карактера. Такође, додао је да Русија прелази на сопствени платни систем (систем „Мир“), што ће додатно олакшати њену економску ситуацију, те и да је у периоду од 2016-2018 примећен раст цене нафте за 3,1%, што иде у прилог опоравку руске економије.

Након тога, пуштен је видео-снимак предавања др **Александера Либмана** са минхенског Универзитета Лудвиг-Максимилијан. Либман указује да је санкције немогуће посматрати изоловано од других феномена. Русија је 2010. године била главни трговински партнер и инвеститор у Украјини. У периоду између 2013-2017 године инвестиције из Русије у Украјину су смањене за три пута, као што долази и до слабљења веза са простором некадашњег Совјетског Савеза, на које се Русија дугорочно ослањала. Премда Либман наводи да Русија намерава да прошири санкције према Украјини, он руске потезе готово увек види као реакцију, дакле као дефанзивне. Украјинска позиција је такође изузетно тешка. Рат, губитак територија, економски хаос, висок ризик за потенцијалне инвеститоре само су неке од тешких последица које Украјина данас трпи. Либман додаје да је украјинска влада привржена унутрашњим економским реформама више него икада, али и да води Украјину у смеру економског одвајања од Русије.

Небојша Катић, финансијски консултант из Лондона, изложио је тезу да је унутрашња слабост Русије далеко већи проблем од санкција. Катић је подсетио на то да су санкције уведене Русији драстично слабије од санкција које је СБ УН увео тадашњој Савезној Републици Југославији. Наша економија је претрпела далеко већу штету, а наша држава је имала далеко слабије механизме да на санкције одговори. Сличност је једино у томе што су обе економије биле недовољно спремне за суочавање са санкцијама. Катић указује и на то да смо ми били под тоталним санкцијама. Наш БДП је пао за 58% током санкција, сваки увоз и извоз је био забрањен, било је забрањено кредитирање, контрола бродова на Дунаву итд. Једина озбиљна мера би била да се Русији прекине платни промет са иностранством, што би натерало Русију да са Кином направи алтернативни платни систем. Ипак, системски проблеми руске економије, сматра Катић, били су јасно уочљиви и пре санкција. Примера ради, у периоду 2009/14 руска економија је бележила просечну стопу раста за само 1,3%. Пад се свакако десио у периоду санкција (2014/18 на просечну стопу раста од 0,24%), али није драматичан. Руски извоз је забележио пад од 150 милијарди долара, а увоз од 100 милијарди долара (али то представља губитак и за ЕУ). Катић закључује да Русија данас има уравнотежен буџет, да је изузетно отпорна на девизни удар, да је њен јавни дуг константно низак (око 20% БДП), али и упозорава да би руске девизне резерве морале бити бар 10 пута веће од постојећих 460 милијарди долара.

Трећи панел под називом *„Перцепција санкција од стране њих земаља“* отворила је својим излагањем проф. др Биргул Демирташ са анкарског ТООБ Универзитета за економију и технологију. Она сматра да је Русија важан регионални партнер, и подвлачи да Турска није уве-

ла санкције Русији премда је и даље на путу ка приступању у ЕУ. Примећујући да се последњих деценија Турска опредељује за политику балансирања, Демирташ наводи да је Турска била противник руске интервенције у Грузији 2008. године, али су њене критике на рачун Русије биле пажљиве и одмерене (тзв. меки критицизам). У контексту украјинске кризе, Турска покушава да оствари пажљиви баланс, с обзиром да су јој и Русија и Украјина важни економски партнери. Турској је Русија неизмерно важна због природних ресурса које из ње увози (55% гаса и 17% нафте), док је извоз енергената из Турске у Русију далеко мањи. Исто тако, турски туризам увелико зависи од руских посетилаца, којих је само у 2017. години било 4,5 милиона. Демирташ додаје и да је однос Турске према САД све компликованији, јер постоје бројне несугласице (питање Сирије, Фетулах Гулен и сл.), као и да су турске евроинтеграције све неизвесније, те да Турска одлучно не пристаје на *сору-пасте* политику ЕУ према Русији.

Др Горан Николић, виши научни сарадник Института за европске студије, изложио је резултате анализе утицаја санкција ЕУ према Русији на економије балканских земаља. Најпре је напоменуо да је ЕУ много битнији партнер за Русију него обратно, те додао да је важно разумети да су балканске земље, генерално посматрано, маргинални руски економски партнери. Николић је поставио полазну хипотезу да санкције нису утицале на извоз четири балканске земље – Србије, Румуније, Бугарске и Грчке у Русију. Међутим, компаративном анализом параметара извоза за два различита пеериода – пре санкција (2013. година) и после санкција (2017. година) полазна хипотеза је оборена, односно установљено је да су санкције смањиле извоз ових балканских земаља у Русију. Пре кризе, балканске земље су имале раст извоза у Русију (Бугарска 2%,

Румунија 7%, Србија 16%), а тај тренд би се наставио да није дошло до санкција Русији. У случају Грчке, посебно је погођен њен пољопривредни извоз. Занимљиво је да је српски удео увоза и извоза у Русију након санкција пао, супротно очекивањима. Србија, сматра Николић, би се евентуалним увођењем санкција Русији сусрела са новим проблемима за своју економију.

Последњи панел ове конференције затворен је излагањем **др Ирине Милутиновић**, научне сараднице Института за европске студије. Она је анализирала санкције Русији у контексту информационе политике коју ЕУ води против ње. Користећи се подацима релевантних међународних институција, Милутиновићева је образложила степен (не)пристрасности који постоји у извештавању западних медија о дешавањима везаним за Русију. У периоду 2014/2015. године о Русији су највише извештавали немачки, британски, амерички и швајцарски медији. У години увођења санкција Русији, негативна вредносна оријентација према руским темама показала је раст у овим медијима у односу на извештавање пре избијања сукоба у Украјини. Као пример, Милутиновићева је навела да је у Немачкој на 1 неутралан извештај долазило 7,5 негативних. Такође, додала је да је у америчким медијима била присутна велика несразмера између неутралног и негативног извештавања, док европске државе нису биле сасвим уједначене по обиму медијског покривања руских тема, нити по нивоу испољене негативне вредносне интонације. Молдавија је пример земље са неутралним статусом када је реч о извештавању о Русији, а Белорусија и Јерменија умерено негативних. Занимљиво је да у току 2015. године негативна интерпретација руских тема бележила раст у Грузији, Летонији, Естонији, Украјини, Шведској, Норвешкој, Данској и Финској, док је у Немачкој и другим земљама Запад-

не Европе обим објављених прилога на руске теме смањен, као и проценат негативно интонираних. Милутиновићева закључује да је информациони рат који је Запад повео против Русије у периоду увођења санкција посустао већ наредне године и то из неколико разлога – стабилизovalo се стање у Украјини, дошло до сарадње западних земаља са Русијом у борби против тероризма итд. Међутим, Русија је у овом периоду такође водила ефикасну информациону кампању против ЕУ, у којој су наративи руске стратешке комуникације ЕУ представили као непријатељски геополитички пројекат, те покорног партнера САД, као морално декадентну и све више исламску, итд. Милутиновићева закључује да су доминантни медији деловали у складу са вољом политичке елите. Највећи губитник је, подвлачи Милутиновићева, принцип непристрасног медијског извештавања.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

БИРГУЛ ДЕМИРТАШ – ТУРСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА ДАНАС

Дана 16. новембра 2018. године у Београду је, у организацији Института за европске студије (ИЕС) и Фондације Ханс Зајдел (Hanns Seidel Stiftung) одржано предавање Биргул Демирташ под називом „Турска спољна политика данас“. Биргул Демирташ је професорка са ТОВБ Универзитета за економију и технологију (TOBB University of Economics and Technology) у Анкари и један је од водећих стручњака који се бави проучавањем турске спољне политике. Реч је о изузетно актуелној и важној теми, како за саму Турску, тако и за балкански регион, али и Европу и свет. Турска данас представља респектабилну војну и економску силу и као таква тражи своју позицију у европским и светским оквирима. Управо је то било кључно питање којим се професорка Демирташ у свом излагању бавила. Нагласивши да је турска спољна политика данас, баш као што је то било и у блиској и далекој прошлости, одраз света који је окружује, Демирташ је најпре указала на неке од најзначајнијих момената у турској спољној политици XX века. Након распада некада моћног Османског царства, унутрашње политичке реформе, те бројних ратова, Турска спољна политика се по завршетку Првог светског рата могла најбоље описати чувеном Ататурковом крилатицом „*Мир у домовини, мир у свећу*“. Циљ је, дакле, било очување граница турске државе (*status quo*), с обзиром да је по-

стојао оправдан страх од ревизионизма по том питању. У том контексту, дакле, треба посматрати неке од најзначајнијих производа турске спољне политике тог доба – Балкански пакт из 1934. и Садабад пакт из 1937. године. Кемал Ататурк је започео бројне реформе које су за циљ имале приближавање Турске Европи, односно Западу. Тај процес је професорка Демирташ описала као „*вестернизацију ујркос Зајпаду*“, указујући на то да се још тада у западним политичким круговима постављало питање које је актуелно и данас – *може ли Турска бити држава која припада зајпадном културном и политичком кругу?*

Демирташ је истакла да је крај XX и почетак XXI века био изразито турбулентан не само за Турску, већ и за цео свет. У међународним односима долази до промена – свет се, како професорка истиче, трансформисао од биполарног, преко униполарног до мултиполарног. У таквим околностима регионални актери, попут Турске, добијају на значају. Још током 90-их година XX века Турска је показала да жели улогу лидера у региону кроз пројекте попут оснивања Организације за црноморску економску сарадњу (Black Sea Economic Cooperation – BSEC) или усвајањем Акционог плана за мир у Босни (Bosnia Peace Action Plan). Већ у 2010. години Турска је била довољно храбра да, заједно са Бразилом, сачини договор око иранског нуклеарног програма. Договор није прихваћен у УН (пре свега због реакције Сједињених Америчких Држава), али је, напомиње професорка, послао снажну поруку. Турска се такође суочила са променама у поимању сопственог идентитета. Постепено се у Турској прихвата идеја да је њен идентитет вишеструк – она је, дакле, и европска и азијска, и медитеранска и балканска, у крајњој линији и западна и источна држава.

Велике промене су се десиле у самом концепту турске дипломатије. Све више се инсистира на *изв. економској*

дипломатији, *иде се економски интереси Турске виде као водич њене спољне политике*. Демирташ истиче да су многи успешни турски бизнисмени у иностранству постајали амбасадори, што указује на горепоменути спољнополитички концепт. Такође, треба додати и **изв. ипарадипломатију – ирадску дипломатију** која подразумева својеврсну глобализацију турске локалне администрације. Професорка је навела пример турског града Бурсе који успешно сарађује са неколико градова у различитим балканским државама. Турска је у XXI веку уложила много и у повећање свог културног присуства на међународном нивоу. Најпре треба истаћи да је Турска на петом месту по броју амбасада у свету. Она је отворила канцеларије у педесет земаља (од Авганистана до Мозамбика), 56 културних центара (од САД до Судана), почела је да стипендира студенте широм света итд. Посебно је занимљива турска експанзија у области аеротранспорта, коју симболише недавно отварање највећег аеродрома на свету у Истанбулу. **Демирташ оца да је турски председник тај аеродром назвао „спомеником победе“**. Уз то, треба додати и експанзију турских медијских садржаја, попут играних историјских серија које су постигле огромну популарност управо на нашим просторима.

Професорка Демирташ сматра да се спољна политика Турске у XXI веку може поделити на три етапе:

1. Европеизација у пуној брзини (2002-2005). Током овог периода, интензивирани су преговори о приступању Турске у Европску унију, мада се примећују прве озбиљније несугласице са западним земљама – по питању војне интервенције у Ираку (Турска била против), питање кипарског референдума 2004. године и сл. Такође, у том периоду у неколико важних земаља ЕУ на власт долазе конзервативне партије које постепено на дневни ред стављају питање **колико је турски идентитет заиста европски**.

2. Политика анулирања проблема са суседним земљама („Zero problems with neighbours“) (2006-2010). ЕУ постепено губи кредибилитет у очима Турске, те се Турска окреће ка успостављању што је могуће пријатељских односа са суседним земљама. Турска је покушала да се ослободи стереотипа да је „окожана непријатељским државама“. Та политика је ишла дотле да су направљени помаци у односима са, за Турску, традиционално „проблематичним“ просторима попут Јерменије и северног Ирака.

3. Период кризе (2011- ...). Међународне околности се у овом периоду битно мењају, што оставља и снажне последице на турску спољну политику. Од избијања „Арапског пролећа“ преко сиријске кризе до украјинске кризе Турска вуче различите спољнополитичке потезе које, по речима професорке Демирташ, некада тешко може разумети и неко ко се деценијама бави проучавањем ове земље.

На крају, професорка је представила резултате истраживања јавног мњења Турске о неким веома занимљивим питањима који се тичу турске спољне политике. Тек 7% Турака сматра да је ЕУ најважнији партнер Турске, а као најбољег пријатеља своје земље означили су Азербејџан (59%), те далеко иза тога Русију (4%), Северни Кипар (3,7%), а чак 22,5% Турака мисли да њихова држава ни нема пријатеље. Као највећу претњу за своју земљу Турци означавају САД (60%), Израел (54%), ЕУ (26%), те Русију (12%). Иако би 55% Турака подржало чланство Турске у ЕУ, чак 72% њих сматра да Турска ипак неће бити члан ЕУ. Томе у прилог иде и податак да 64% Турака сматра да ЕУ блокира турски евроинтеграциони процес, а од тога 60% њих разлог томе види у религијским и идентитетским разликама.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

СПОЉНА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ПРОБЛЕМ КОСОВА

Професор Универзитета у Мелбурну и аутор више научних радова, зборника и монографија о проблематици сецесионизма, др Александар Павковић, боравио је у Београду као гост Института за европске студије, чији је спољни сарадник, и том приликом одржао предавање на тему односа Европске уније према унилатералном проглашењу независности Косова. Ослањајући се на тезу коју је Кристофер Бикертон изнео у делу „Спољна политика Европске Уније: Од ефикасности до функционалности“, Павковић наводи да би Србија признањем независности Косова ослободила Европску унију једног од битнијих проблема с којима се она данас суочава, а то је недостатак заједничке спољне политике држава чланица по питању међународног статуса јужне српске покрајине. Евентуално успостављање билатералних односа између Србије и Косова представљало би решење које би подржале и тренутно најрезервисаније чланице попут Шпаније и Румуније, јер би чин признавања Косова од стране власти у Београду укљонио сваки вид неслагања које у оквирима међународних односа изазива поступак унилатералног отцепљења, сматра Павковић.

С друге стране, мора се приметити да Европској унији прија и позиција фацилитатора преговора између две супротстављене стране. У контексту у ком није јасно да ли ће,

када и у којој форми Србија ипак на крају бити спремна да кроз процес нормализације односа између Београда и Приштине призна Косово, статус посредника, тврди Павковић, омогућава Европској унији да себе позиционира као глобалног актера који потенцијалне конфликте у свом непосредном окружењу спречава и решава дијалогом, тако реafirмишући идеју о Европској унији као нормативној светској сили, чиме се уједно маскира недостатак јединствене спољне политике.

Ово није први пут да Европска унија на себе преузима улогу посредника у решавању балканског сецесионизма како би се приказала као актер од глобалног значаја, подсетио је Павковић. Један од првих покушаја стварања јединствене спољне политике Европске уније везан је за распад Југославије, који је тадашња Европска економска заједница желела да искористи како би се поставила као политички актер који је способан да реши сукобе у сфери својих геостратешких интереса. Међутим, и тада као и сада, показало се да Европској унији недостају механизми којима би створила услове за заједничко наступање свих држава чланица. ЕУ је на самом почетку југословенске кризе желела да успостави процес међусобног признања независних држава, али пошто у томе није успела (међусобно признање уследило је тек касније под сасвим другим околностима) увела је релативно нову терминологију о колективном признању отцепљених република како би на тај начин покушала да формира спољну политику у оквиру које би све чланице заједно признале постјугословенске државе и тако им пружиле легитимитет.

Међутим, брзо се показало да државе чланице нису способне истрајати у заједничком спољнополитичком наступу, јер првенствено делују у складу са својим геостратешким интересима. Павковић ту пре свега наводи пример Нема-

чке која је прва иступила из европског спољнополитичког оквира ужурбаним признавањем независности Словеније и Хрватске, чиме је потенцијална заједничка политика према дешавањима у Југославији осуђена на неуспех. Европска економска заједница била је неуспешна не само у виду темпирања признања новопроглашених држава, већ и у погледу спречавања и сузбијања тада већ започетих сукоба у Југославији, па је препуштањем те улоге Уједињеним нацијама имплицитно признала да и даље не постоји као јединствени актер на међународној политичкој сцени.

Павковић сматра да су закључци Арбитражне комисије Мировне конференције о Југославији (познате и као Бадинтерова комисија), коју је саставио Савет министара Европске економске заједнице, једини – и то делимични – успех ЕЕЗ у покушају да делује јединствено по питању Југославије. Бадинтерова комисија креирала је нови дискурзивни оквир за признавање независних држава увођењем појма државе у процесу распада. Закључено да се независност отцепљених југословенских република може признати јер држава од које се отцепљују нестаје, па као таква не постоји у оквирима међународног права, што је државама чланицама послужило као платформа за премошћавање несугласица везаних за питање признавања нових држава на Балкану.

Међутим, појмовни оквир који је понудила Арбитражна комисија никада није прерастао у међународну правну норму, нити се преточио у праксу међународне политике, а саме државе чланице Европске уније прекршиле су више закључака Бадинтерове комисије већ деценију и по касније, приликом признавања независности Косова, јер се Србија 2008. никако није могла сматрати државом у процесу распада која, попут Југославије, престаје да постоји као субјект међународног права.

Павковић тако закључује да је једини успех спољне политике Европске уније који се тиче заједничког приступа сецесији данас политички неупотребљив. То најбоље показује прелазак европских земаља на реторику Сједињених Америчких Држава које Косово виде као *суи ѿнерис* случај. Зато се с правом поставља се питање зашто тако нејединствена и неефикасна Европска унија, која није у стању усагласити и спровести аутентичну спољну политику по питању унилатералног проглашења независности, поново преузима улогу решавања проблема насталог сецесијом Косова на себе?

Павковић закључује да одговор лежи у самом питању. Европској унији, у ситуацији у којој због начина на који је структурно и институционално устројена не може да гарантује било коју значајну награду Србији и Косову за успешно привођење дијалога крају (попут пријема у чланство), нити може да их санкционише када се не придржавају договора који су већ постигнути (због чега наставља да инсистира на правно обавезујућем споразуму), као најбоља опција остаје континуирано вођење преговора. Док дијалог траје, бриселски званичници заузимају корисну улогу посредника којом афирмишу идеју о нормативној моћи Европске уније, а када и ако до договора евентуално и дође, Европска унија тај успех може приписати себи као глобалном актеру који потенцијалне конфликти решава промоцијом дијалога и демократских вредности, а не силом.

ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ

УМУТ УЗЕР – ОД МУЛТИНАЦИОНАЛНЕ ИМПЕРИЈЕ ДО НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ: УСПОН ТУРСКОГ ИДЕНТИТЕТА

У четвртак 17. јануара 2019. године Институт за европске студије у Београду организовао је у својој библиотеци предавање др Умута Узера на тему „Од мултинационалне империје до националне државе: Успон турског идентитета“. Догађај је својим присуством уприличио и његова екселенција амбасадор Турске у Србији Танцу Билгич.

Др Умут Узер је професор на Техничком Универзитету у Истанбулу и један је од најбољих познавалаца турског национализма. Проф. Узер је на самом почетку предавања представио своју најновију књигу под називом „Интелектуална историја турског национализма: између турског етничитета и исламског идентитета“ коју је издао Универзитет у Јути. Сам наслов ове књиге говори о изузетно занимљивом истраживачком пољу које Узер изучава, те које је контроверзно и још увек недовољно познато турској и широј јавности.

Узер је најпре истакао да је национализам, као политичка и друштвена појава, итекако релевантан и данас, баш као што је то био у прошлости. Он сматра да су погрешне оцене неких аутора да је национализам нешто што су Европа и свет оставили иза себе, те да га треба врло пажљиво изучавати због импликација које у пракси изазива. На-

ционализам, сматра Узер, има „два лица“: са једне стране, он је добри, одбрамбени механизам једне нације, док се, насупрот томе, он може претворити у расизам. Тиме је указао на чињеницу да национализам може итекако бити нешто позитивно, што опет изазива сумњу код великог броја савремених аутора. Професор Узер је сажето, али веома инспиративно представио нека од својих основних запажања када је реч о турском национализму. Он турски национализам у модерном смислу речи везује за пропаст Османлијског царства и рађање турске државе 1922. године. Османлијско царство посматра као мултинационалну империју која се, пре свега, заснивала на верским принципима, те у којој су у повлашћеном положају били сви муслимански, било да је реч о онима који су туранског, арапског или словенског порекла. Узер не негира постојање турског националног идентитета у османлијском добу, али сматра да је он био на маргинама османлијског друштва. На неки начин, зарад велике османлијске исламске империје, Турци су кроз векове запоставили и готово заборавили сопствени национални идентитет.

Узер истиче да су политички и академски моменат били кључни за ревитализацију турског национализма. Под политичким моментом подразумева пораз Османлијског царства у Балканским ратовима, губитак великог дела територије, настанак албанске државе и зачетке будућих арапских држава, али и својеврсну вестернизацију коју Турска доживљава са Ататурковим доласком на власт. На другој страни, академски моменат подразумева досељавање великог броја учених људи туранског порекла са различитих територија некадашњег Руског царства, који су на академском пољу учинили много корисних ствари за уобличавање модерног турског национализма и националног идентитета. Упечатљив је пример Исмаила Гаспи-

ралија, кримског Татарина, који је био један од пионира идеје о модернизацији турског друштва. Узер је више пута нагласио да су турански народи са простора Крима, Татарстана и Кавказа у великој мери допринели консолидовању турског националног идентитета, додавши да у пантуркизму не види ништа начелно негативно, већ напротив, у њему види један природан процес за све туранске народе. Турски национализам и пантуркизам види као природну реакцију на панславизам, што је занимљива теза за коју се може рећи да је непознаница домаћој јавности.

Младотурски покрет не треба олако окарактерисати као искључиво националистички, објашњава професор. У самој Турској се још увек воде дебате о томе да ли је овај покрет био чисто националног карактера или не. Једно је сигурно – турски национализам се јавља у периоду деловања младотурака, мада су и неки други друштвени актери били његови носиоци (попут организација „Турска држава“, „Турско срце“ итд.). У сваком случају, Узер подвлачи да је турски национализам имао вестернистички карактер – он је подразумевао равноправност жена са мушкарцима, равноправност међу нацијама итд. Важну улогу у изградњи турског национализма имале су емоције усађене у турском народу према својој отаџбини, али и верска компонента, јер Узер види ислам као један од мобилизирајућих фактора у рату за турски национализам.

Наравно, процес изградње турског национализма је са собом носио бројне изазове. Иако је појам „Турчин“ коришћен још у VIII веку, османски идентитет (као шири идентитет) је вековима имао примат. Са пропашћу Османлијског царства, губи се и османски идентитет, а лингвистичка и политичка јединственост постају кључни градивни елементи турског национализма. Расно питање је било актуелно током свих претходних деценија изградње

и надградње турског идентитета. Тако је и даље присутна дебата о томе да ли су Турци припадници европске беле расе или припадају монголској азијатској групи народа.

Узер закључује да, премда су у Турској увек живели и Турци (по етничком основу) који су били немуслиманске вероисповести, они никада нису успели да постану Турци у политичком смислу. Томе свакако доприноси чињеница да они никада у Османлијском царству нису били равноправни са Турцима муслиманима.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

МИХАЕЛ АНТОЛОВИЋ – ИСТОРИОГРАФИЈА И ПОЛИТИКА: ИНТЕЛЕКТУАЛНА БИОГРАФИЈА ФРИДРИХА МАЈНЕКЕА

У четвртак, 24. јануара 2019. године, у организацији Института за европске студије и издавачке куће Албатрос плус, одржан је семинар о књизи др Михаела Антоловића, посвећеној озбиљном научном опусу једног од највећих немачких историчара Фридриха Мајнекеа под насловом „Историографија и политика: Интелектуална биографија Фридриха Мајнекеа.“ У библиотеци Института за европске студије о значају књиге, као и саме личности и опуса Фридриха Мајнекеа, говорили су др Душко Ковачевић, редовни професор Опште историје на Филозофском факултету у Новом Саду, др Милош Ковић, ванредни професор историје на Филозофском факултету у Београду, др Милан Суботић, виши научни сарадник на Институту за европске студије, др Александар Гајић, виши научни сарадник на Институту за европске студије, Јово Цвјетковић, представник издавачке куће Албатрос плус, затим др Миша Ђурковић, научни саветник и директор Института за европске студије и др Михаел Антоловић, професор Историјских наука на Педагошком факултету у Сомбору, уједно и аутор ове вредне књиге.

На почетку, ваљало би се осврнути на сам значај оваког дела. Како су и сами предавачи приметили, ово дело је својеврсни раритет, пре свега, због чињенице да је ис-

торија историографије код нас врло слабо развијена, те је др Антоловић, један од ретких научних делатника који се бави овом историјском дисциплином. С друге стране, ни у немачким научним круговима није обрађен историографски учинак Фридриха Мајнекеа, те је стога, ово дело од изузетног значаја и у европским културним оквирима. Негујући својеврстан литерарни стил писања, аутор приближава широј научној јавности дело значајног немачког историчара, који је стварао у једном од најбурнијих периода немачке, али и европске историје, од времена Бизмарка до Аденауера.

Фридрих Мајнеке, рођен девет година пре немачког уједињења, умро девет година након немачког пораза у Другом светском рату, био је не само велики немачки историчар, дугогодишњи архивар, универзитетски професор, председник Владине комисије за историју, већ и значајни сведок једног посве турбулентног периода, не само у националним, него и у европским оквирима. Да би се схватила његова мисао, потребно је разумети историјски контекст у коме се Мајнеке формирао и у ком је делао. Треба имати у виду реакционарност немачке мисли спрам универзалистичких тенденција јуснатурализма које су у немачке крајеве, као и у читаву Европу, прво стигле огњем и мачем Наполеонове војске. Реакција на овакве „глобалистичке“ тежње које су ширене из Париза, природно је била формирање историјско-правне школе, али и читавог низа ставова супротстављених просветитељској рационалистичкој мисли. Стога је Мајнеке све до пропасти Другог рајха био убеђени монархиста, полуапсолутиста и националиста, да би након новембарског слома 1918. године, постао републиканац и заговорник парламентарне демократије и то, пре свега из прагматичних разлога. Сматрао је, наиме, да је у циљу очувања националног јединства и

спречавања распада државе, као и спречавања бољшевичке опасности, неопходно прихватити републику и парламентарно-демократски поредак. Стога, пружа подршку консолидацији Вајмарске републике као нове немачке народне државе, битно другачије од негдашње сталешке, пруско-милитаристичке монархије.

Под оваквим утицајима које је донео и дух времена, код Мајнекеа је, као усталом и код других немачких мислилаца тога доба, приметна идеја о немачкој посебности, односно, о посебном путу немачког развоја. Она се читовала на два начина. С једне стране, у позитивном светлу посматрана, она је изнедрила закључак о супериорности немачког развоја у односу на развој других западно-европских држава. У том погледу, Мајнеке сматра да западно-европски пут почива на технолошко-научном развоју који резултира стварањем цивилизације, док немачки пут резултира духовним развојем и стварањем културе. С друге стране, постоји и мишљење како је посебан пут немачког развоја управо и узрок немачке катастрофе, која представља уједно и наслов једног од најзначајнијих Мајнекеових дела. У овој књизи, иако посвећује пажњу суочавању с прошлошћу, која је готово незаобилазни феномен поражених нација, Мајнекеов дискурс обојен је великом дозом аутовиктимизације, а с обзиром да теми Холокауста посвећује јако мало пажње, као и због подршке нацистичком режиму при нападу на Пољску, многи код њега проналазе и антисемитске моменте. Иако су склоности ка повременој похвали нацистичког режима свакако видљиве, ипак је приметно и његово гнушање према бруталности и нехуманости које је исти иза себе оставио. Такво његово становиште је разумљиво с обзиром да је он своја схватања формирао у хришћанско-конзервативном миљеу Другог рајха. У том контексту, историју је посматрао кроз призму

културне историје коју је сматрао поприштем стварања духовних вредности. Критикујући радикални секуларизам, сматрао је да је он потиснуо у други план хришћанске идеје и вредности, што је утрло пут свакојаким тоталитаризмима. С тим у вези, појаву Адолфа Хитлера посматрао је кроз исту призму, сматрајући га продуктом модернизма, тј. својеврсним продужетком Француске револуције и Робеспјера. Занимљиво је код Мајнекеа и виђење момента врлине као елемента формирања немачке нације, што се сматра предмодерним виђењем ове појаве. Но, било је поред њега и других немачких мислилаца који су делили овакве ставове, и ваљало би у том контексту споменути Зомбарта и његове „Трговце и јунаке“, који су недавно преведени на српски језик.

Иначе, ово дело проф. Антоловића умногоме рашчишћава терминолошку конфузију, нарочито на плану дефинисања и јасније диференцијације појава попут позитивизма и историзма. Оно, поред своје изузетне научне вредности, може широј научној и читалачкој јавности пружити јаснији увид у развој историје идеја, као и политичких теорија на немачком тлу, а самим тим и на ширем европском тлу у врло бурном периоду немачке и европске историје. Али, оно што би нама као друштву које је одавно располућено различитим поделама и које се налази у перманентном стању тихог грађанског рата (овде је довољно нагласити да готово не постоји феномен политичког и друштвеног живота око кога не постоји озбиљан раскол у српском друштву) било од користи, свакако је трансформација мишљења и осећај за постојећи политички тренутак. Наиме, без обзира на своја монархистичка, полуапсолутистичка убеђења, Мајнеке је осетио шта је након слома 1918. године било потребно новој немачкој држави. У његовом залагању за компромисну парламентарно-де-

мократску Вајмарску републику, види се његов афинитет према најважнијим интересима своје Отаџбине, пре свега у очувању њеног јединства и спречавању унутрашњег сукоба. Оваква мудрост свакако је неопходна и нашим данашњим мислиоцима, а нарочито доносиоцима политичких одлука. Стога, ово дело може бити не само од важне историјске и научне, него и од изузетне практичне вредности за данашње генерације.

Душан Илић

ПРОМЕНЕ У ДИНАМИЦИ ЗАШТИТЕ СПОЉНИХ ГРАНИЦА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

На које начине је мигрантска криза утицала на промене у динамици заштите екстерних граница Шенгенске зоне и које су импликације тих промена за међусобну сарадњу држава чланица Европске уније, као и за даљи ток процеса европских интеграција земаља Западног Балкана? Професор на катедри за међународне односе и европске студије Метрополитен универзитета у Прагу, др Михал Вит, пружио је вишеслојни одговор на наведена питања у оквиру предавања које је одржао на Институту за европске студије.

Говорећи о свом најновијем научно-истраживачком раду „Насилна миграција и промене у динамици ефикасне заштите спољних граница Европске уније“ који је објавио у Источноевропском журналу за друштво и политику у коауторству са др Јудит Тот, професорком уставног права на Универзитету у Сегедину, Вит је пружио критички осврт на три димензије безбедносно-политичких проблема са којима се 2015. и 2016. године суочила Европска унија, фокус предавања усмеравајући притом – како је и сам нагласио – на узрочнике проблема које види у институционалној поставци Европске уније, а не на последицама проблема (попут подизања ограда на њеним спољним границама) које иначе доминирају дневно-политичким дискурсом.

Немогућност Европске уније да обликује и спроводи политике унутар онога што је одредила као Простор слободе, безбедности и правде представља прву и основну димензију проблема на које је мигрантска криза више указала, него што их је проузроковала, сматра Вит. Тежња Европске уније јесте да путем уједначавања закона и правних регулатива држава чланица (као и земаља кандидата) развије правни оквир и систем вредности на основу ког би унутар својих граница изградила механизме за униформно опхођење према актуелним политичким питањима и проблемима. Међутим, мигрантска криза јасно је указала на главне препреке које спречавају интензивнију сарадњу држава чланица, напомиње Вит, а то су пре свега озбиљан недостатак искрене политичке воље за такав вид међудржавних односа, али и мањак институционалних механизма за спречавање самоиницијативних потеза појединачних влада, као и немогућност санкционисања оних чланица које се не држе прокламованих и успостављених норми и вредности. Као један у низу примера Вит наводи неспремност служби безбедности држава чланица да 2014. и 2015. године, под окриљем надлежног органа, Европске комисије, размене информације и међусобно сарађују како би се заједничким снагама и ресурсима превентивно и адекватно реаговало на проблем све већих миграција, иако је лако претпоставити да су податке о могућности избијања мигрантске кризе поједине службе безбедности поседовале месецима унапред. Последица мањка сарадње у овом случају довела је до тога да Агенција за европску граничну и обалну стражу, познатија као Фронтекс, није на време добила мандат да реагује и спроведе безбедносне мере неопходне за заштиту спољних граница Европске уније, што је – према речима чешког професора – један од главних узрока настанка мигрантске кризе.

Другу димензију проблема представља свесна и намерна политизација мигрантске кризе од оног тренутка када је она – због недостатка неопходне кооперације – постала неминовност, а све у циљу прикупљања поена за интерне дневнополитичке потребе. Као главни примери наведене су реакције Владе Мађарске и председника Виктора Орбана, реакција хрватских и словеначких власти, али и неспремност немачких политичара да озбиљно приступе теми миграната због бојазни од лоших изборних резултата. Остављајући дневнополитичку реторику по страни, Вит подсећа да су се државе чије границе уједно представљају и спољне границе Европске уније обавезале на њихово обезбеђивање Шенгенским споразумом, који – између осталог – стандардизује начин опхођења према потражиоцима азила, гарантујући поштовање људских права и могућност разматрања захтева за азил. Међутим, мере које су поједине државе чланице предузеле (и које Вит означава као старомодне и мање ефикасне у односу на мере које су предвиђене међусобном сарадњом држава чланица) јасно су указале на жељу да се развије засебан гранични систем који напосто игнорише готово све аспекте Шенгенског споразума, почевши од третмана потражиоца азила, па све до прекорачења овлашћења царинских служби које, посебно у Мађарској, делују као паравојне јединице са *де фацтио овлашћењима да границе штите силом, иако су им де јуре овлашћења врло лимитирана. Јасно је да овакав развој догађаја доводи до видној нарушавања сарадње међу државама чланицама Европске уније, јер се успостављене вредносне норме и правни стандарди у потпуности крше.*

Чињеница да су државе чланице током кризних ситуација у могућности да самостално доносе одлуке по свом нахођењу проузрокује последице и ван граница Европске уније, пре свега на простору Западног Балкана. То уједно

представља и трећу димензију проблема на које упозорава Вит. Пошто своја извршна овлашћења није у стању да спроведе на границама Европске уније, Фронтекс делује на границама држава попут Србије и Македоније, иако нема јасна овлашћења за тај мандат. Непостојање транспарентног правног оквира за спровођење извршне власти уводи деловање агенција Европске уније у сиву зону решавања кризних ситуација попут мигрантске кризе, напомиње Вит, што доводи у питање не само смисао процеса европских интеграција, већ и саме вредности на којима Европска унија почива, јер се може наслутити да државе кандидати на такав безбедносно-политички аранжман пристају ради одређених повластица које очекују на путу приступања Европској унији.

Тако мигрантска криза, која је указала на мањак сарадње држава чланица у кључним моментима за спречавање криза тих размера, може имати озбиљне последице како на будућност сарадње држава чланица Европске уније (па самим тим и на будућност саме Европске уније), тако и на систем вредности који Европска унија промовише у свом непосредном окружењу, где је спремна да мимо правних токова, зарад безбедности, спроводи извршну власт на местима где за то нема јасан мандат, закључује професор Вит.

ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ

ШПАНСКА ДЕМОКРАТИЈА: 40 ГОДИНА ШПАНСКОГ УСТАВА

Дана 13. фебруара 2019. године на Институту за европске студије у Београду Марија Кармен Алварез Родригез је одржала предавање под називом „Шпанска демократија: 40 година шпанског устава“. Кармен Алварез је дипломата по професији и политиколог по звању. Тренутно обавља функцију заменице амбасадора Краљевине Шпаније у Републици Србији. Кармен Алварез је кроз ово предавање предочила нека од најважнијих искустава Шпаније у претходних четрдесет година. Сада већ давне 1978. године Шпанија је закорачила у процес демократизације и транзиције, у коме је нови шпански устав имао изузетно важну улогу.

Кармен Алварез је најпре направила кратак осврт на период који је претходио шпанској транзицији. Шпански грађански рат (1936-1939) био је најтрагичније искуство у историји шпанског народа. Рат је резултирао победом националистичке и конзервативне струје предвођене генералом Франсиском Франком, који је убрзо успоставио диктаторски режим. Све до своје смрти 1975. године, Франко је уз помоћ римокатоличке цркве, синдиката, фаланге и војске имао апсолутну власт у Шпанији. Након његове смрти, било је јасно да земља мора кренути у правцу демократизације друштва и државе, што је подразумевало успостављање владавине права, поштовање широког спек-

тра људских права и слобода, као и политички плурализам. Алварезова је напоменула да је Шпанија морала да се посвети како унутрашњим реформама, тако и преговорима за приступање у Европску заједницу и НАТО пакт. Исто тако, истакла је изузетно важну улогу новог шефа државе – краља Хуана Карлоса Бурбонског. Иако је Франко пред смрт одредио Хуана Карлоса као будућег шефа државе, краљ се врло брзо профилисао као демократски и либерално оријентисани лидер, који је имао једну од кључних улога у периоду транзиције. Тако је краљ Хуан Карлос 23. фебруара 1981. године спречио покушај пуча од стране око 200 официра Цивилне гарде, осудивши исти и преузивши потпуну контролу над војском која му је показала лојалност.

Шпанија се, судећи по речима Алварезове, демократизовала постепено. Прво је председник владе био Карлос Аријас Наваро, припадник владајућих структура претходног режима, али га је убрзо сменио Адолфо Суарез, енергични реформиста који је покренуо серију разговора са релевантним представницима политичких партија у Шпанији, које су поново ступиле на сцену. Убрзо је 1976. године донет Закон о политичкој реформи, који је потврђен у парламенту и на референдуму. Већ 1977. године одржани су и први избори, а 1978. године је донет нови Устав Краљевине Шпаније који је потврдила велика већина грађана на референдуму. Алварезова је истакла и да је легализација Комунистичке партије Шпаније, која је била прогоњена у време франкизма, била један од кључних индикатора истинске демократизације шпанског друштва. Већ од првих година транзиције шпанска партијска сцена је била поларизирана. Поред Уније демократског центра и Комунистичке партије Шпаније, обновљена је и Социјалистичка радничка партија Шпаније, а формирана је и Народна алијанса, као партија демохришћанске деснице.

Након владавине Суарезове Уније демократског центра, 1982. године власт први пут након четири деценије преузима Социјалистичка радничка партија Шпаније. Исте године Шпанија постаје чланица НАТО-а, а четири године касније се придружује и Европској заједници. Према речима Алварезове, то су били кључни показатељи да се шпанска транзиција креће у правом смеру. Ипак, она је истакла да се Шпанија свих тих година суочавала са великим изазовима. Друштво је било подељено по питању тумачења грађанског рата, ЕТА је наставила са терористичким нападима и после слома франкизма, земља је морала да уложи додатне напоре у подизање економског и социјалног стандарда живота Шпанаца итд. Народна алијанса је променила име у Народна партија и преузела власт од социјалиста 1996. године, чиме је шпанска демократија положила испит зрелости, јер је политичка десница сменила левицу мирним путем.

Кармен Алварез се у свом излагању посебно осврнула на садржину и значај Устава из 1978. године. Он представља кључни сегмент шпанске транзиције, нарочито јер је потврђен слободном демократском вољом грађана на референдуму. Њиме је Шпанија уређена као парламентарна монархија, са поделом власти на законодавну, извршну и судску грану. Такође, Устав је предвидео регионално устројство државе. Најпре су конституисани „историјски“ региони (Каталонија, Баскија и Галиција), да би се на крају регионализација државе окончала са формирањем укупно 17 региона. На другој страни, Устав је прогласио недељивост шпанске нације, те признао постојање и других националности у оквиру ње, попут каталонске и баскијске. Кастиљански језик је проглашен за званични, али је дозвољена и употреба других језика у регионима у којима постоји већи број њихових говорника.

Закључно, Кармен Алварез је истакла да, четрдесет година након усвајања Устава Шпаније из 1978. године, односно почетка транзиције и демократизације шпанског друштва и државе, са сигурношћу можемо рећи да је Шпанија доживела политички, економски и социјални просперитет какав не памти у својој савременој историји. Томе је свакако допринео и њен Устав, који се може сматрати једном од најзначајнијих демократских тековина у историји шпанског друштва. Сходно томе, шпанско транзиционо искуство може бити изузетно корисно за земље које још увек пролазе кроз фазу транзиције, као што је случај са нашом земљом.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

ЕВАНГЕЛИОС ПРОТОПАПАДАКИС: „ПРАВО НА СМРТ“ У СВЕТЛУ КАНТОВЕ ЕТИКЕ

Дана 21. фебруара 2019. године у Библиотеци Института за европске студије, одржано је предавање под насловом „Поновно промишљање о праву на смрт у светлу Кантове етике“. Предавање је одржано у организацији Групе за биоетику Института за европске студије у Београду, а гост је био др Евангелиос Протопападакис, ванредни професор примењене етике на Националном и Каподистријском Универзитету у Атини, директор лабораторије за примењену етику Универзитета у Атини и председник грчког одељка УНЕСКО пројекта за биоетику.

Право на смрт представља један од најконтроверзнијих етичко-филозофских и правних феномена данашњице. У контексту све већег значаја концепта људских права, нарочито након краја Хладног рата и пропасти блоковске поделе света, као једно од најосетљивијих тема из корпуса нове генерације људских права, појавило се и тзв. право на смрт. Оно као феномен обухвата појаве попут суицида, еутаназије и абортуса. Међутим, питање абортуса је посебна тема, с обзиром да постоје мишљења да се овде ради о врсти убиства, а не о врсти асисстираног самоубиства. Иначе, прихватање концепта права на смрт, имало би и своју правну последицу оличену у конститутисању појединих облика истог као засебних правних категорија. Успостављање овог права оправдало би самим тим суицид

и еутаназију као позитивне друштвене обрасце. Иако постоји мишљење да је самољубље један од главних кочница које би требало да спречавају људе у одузимању сопствених живот, јасно је да у сваком друштву постоји одређен круг људи који себи на крају одузме живот.

Протопападакис је нагласио да уколико би се овако схваћено поменуто право прихватило и регулисало, оно би морало бити класификовано као специфично право. Као један од услова за његово конституисање, предавач је споменуо и постојање општег друштвеног консензуса. Међутим, проблематика општег консензуса при конституисању одређених људских права веома је комплексна, с обзиром на преовлађујући природноправни концепт који људска права сматра универзалним и неутуђивим, те стога неподобним предметом преиспитивања од стране јавног мњења или тренутног законодавца.

Други озбиљан проблем који се јавља код оправдавања регулације права на смрт је теоријске природе и везује се, пре свега, за класификацију поменутог права у оквиру признатих класификационих модела људских права. Једна од најпризнатијих је Хофелдова табела корелативних права и обавеза. Нпр. право на слободу говора ограничено је дужношћу поштовања дигнитета других људи. С друге стране, постоје права које Хофелд назива привилегијама или правима која нису ограничена обавезама овакве природе. Проблем настаје у немогућности јаснијег разврставања овог посве специфичног права у поменуте класификационе оквире.

Поред теоријскоправног и позитивноправног аспекта, предавач је посебну пажњу посветио филозофском аспекту поменутих проблема. У том смислу је смештање ове проблематике у контекст Кантове етике, тј. етике категоричког императива. У бити овог проблема јавља се и

домет концепта слободне воље. Ако се питања суицида и абортуса могу у одређеном контексту посматрати као гранични случајеви права на смрт, пасивна еутаназија прави озбиљне потешкоће у дефинисању и правном регулисању ове појаве. Наиме, код пасивне еутаназије, тј. асистираниог самоубиства, јавља се проблем дужности конкретног правног субјекта, најчешће у пракси лекара који одржава помоћу апарата евентуалног „корисника“ права на смрт, да у конкретном случају омогући конзумирање овог права своме пацијенту. Јер уколико одређени правни субјект може искористити своје право за чију конзумацију је неопходна радња неког државног или јавног органа, онда је у таквим случајевима неопходно поступање истих. Непоступања ових органа, сматра се тзв. „ћутањем управе“ и производи даље правне последице, превасходно управно-правне природе. Са друге стране, уколико би се прихватио овакав став, поставља се питање права стручног лица, тј. лекара да одбије учествовање у асистираниом убиству.

Проф. Протопадакис се на крају осврнуо и на правно регулисање поменутих феномена и у грчком правном систему. Наиме, предавач је прво приметио да у његовој држави постоји на институционалном нивоу Биоетичка комисија, која је састављена од врло озбиљних стручњака, међу којима је и немали број филозофа. Ова самостална и независна институција има задатак да разматра поменута питања еутаназије, абортуса, „права на смрт“ генерално, као и свих сродних биоетичких тема које се сматрају проблематичним у грчком друштву. С тим у вези, Протопадакис је назначио да су у позитивном праву Грчке Републике регулисана питања пасивне еутаназије и абортуса.

Питања о којима је овде било речи нису само етичка, односно биоетичка и правна. Она дубоко задиру не само у питања егзистенције човека као индивидуе или личности,

већ и у питања опстанка једне нације као колективитета заснованог на одређеним базичним вредностима. Легализација абортуса, еутаназије, прихватање суицида као морално оправданог, а понекад и нужног, као и бројне друге антипородичне и антирелигиозне тенденције дефинитивно воде ка својеврсном демографском и духовном слому једног народа. Ово је нарочито видљиво данас у земљама Западне Европе које су сакрализујући концепт људских права, у чији корпус се све чешће убраја и право на смрт, осудиле своје друштво на тихи дугорочни нестанак. Зато је јако важно да се и у српском друштву о овим проблемима води стручна расправа и јавна дебата, како би се избегао једнострано ултралиберални идеолошки приступ који очито не даје позитивне резултате. Можда би пример Грчке могао бити поучан, управо на плану формирања озбиљног независног и стручног биоетичког тела које би разматрало биоетичка питања и давало своје мишљење у вези са поменутиим проблемима.

Душан Илић

ТЕМА НАД ТЕМАМА: СМРТ, УМИРАЊЕ И ОДЛАГАЊЕ ТЕЛА У (ПОСТ)МОДЕРНО ДОБА. АНТРОПОЛОШКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

Др Александра Павићевић, научни саветник Етнографског института САНУ која се у свом научном раду бави питањима смрти, развојем и еволуцијом породице и брака, је као гост Института за европске студије, одржала предавање на тему смрти, умирања и одлагања тела у постмодерно доба. Смрт као тема над темама, је означена на овај начин јер не постоји ни један сегмент друштвеног или приватног живота који није обележен смрћу, било да се ради о избегавању смрти, заборављању смрти или интензивном сећању на смрт.

На самом почетку свог излагања, др Павићевић наводи разлику у приступу и односу према смрти између традиционалних и савремених друштава. Традиционална друштва је карактерисало интензивно сећање на смрт које се испољавало кроз различите ритуале и суочавање са смрћу, док савремена цивилизација почива на интензивном заборава смрти упркос свакодневој изложености сликама смрти у медијском садржају. Међутим, у приватном простору савремене цивилизације, смрт није нешто о чему се радо и често говори и размишља. Социолог Питер Бергер је у студији друштвена реалност религије написао да је свако људско друштво у крајњој инстанци само група људи повезана пред лицем смрти.

Истраживања која је ауторка спроводила о овим темама, обухватају литературу са подручја Британије, Америке и Француске. Са повратком религије крајем XX века, расте и интересовање научника за проучавање смрти и почиње се са објављивањем научних часописа на ову тему и стварањем покрета за подизање свести. На нашим просторима долази начелно до промене приступа овој теми у периоду након смрти Јосипа Броза Тита, што ауторка објашњава уз помоћ медијске анализе великих земљотреса у Македонији '63 и Црној Гори '79. Она наводи да је медијска анализа земљотреса у Македонији представљена као један стратешки потенцијал заједнице док смрти заправо нема.

У књизи Време без смрти, ауторка прави компаративну анализу на релацији урбано-рурално и закључује да у руралним срединама иако постоји још одређени део обичаја који су под „морање“ ипак нема више велике разлике у односу на поступања у градским срединама. У свом раду, она се бави и проучавањем смрти као средства и одраза политичке идеологије односно религије. У свом раду она прави и компаративну анализу 4 велике сахране, Јосипа Броза Тита, Слободана Милошевића, Зорана Ђинђића и Патријарха Павла. За сахрану Слободана Милошевића наводи да одвијала у кључу паганско-хришћанске реторике уз формирање мита у народу о његовој смрти. Осим тога, читава организација сахране је била прилично нетипична, од места на ком је сахрањен, времена сахране и слично. Смрт Јосипа Броза Тита је испраћена седмодневном жалашћу уз приче о његовој величини, успесима и подвизима и сахраном која се по симболици може поистоветити са фараонском сахраном. Зоран Ђинђић се сахрањује као један православни хришћанин, иако се он за живота није на тај начин изјашњавао и његову сахрану прати једно медијско извештавање које је много отвореније и укључује и

породицу, пријатеље али и грађане. Оно што повезује ове три сахране јесте затворени ковчег. Политичке религије тј. политички ритуали негирају смрт, односно користе је као начин за продужавање идеолошке идеје у вечност. Сахрана патријарха Павла је била потпуно другачија и њени елементи говоре у прилог томе да се радило о једном ексклузивно верском догађају. Медијско извештавање је било без сензационализма а сахрана је организована уз отворен ковчег чиме је урбана заједница после дуже времена суочена са смрћу. Религија признавањем смрти отвара врата вечности и вертикалног памћења.

У закључку свог предавања, о питању модерне кремације наводи да је она била дубоко идеолошки обојена све до тренутка њеног масовнијег прихватања у другој половини XX века. Модерна кремација има снажно антирелигијско обележје уз идеју да то буде један вид грађанске сахране. Ова идеја се крајем XIX века јавља у различитим земљама и почиње се са оснивањем друштава који промовишу кремацију и имају за циљ изградњу крематоријума. То је време снажне секуларизације и смањења улоге цркве и религијских заједница у колективним идентитетима. На подручју Србије, пиониром ове идеје се сматра Јован Јовановић Змај, који у свом делу Ђулићи и Ђулићи увеоци расписује манифест кремације. Најзначајнији за промоцију кремације код нас био је лекар Војислав Кујунџић који је оснивач удружења крематиста „Огањ“ а касније и часописа Огањ. Уочи изградње крематоријума је на новом гробљу пројектована алеја заслужних грађана са већинским делом предвиђеним за колумбаријум што је говорило о очекивањима од заслужних грађана да својим примером покажу који је идеални модел сахрањивања.

Соња Драговић-Секулић

О ЈЕЗИКУ ТРАНЗИЦИЈЕ И СМЕНИ ДИСКУРСНИХ РЕЖИМА

У четвртак, 14. марта 2019. године, у организацији Института за европске студије, одржано је предавање под насловом „О језику и смени дискурских режима“. Предавач је била др Гордана Ђерић, научни саветник Института за европске студије и ауторка бројних дела из области антропологије и културне критике.

Ово изузетно занимљиво предавање одржано је као својеврстан омаж дугогодишњим истраживањима о променама у језику које су узроковане дубљим друштвеним променама, а које је ауторка пратила у дужем временском раздобљу. Круна ових истраживања била је књига „Сувишне речи. О интелектуалцима и знању“, објављена 2016. године. Ауторка је на почетку нагласила да је смена дискурских режима, пре свега, последица дубљих социјалних ломова. На нашем примеру нарочито је приметна смена дискурских режима која је довела до преласка са језика самоуправног социјализма на језик демократске транзиције и тржишних односа. Са озбиљнијим друштвеним ломовима, готово по правилу се мења и језик, као и кључне речи које означавају промену свеукупне парадигме. Тиме се ствара нови поредак дискурса.

Др Ђерић се затим, осврнула на основне постулате просветитељске мисли, универзалну сумњу и разговетну спознају. С тим у вези, поменуте су студије Џона Лока,

који однос језика и истине поставља у средиште пажње, те трага за отклањањем збуњујућих израза и празних форми у говору. Лок уочава нужност препознавања манипулативне речи, а указује и на појаву тзв. „квазиученог фрфљања“, које је још у његовој епохи било изузетно раширено. Ауторка је потом, подсетила да су у Француској објављена истраживања, која су анализирајући промене у језику за време периода Француске буржоаске револуције, показала да је тадашњи новогovor имао за циљ учвршћивање позиције нове владајуће грађанске класе. Нагласила је такође, да је једна од нуспојава ових промена било и увођење народног, сокачког језика у Парламент, те је стари француски аристократски језик свргнут новим, буржоаским, који ће вероватно трајати колико и сама парламентарна демократија успостављена након револуције.

Анализирајући дискурсне промене у језику у нашем друштву, ауторка је прво приметила да су промене очите на свим пољима друштвеног живота. Када је реч о економији, језик је без обзира на радикалне промене, с обзиром на прелазак из самоуравног етатистичког система планиране економије на тржишни капиталистички модел, остао умногоме херметичан. Што се тиче јавне сцене, генерално све више преовладава низак, улични стил у јавном дискурсу, са све приметнијом вулгаризацијом и срозавањем односа према саговорницима, али и према јавном мњењу.

Због оваквих ломова и промене дискурских парадигми, трпела је и граматика, а нарочито лексика српског језика. Приметно је да свршени облици глагола све више замењују несвршене. Као најизразитији пример, др Ђерић је навела глагол одрадити, који се некад употребљавао у контексту траљавог чињења, а данас је готово заменио све варијанте глагола радити. Све је чешћа потреба наглашавања и појачавања уверљивости у свакодневном разгово-

ру, коришћењем префикса -из, где све учесталије можемо чути како нас је неко *испоишћивао* или како је неко *издоминирао*. Поред поменутих појава, предавач је нагласила тенденцију општег убрзања језичког изражавања, којој у прилог иде и учестала употреба граматички неисправне конструкције за+инфинитив, те је све приметније да се чује за *йонейи*, за *донейи*, за *йреййосйавийи*. Са друге стране у модној индустрији и у индустрији забаве уопште, уочава се претерана употреба глагола носити. У свакодневном говору све је чешћа замена предлога *о* предлогом *йо*, као и других неправилних облика, попут *захваљујем се* уместо *захваљујем* итд. Свако финале постало је велико, свако отварање свечано, а сви пројекти капитални.

Незаобилазна је и претерана употреба поштапалица, тако да су изрази попут *свашија нешио*, како *да кажем* и сличних ушли и у изражајну форму образованијег дела становништва. Потреба за појачавањем уверљивости појмова довела је до тога да сви постајемо *бруијално* искрени, а када нешто излажемо то постаје *сираховијо* важно. С друге стране, све више се примећује тенденција уобичавања језика којим се умртвљује разговор.

Ипак, брисање граница између жаргонског и стандардизованог језика није једини феномен који је овде уочен. Тематска целина којој је пружена посебна пажња везана је пре свега, за стране утицаје на језик у временима промена јавног дискурса. Поред све очигледније навалестраних речи, попут речи из енглеског језика, могу се приметити и друге тенденције. Некритичким усвајањем страних речи, прихваћено је и доста појмова из новоговора, па смо поред израза *левл*, *фан*, *фејк*, добили и разне *йлайфформе*, *йанеле*, *иниуије* итд. То је свакако последица широке распрострањености и међународног значаја који енглески језик тренутно има, али и продора у свакодневни

говор вокабулара из домена информационих технологија који се базира на поменутом језику.

Међутим, посебно је значајна тенденција усвајања тзв. колонијалног говора, који подразумева својеврсно „пунутрашњивање“ терминологије која је уподобљена агенди и интересима великих геополитичких играча. Тако смо сазнали да се налазимо на *Западном Балкану*, постали смо простор са *вишком историје*, те се стога морамо *суочити са прошлошћу*, а војна агресија која је вођена против наше земље постала је *међународна интервенција*. У овом правцу је и избегавање коришћења придева српски у јавном наступу и његова замена придевом србијански. Такође, све је осетнији удар на нашу културну сцену, који се читује све већом банализацијом културе. Тако смо одједном добили *културу среће*, *културу раја*, *културу њораз*, *културу наде*, а са друге стране приметно је одсуство речи кич и шунд, који би можда били најадекватнији за означавање многих појава на нашој културној сцени. Занимљиво је истаћи да коришћење појединих термина има за циљ да замагли суштину неког феномена, па тако *флексбилизација* тржишта, *оптимизација*, *систематизација* и слични појмови употребљавају се како би се описао једноставан, али за радну снагу врло болан институт отказа уговора о раду.

У јавном наступу приметан је шаблонски, „празан“ говор, па се дошло у ситуацију да се истим термином објашњавају појаве из потпуно различитих области науке, уметности, технике и др. Посебно је код данашњих писаца видљиво специфично наративно покораване, тј. уподобљавање сопственог вокабулара тренутно официјалним дискурсима.

Ако је и било заблуда о значају неговања и чувања сопственог језика, након овог предавања много је јасније да

је језик један од најпогоднијих елемената субверзије, те у борби против непријатеља, било идеолошког, цивилизацијског или геополитичког, може бити кориснији од нуклеарних бојевих глава и носача авиона. Стога је на државним органима обавеза да кроз образовање, али и јавни дискурс, брижљиво негују стандардни језик и чувају га активно, усмеравајући његове промене, а не препуштајући их стихији.

Душан Илић

ШКОЛА НАРОДНОГ ЗДРАВЉА АНДРИЈА ШТАМΠΑР И ЈАВНО ЗДРАВСТВО У ХРВАТСКОЈ

У среду, 20. марта 2019. године, на Институту за европске студије, предавање је одржала Искра Александра Нола, ванредна професорка Медицинског факултета у Загребу и сарадница познатог Института Андрија Штампар. Тема скупа је била Школа народног здравља Андрија Штампар и јавно здравство у Хрватској.

Професорка Нола се у свом излагању осврнула на историјат народног здравства и дело Андрије Штампара, по коме Школа народног здравља у Загребу носи назив. Установа Андрија Штампар је смештена у непосредној близини других медицинских и образовних институција, те се отуда овај крај често назива Брдо здравља. Данас се ова школа, као самостална јединица, налази у оквиру Медицинског факултета Универзитета у Загребу.

Школа народног здравља у Загребу има дугу историју, а највише заслуга за њено оснивање и функционисање је имао лекар Андрија Штампар. Рођен је 1888. године у Бродском Дреновцу, у Славонији, а преминуо 1958. године у Загребу. Током живота је обављао велики број функција. Био је лекар, ректор Универзитета у Загребу, професор и декан Медицинског факултета, експерт Здравствене организације у оквиру Друштва народа, први председник скупштине Светске здравствене организације. Штампар је нарочито био заинтересован за област социјалне меди-

цине, у оквиру које је развио концепте јавног здравства и јавног здравља.

Штампар је био посвећен здрављу народа, и сматрао је да здравље није резервисано за појединце већ целокупну популацију. Поред промовисања јавног здравља, доктор Штампар је био познат и као човек од акције, који је често посећивао обичан народ. Проводећи време са народом, он је са сарадницима едуковао популацију о хигијени и поступању са заразним болестима. Сматрао је да лекари треба да изађу из ординације и зађу у заједницу, те да едукују становништво. Јавно здравство је у том периоду промовисано кроз пропагандне материјале, који су били намењени едукацији становништва. У ту сврху су коришћени плакати и памфлети који су садржали поруку о јавном здрављу. У том периоду се појавио и већи број часописа са тематиком здравља народа. Штампар је начинио и Читанку о здрављу, у којој је описао најчешће узроке болести, њене симптоме, ток болести, и процес лечења. Занимљиво је да су поменуте штетне последице коришћења алкохола и дувана, који су били популарни и у том времену. Тако је кроз филмску продукцију, у кратком филму Биртија, *йредсїавио йијанца и йиме йослао йоруку о шїейїносїи алкохола, док је у друїом осїварењу Један дан у шїуроїољској задрузи, йредсїавио свакодневни живоїй йїадашїеї сеоскої сїановнишїїва.*

Штампар је био активан и у иностранству, где је боравио у својству експерта у области јавног здравства. Захваљујући контактима које је остварио у иностранству, обезбедио је и средства Рокфелер фондације, која су уложена за оснивање здравствених институција. Током тридесетих година XX века, Штампар је боравио у Кини, где је у својству експерта помагао у спречавању ширења заразе након разорних поплава. Следеће деценије изабран је за првог пред-

седника скупштине Светске здравствене организације. Са сарадницима је дао дефиницију здравља која се није променила до данас, и која каже да је здравље стање потпуног физичког, менталног и социјалног благостања, а не само одсуство болести и немоћи. Увео је и поменуте концепте јавног здравља и јавног здравства, иако нису сви са одушевљењем гледали на јавно здравство као здравство за све. Основао је, у склопу Института за хигијену, Школу народног здравља 1927. године. У оквиру целокупне популације почео је да препознаје различите групе становништва, као што су деца и одрасли, који треба да буду укључени у програм јавног здравства. Као едукатор популације начинио је и пирамиду здраве хране, кроз коју је представио намирнице које треба да буду део свакодневне исхране.

Идеје и области интересовања доктора Штампара су релевантне и данас. Честе су дебате у данашњем свету које се тичу јавног здравља и јавног здравства. Један од основних проблема јесте финансирање јавног здравства, где се државе умногоме разликују. Последњих неколико деценија приметно је опадање интересовања за концепт здравља за све, и значајан број земаља је смањио средства за финансирање јавног здравства. Штампар је био поброник и творац установа Домова здравља, који су се развили након Другог светског рата. Домови здравља су, такође, доживели опадање услед смањеног интересовања држава за ову област. Многе од њих су прешле на концесиони систем здравства, који је и сам, након неколико година примене, показао значајне слабости. Индикативан пример је Шведска, које је покушала са концесионим моделом здравства, али се убрзо одлучила на повратак на претходно успостављене Домове здравља. Слични трендови су присутни и у нашем региону, где је јавно здравство последњих неколико година доживело осеку.

Јавно здравство тренутно пролази кроз тежак период. Смањење средстава је допринело отежаном функционисању претходно успостављених институција, које треба да се баве здрављем популације. Интересантно је приметити да се концепти здравства и здравља нису значајније променили неколико деценија уназад. Здравље се и даље перципира као стање менталног, физичког и социјалног благостања. Будућност јавног здравства је неизвесна, а од односа државе зависи да ли ће јавно здравље заузети значајно место какво је некада и имало.

СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ

КОНЗЕРВАТИВНИ АНАРХИЗАМ, ЕВРОПСКИ НИХИЛИЗАМ И ХРИШЋАНСТВО

Један од најистакнутијих европских хришћанских филозофа, Горазд Коцијанчич, боравио је у Србији као гост Института за европске студије и том приликом одржао два предавања, једно у Новом Саду у Матици српској у оквиру ког је изложио онтологију свог филозофског система говорећи о односу европског нихилизма и хришћанства, а друго у Београду у просторијама Института где је детаљније представио своје поимање политике и етике политичког деловања кроз излагање наизглед контрадикторно именованог концепта 'конзервативног анархизма'.

Коцијанчич је новосадску публику у своју филозофску мисао увео задирањем у „најтежу тему која нам понајвише измиче, у животну тему која се дотиче сваког од нас“, у тему ништавила. Нагласио је да за разлику од нашег свакодневног поимања 'ничег' као тамног или мрачног, 'ништа' заправо није ни тамно ни мрачно, већ ништи без икаквих метафоричких квалификација. Тако одређено ништавило, оно које је заправо недокучиво и незамисливо човеку ограниченом на пет искуствених чула, Коцијанчич сматра пробним каменом моћи филозофске мисли, јер нас суочавање са могућношћу наше анихилације изазива на промишљање смисла постојања које нас може довести како до љубави према сопственом ништавилу (које према Коцијанчичу волимо јер верујемо да ћемо путем њега дос-

тићи васкрсење и сушту Божју благодат која заувек траје), тако и до незнања деструктивног материјалистичког нихилизма.

То незнање, сматра словеначки филозоф, свеprisутно је данас како у западноевропским друштвима тако и у суседним културама Источне Европе. Оно више није ствар мисаоног експеримента филозофске авангарде, већ је нешто што је постало атмосфера која нас стално окружује и коју обичан човек дише. ‘Ништа’ је престало да се појављује као пуко ништа, јер данас је повезано са свим другим. Како Коцијанчич и сâм каже: „Ми чак и не слутимо где се нихилизам скрива, јер је услед његове распршености и повезаности с другим искуствима њега тешко једнозначно одредити.“ Наставља тврдећи да нихилизам можемо посматрати као одређену врсту патологије, што даље доводи до закључка да на нихилизам можемо реаговати само на основу разумевања духовног здравља појединца и заједнице.

Као пример доброг разумевања узрока и суштине патологије која је захватила савремене заједнице Истока и Запада наводи дело ‘Недокучиво ништа’ савременог грчког филозофа Стелиоса Рамфоса, у ком се нихилизам грчког друштва – који долази до изражаја кроз финансијску и политичку кризу – проналази у филокалијским коренима духовности византијског Истока. Другим речима, главна теза је да је друштво које је подигнуто на филокалијским идеалима, а које није искусило школу западноевропског просветитељства, током секуларизације постало заједница која се распада јер је уједно лишена и критичког разума и етичке одговорности. Појединац је у тој заједници постао безсубјектна јединка која не проналази сопствени смисао.

С друге стране, Коцијанчич сматра да све проблеме савременог секуларног друштва који доводе до општег ни-

хилизма није могуће свести само на историјску и структурну улогу хришћанске цркве. Као пример наводи општепознату тезу о протестантизму као узроку развоја капитализма чија је материјалистичка логика произвела друштвено стање које можемо сматрати једним обликом деструктивног нихилизма. Иако се капиталистички менталитет несумњиво развио уз лутеровску духовност, сматра Коцијанчич, он се у великој мери развио и против ње, јер ако је отац марљив, добар и дисциплинован у Божју славу, а син исто једнако марљив, добар и дисциплинован само како би добро зарадио, онда врлина марљивости више није иста, а биолошка љуштура више нема готово никакав идентитет. Исто важи и за идеју о комунизму као последњој хришћанској јереси, односно за идеју о комунизму као подмуклом програму преображаја католичке и православне свести којој су склони поједини историчари на простору бивше Југолавије. Такво дводимензионално тумачење капитализма и комунизма је, тврди Коцијанчич, последица логичке епистемолошке грешке која одлично пристоји савременом секуларистичком менталитету, јер се извор сваког новог секуларног нихилистичког шкрипца изнова проналази у цркви као узроку, притом не нуђећи одговор на описани проблем.

Какав би био хришћански одговор на проблем нихилизма? Према Коцијанчичу, хришћански одговор лежи у филозофији коју он назива ипостатичким нихилизмом. Овде треба напоменути да је 'ипостас' централни појам Коцијанчичеве мисли, а да се реч 'манифестација' може сматрати оквирним синонимом поменути теолошке концепције. Међутим, Коцијанчич израз ипостас не користи у смислу традиционалне теологије, иако постоје одређене сличности са општеприхваћеним тумачењем датог појма. Он ипостас, односно манифестацију Свевишњег, прона-

лази у сваком појединцу, јер сваког од нас тумачи као тоталитет, као целину, као апсолут. Сматра да ипостас нихилистичко исуство нипошто не може превазићи афирмацијом било чега постојећег, нити покушајем протеривања ништавила, већ то може учинити искључиво истрајавањем у ништавилу и покрај ништавила, истрајавањем које се у ништавилу и преко њега претвара у благодат.

Изговарањем да верује у васкрсење и вечни живот човек као ипостас не говори да му је суштински важно да ће он као јединка након смрти живети бескрајно и заувек. „Веровањем у васкрсење не потврђује своје егоцентричне фобије и жељу за постојањем, већ исповеда веру у живот будућег века, веру у Божји тринитарни живот који до краја и у потпуности преображава логику самоодржавајућег, агресивног и себичног организма у радикално друкчију логику поништавајућег свеобдарења. Тек тиме заиста доспева до теолошког учења о обожењу, до теосиса.“ Тако ипостатични нихилизам на најрадикалнији начин врши субверзију сваке могућности самообожавања ипостаси, разбијајући илузије његове самобитности.

Коцијанчич сматра да се путем ипостатичког нихилизма у потпуности окреће поставка европске нововековне мисли, јер „...са истом вером којом верујем у то да јесам, иако у то да јесам немам никакав увид, ја верујем и у то да ћу бити, у шта, јасно је, такође немам никакав увид. Мисао у том смислу нема апсолутно никакву предност у односу на веру. Због тога веру можемо тумачити као у човека по природи постављено добро које постоји и у онима, по њиховој природи, који у Бога још не верују.“

Коцијанчич је у оквиру београдског излагања своју идеју о ипостаси пренео на поље ‘политичког’, такође је сукобивши са фундаменталним премисама онога што он сматра ‘нововековном европском филозофијом’. Док но-

овековна политичка мисао производи политичку заједницу из претполитичког стања, природног стања у ком је човек човеку вук, и из страха који свако ко се нађе у том стању осећа (а то је страх од смрти), Коцијанчич путем аргумента који назива 'ипостатичка рефлексија' долази до закључка да ипостас као биће Свебиствујућег постоји пре друштва, па и пре смрти. „Политичко је мени само оно посредно, што ја поунутрујем и упуштам у себе, док приликом те интеризације ја друштвености дарујем биће. Друштвеност може да почне мене да преузима и обузима, односно, може, иако је преузета споља да крене кројити све што сам ја.“ Ипак, та друштвеност је првобитно настала у човеку, у ипостаси, па промишљање сопственог бића мора доћи пре промишљања било које политике.

Али како то самопромишљајуће биће треба да делује у домену политике? Како би пружио одговор на ово питање, Коцијанчич уводи идеју о 'конзервативном анархизму', који не сматра нормативним појмом, већ резултатом феноменолошке анализе сфере друштвености у којој се заснива оно политичко. И сâм примећује да је ознака за феномен који жели да представи парадоксална и да изгледа као контрадикција, будући да према популарним представама анархизам подразумева револуционарно и понекад насилно рушење свих друштвених структура, док је конзервативизам тежња да се оне сачувају.

Међутим, анархизам о коме Коцијанчич говори није истојијска артикулација одређене политичке мисли, већ је утемељен у устројству ипостаси, па је непрестано са нама, део нашег бића, хтели ми то или не. Анархија коју такав анархизам условљава не значи нову организацију или дезорганизацију друштва, већ изражава сталну жељу за променом, за одбацивањем овоземаљских устројења заједнице, жељу која нас напушта тек када напустимо

сами себе. Коцијанчич тако анархију доживљава као начин постојања успостављен пре илузије која појединца конституише у политичког субјекта, и као таква увек је присутна и тежи изаћи из њега. Она је онтолошке природе и превазилази оквире које јој жели успоставити било која политичка теорија која анархизам види као начин устројавања/уништавања друштвеног система. Зато таква анархија није утопична (као нека политичка теорија или идеологија) већ је самоодржива као увек присутна и унапред уписана у дубинску структуру ипостаси.

„Конзервативни анархизам зна да је право политичко деловање могуће само као манифестација бивствене промене, трансформације властитог бића које је радикално коначно. Зато се овај анархизам не може конституисати као политички програм у хоризонту који би му био наметнут споља нити у хоризонту конвенционалне политике. Никада не може функционисати као систем који би успоставио било каква правила. Из његове властите логике проистиче извесност да можда уопште није намењен свима и да се зато не сме наметати силом. Једина права политичка акција је могућа као трансформација мог личног политичког бића,“ напомиње Коцијанчич.

Коцијанчичево поимање анархизма доиста продире у суштинску тежњу сваког појединца за аутономијом и слободом и то на врло оригиналан начин који се не може сврстати под окриље било које конвенционалне политичке теорије. То га свакако не чини конзервативним. Коцијанчич наведени придев додаје јер сматра да анархизам о ком говори није револуционаран. „Он је политичко сведочење и очување ипостаси у њеном неизмерном онтолошком дигнитету и коначности.“

Управо у том парадоксалном саприпадању тежње ка промени и жеље за очувањем постојећег видимо да је оби-

чајност друштвених односа које наслеђујемо од заједнице којој припадамо последица наше смртности и наше овозможителне ограничености на време и простор. Према томе, сваки експеримент који поушава да левим или десним радикализмом реконструише друштвеност увек изнова искрсава из тежње да се не призна сопствена смртност, што га по природи ствари осуђује на неуспех, закључује Коцијанчич.

ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ

ШТА НОСЕ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ У ИЗРАЕЛУ?

Институт за европске студије у Београду организовао је 5. априла 2019. године предавање на тему предстојећих парламентарних избора у Израелу. На предавању су учествовали амбасадорка Израела у Београду Алона Фишер-Кам, проф. др Срђа Трифковић са Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци, затим Немања Старовић, уредник и водитељ емисије Ино-стране на РТВ и др Стеван Гајић, научни сарадник Института за европске студије. Предстојећи избори у Израелу су важан политички догађај не само за ту земљу, већ и за регион и свет, с обзиром на геополитички и културни значај израелске територије.

Амбасадорка Израела у Београду Алона Фишер-Кам је отворила предавање уводним излагањем. Најпре је истакла да је Израел млада и мала држава, која се простира на територији приближној једној четвртини територије Србије, те која има око девет милиона становника. Изборе у Израелу није могуће разумети, сматра она, без разумевања историјског, политичког и културног контекста. Израел је држава која је од свог оснивања па до данас непрекидно у рату, с обзиром да израелско-палестински и израелско-арапски конфликти још увек нису решени. Такође, питање јудаизма и његове везе са државом Израел је увек актуелна тема, а посебно пред изборе. Чак 50%

држављана Израела су рођени у иностранству, што само говори колико је јеврејска имиграција важна за државу Израел, те увек незаобилазна тема у предизборним дебатама. Амбасадорка напомиње да је Израел демократска држава, односно „острво демократије“ окружено недемократским земљама. Но, поред тога, израелско демократско опредељење никада није довођено у питање, тако да се савремени Израел налази међу првих тридесет земаља по степену демократичности. Израел је, по тумачењу амбасадорке, друштво подељено по више основа. Подељено је по питању решавања палестинског конфликта, односа са земљама у региону, питања односа јудаизма и државе (односно, да ли је Израел верска држава или не) итд. Традиционална подела на политичку левицу и десницу у Израелу има потпуно другачију конотацију него у евроамеричким демократијама. Тако су израелски левичари они који подржавају проналажење компромисног решења за територијални конфликт, док су десничари прилично радикалнији по том питању. Закључно, амбасадорка је истакла да су парламентарни избори у Израелу персонализовани избори, односно да бирачи најчешће гласају за одређену личност, сходно њеним карактеристикама (попут вербалне комуникације, биографије, одлучности и сл.).

Професор Срђа Трифковић је, анализирајући предизборна дешавања у Израелу, истакао да коалиција Бенјамин Нетанјахау, садашњег премијера, има благу предност. Он сматра да ће Нетанјаху победити на предстојећим изборима јер је водио бољу кампању у односу на свог главног опонента, некадашњег шефа израелске војске Бенјамин Ганца. Нетанјаху краше сјајне вербалне способности, искуство и енергичност упркос његовим годинама. Трифковић је додао да ће се у израелском парламенту (Кнесет) вероватно наћи и ционистичка партија Зехут, која

би могла бити Нетанјахуов коалициони партнер у влади. Нетанјахуу посебно иде у прилог чињеница да ће, судећи по анкетама, свега 50% Арапа у Израелу гласати на предстојећим изборима. Такође, у прилог му иде и најављени бојкот избора од стране Друза, једне од верских мањина у Израелу. Нетанјаху води прилично бескомпромисну борбу за очување националних интереса Израела што доприноси његовој популарности. Тако свега 20% Израелаца верује у могућност спровођења концепта две државе (израелске и палестинске), док их чак 40% сматра да Израел треба да анектира Западну обалу. Трифковић додаје да је Нетанјахуова политика према арапском свету у окружењу прилично опрезна, с обзиром на чињеницу да је за Арапе, идеолошки и верски посматрано, неприхватљиво трајно примирје са Израелом и прихватање истог као државе.

Немања Старовић је дао кратак осврт на техничко-процедуралне карактеристике израелских парламентарних избора. Реч је о пропорционалном изборном систему, са затвореним листама и цензусом за улазак у парламент од свега 3,25%. Старовић је напоменуо да је реч о ванредним изборима, који су превремено расписани из неколико разлога, попут питања служења војног рока (да ли и даље дозволити мањинским Хараједима да не служе војни рок), полицијских истрага вођених против Нетанјахуа због наводне корупције итд. Он додаје да је политички спектар у Израелу подељен кроз четири кључне теме: социјално-економску, субетничком-завичајном кључу, секуларно-религијској и односу према ционизму. Закључно, Старовић је, на основу увида у предизборна истраживања у Израелу, указао да тренутно воде Нетанјаху и Ганц. Нико од кандидата неће бити у стању да сам формира власт, те Старовић не искључује могућност формирања велике коалиције између два најјача кандидата.

Стеван Гајић са Института за европске студије је указао на значај Нетанјахуове спољне политике за његов политички успех. Он има релативно добре односе са свим важним светским лидерима, а посебно му у прилог иде одлука председника Сједињених Америчких Држава Доналда Трампа да прогласи Јерусалим за главни град Израела. Израел се под Нетанјахуовим вођством приближио Русији као светској и регионалној сили (најављена је чак и могућност уласка Израела у Евроазијски царински савез), затим Кини, а све је више присутан и на афричком континенту (захваљујући високотехнолошким производима које може да понуди тамошњем тржишту). Нетанјаху је, сматра Гајић, успео да учини до пре њега незамисиву ствар – створио је неформалну коалицију Израела са Саудијском Арабијом и Египтом, те на тај начин релаксирао регионалну безбедносну позицију Израела. На другој страни, закључује Гајић, Иран и даље остаје главна претња по Израел са којом се нова власт мора суочити, посебно због присуства Иранске револуционарне гарде на границама Израела од кулминације сиријске кризе па наовамо.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

СЛОБОДАН ДЕСПОТ: ДУХОВНИ КОРЕНИ СУКОБА ИЗМЕЂУ ЗАПАДА И ИСТОКА

Упетак, 19. априла 2019. године, у организацији Института за европске студије, одржано је предавање под насловом „Духовни корени сукоба између Запада и Истока“. Предавач је био Слободан Деспот, издавач, публициста, писац и фотограф. Након класичног образовања у Швајцарској, од 1991. до 2004. године радио је у угледној издавачкој кући *L'Age d'Homme* као преводилац и уредник. Преводио је на француски дела Ћосића, Црњанског, Капора и других аутора са српског, енглеског, немачког, руског и италијанског језика. Од 2006. води издавачку кућу *Xenia* чији је суоснивач. Аутор је четири књиге есеја, једне биографије, две фотографске књиге, једног духовног путописа кроз Швајцарску и романа *Мег*.

Ово изузетно занимљиво и несвакидашње предавање, Слободан Деспот започео је опаском о одсуству било каквих предубеђења по било ком значајном питању о коме промишља, те стога и о овде изложеној теми. Приметио је управо супротну тенденцију код преосечног српског човека, који мисли да о свему треба да има мишљење које мора бити резултат сопствених погледа на свет. Стога цитира мисао Александра Зиновјева да „присуство убеђења код човека представља доказ одсуства ума.“

Говорећи о духовним коренима сукоба Истока и Запада, Деспот прво примећује да постоји фундаментална разли-

ка између ова два света, а даље појашњава да под појмом Запада сматра римокатолички и протестантски свет, док под Истоком овде подразумева православни део Европе. Из свог дугогодишњег искуства, пре свега школујући се, живећи и радећи на Западу, предавач нам већ на почетку открива свој став о много већој неподударности православног Истока и римокатоличко-протестанског Запада, него што је неподударност православног Истока и других источних цивилизација.

Деспот сматра да су исконске разлике, пре свега духовне и културне, настале као плод различитог развоја Запада и Истока, у ствари само финализоване великим расколом из 1054. године, тиме побијајући ставове оних који из политичких или верско-екуменистичких разлога умањују значај ових јасно утврђених граница. Као врло занимљиво опажање, приметио је разлике у молитви „Оче наш“, која се на православном Истоку завршава речима: „избави нас од лукаваго (спаси нас од злога)“, док на латинском Западу завршава нешто другачијим речима: „спаси нас од зла.“ У овој, за неупућене ситној и неважној разлици, Деспот види један од корена поменуте дихотомије, те будућих расцепа и великих сукоба ова два света. Наиме, у западној традицији дошло је деперсонализације злога, те претварања истог у концепт зла. Иначе, као један од главних обележја мисли западног човека предавач види феномен концептуализације. Тако на Западу долази не само до деперсонализације, већ и до концептуализације, те уместо злога у први план избија сам концепт зла. Ова појава се може пратити и на другим пољима, нпр. концепт *суверена* може се посматрати и кроз призму деперсонализације Бога итд.

Говорећи о протестантском делу света, наглашава да је протестант сам у својој вери, те је његов однос са Богом једва ближи него што је то случај у исламској традицији.

Што се тиче римокатоличког дела Запада, Деспот сликовито даје назнаке његовог развоја. Најпре помиње француског историчара Пјера Лажандра, који је става да са великим колонијалним походима почев од 15. века, на Западу почиње својеврсна *ера менаџменџа*. У том контексту, истакао је одлуку римског папе о подели освојених, али и још неосвојених територија између тадашњих колонијалних сила, Шпаније и Португала. Овакву одлуку сматра преседаном, с обзиром на то да се први пут у историји неком владару прохтело да целокупну васељену, и познату и непознату, сматра својом баштином. Као логична последица оваквих погледа, по његовом мишљењу је и Хајдегеров став о праву на експлоатацију свега што нам је при руци, оличеног у концепту *Gestell-a*.

Говорећи о односу Запада према Истоку, предавач је поменуо неке интересантне детаље. У једном од најзначајнијих француских дела везаних за период Другог светског рата, под насловом „Хришћани против нацизма и стаљинизма“, Деспот напомиње да је шиканирању једног немачког бискупа од стране нациста, који се узгред, није побунио због политике истребљења Јевреја и Словена, већ искључиво због нацистичког става према абортусу, поклањено читаво поглавље од 30-ак страница, док о невиђеном геноциду над Србима у НДХ тричаве две стране. Даље, навео је дело Пола Гарда „Живот и смрт Југославије“, коју је аутор писао пристрасно, из угла хрватске усташке емиграције и која је годинама важила за једно од најважнијих дела о југословенским ратовима деведесетих, иако је сам Слободан Деспот раскринкавајући ово дело, пронашао у њему преко 300 фактографских грешака.

Као још сликовитији пример, предавач је навео извештеје британског изасланика у Југославији Фицроја Меклејна о разговорима које је водио са Черчиллом око по-

магања два антинемачка покрета у Југославији, те чувену Черчилову опаску о томе да није важно ко ће победити у грађанском рату и преузети власт, већ је једино битно ко ће више побити Немаца. Из горе наведених примера, Деспот извлачи закључак о томе да из визуре Запада Исток није баш сасвим људски, те да ни сама научна апаратура којом се описују одређени феномени на том и таквом Истоку, не мора увек бити нужно прецизна.

Што се данашњих православно-римокатоличких односа тиче, било је речи о томе да православци данас немају већег непријатеља од савремених римокатолика, ни бољег савезника од римокатолика традиционалиста, иначе испштених из главних токова модерне римокатоличке мисли.

Деспот спада у круг оних мислилаца који српски културни простор сматра посебном мини-цивилизацијом, битно другачијом од западноевропске, али и не сасвим истоветну источноправославној. Такође, истиче да је концепт политичке суверености на Истоку неодојив од духовне суверености, те стога нема православног народа који нема политичку независност. Тако, и нашу сувереност сматра *двојлавом*, тј. истовремено и црквеном и политичком. Говорећи о разликама у односу на друге православне народе, Деспот је парафразирао мисао Жарка Видовића о Србима као литургијској нацији, која је спремна да се сабере на мобу, устанак, рат, радну акцију, направи велики подвиг, али се потом разилази. Овде је додао да српски народ делује врло често као анархичан, што је по њему резултат вишевековног живота и рада у герилским условима.

Закључак који је извео Слободан Деспот тиче се успеха његовог романа „Мед“, који је изузетно добро прихваћен на француском говорном подручју, иако радњу овог дела које дотиче и етничко чишћење Срба из Крајине 1995. го-

дине, није уподобљавао западним погледима. Стога, наравноученије овог предавања би се могло свести на једну особину која већ три века недостаје нашој „елити“, а то је својственост. Тежња наше политичке и интелектуалне елите да од Срба створе периферију западне цивилизације, није у протеклом периоду дала позитивне резултате, те поменуте мисли и искуства које је предочио Деспот могу бити од користи данашњим српским нараштајима, пре свега у погледу самодефинисања, престанка копирања западних образаца и што је најважније, повратка српском становишту.

Душан Илић

УТИЦАЈ ПЕРСОНАЛИЗМА НА МОДЕРНО ПРАВНО ОБЛИКОВАЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

Уторак, 23. априла 2019. године, на Институту за европске студије, предавање је одржао др Иван Чуло на тему – Утицај персонализма на модерно правно обликовање људских права. Др Чуло је председник Института Фонтес Сапијенције, предавач на Факултету филозофије и религије Универзитета у Загребу.

Предавање је отпочело разматрањем интелектуалних и филозофских корена, на којима су заснована модерна људска права. Предавач је нагласио како се модерна људска права неправедно везују за различите правце, попут либерализма, (пост)марксизма, и других, док се често заборавља допринос персонализма и његових представника. Персонализам као филозофски правац, који се развио у XX веку, је у разматрање поставио особу, која је апсолутно средиште и мерило за друштво и институције друштва. Представници персонализма су изградили, најпре, системску персоналистичку антропологију, па персоналистичку политичку филозофију, и најзад филозофију права. Постоје и различита одређења персонализма у зависности од држава у којима се овај правац развијао, па тако разликујемо француске, немачке, руске, америчке и друге персоналисте.

Персонализам није искључиво филозофски правац, како је закључио др Чуло, већ и активан филозофски покрет,

нарочито онај који се развијао на тлу Француске. У ХХ веку, француски персонализам је обогачен интелектуалним доприносом који су пружили руски емигранти, када су дошли у Француску након бољшевичке револуције. У то време се појавио значајан број истакнутих представника персонализма, као што су Николај Берђајев, Жак Маритен, Дени де Ружмон, Емануел Муније. Доласком руских емигранта у Француску, персонализам није више био искључиво „салонска филозофија“. Интересантно је приметити, како запажа др Чуло, да су руски персоналисти били критичнији према комунизму за разлику од француских персоналиста, сматрајући га горим и од фашизма због његове трајности. Персоналисти су и први употребили реч тоталитаризам када су критиковали успон фашизма и комунизма, али су истовремено критиковали и либералну односно грађанску демократију, за коју су сматрали да је омогућила успон фашизма.

У постратовском свету било је неопходно поставити особу и њена права у средиште, нарочито у контексту масовних жртава и разарања током Другог светског рата. Персонализам је увео два изузетно значајна концепта – особе и (њеног) достојанства. Особа није исто што и индивидуа, она је „фундаментални субјект социјалне и политичке филозофије“. Особа се разликује од индивидуе и по томе што поседује (људско) достојанство. У том смислу, персоналисти су били критични према Кантовој теорији апсолутне аутономије, према којој се особа сматра крајем космоса, за разлику од персоналиста, који су сматрали Бога коначним почетком и крајем свега што јесте. На Кантовој апсолутној аутономији се заснива индивидуализам, што је једна од основних критика персоналиста. Они су критиковали и свођење општег, заједничког добра на прост збир јавних добара и услуга. Сматрали су да заједничко добро

обухвата „нешто много више, дубље, конкретније и више људско“.

Развој персоналистичке антропологије и политичке филозофије је поставио темеље за настанак персоналистичке филозофије права. У XX веку је била пристуна доминација правног позитивизма, који је у кризним периодима показивао бројне недостатке. Јавила се потреба да се пронађе нешто што је надисторијско и надпозитивно у праву. То је уједно означило и прибегавање природно-правним постулатима. Повратак природног права је уследио тридесетих година прошлог века, када се истакао слоган персоналистичког покрета „Нови поредак“ – „Ми нисмо индивидуалисти, ни колективисти, ми смо персоналисти“. У оквиру овог поклича се крије жеља да се пронађу нове основе у праву, које нису везане за правни позитивизам. У том периоду су субјекти међународног права биле само државе, а не и појединци, што је доводило до занемаривања особе и њеног достојанства.

Један од значајних догађаја у XX веку је било и усвајање Универзалне декларације о људским правима. Како је истакао др Чуло, ова декларација је у ствари филозофија преточена у правни акт. Један од главних заговорника људских права је био француски персоналиста Маритен. Он је први начинио списак који би требало да садрже основна људска права. Дотадашња правна документа су спадала у корпус права човека, али не и људских права, јер су се односила само на сопствене грађане, кметове и поданике. Људска права као синтагму је први употребио Жак Маритен 1940. године у једном зборнику, и то у контексту „изградње“ људских права. У Њујорку је 1942. године основана и Слободна школа за напредне студије, у оквиру које су деловали Жак Маритен, Жорж Гурвич, Хајнрих Ромен, Рене Касан, али и друге личности, попут чувеног ан-

трополога Клод Леви-Строса, правника Ханса Келзена, и теоретичарке Хане Арент. Жорж Гурвич је био заслужан за увођење социјалних права у декларацију о људским правима, након што је претходно написао књигу „Повеља о социјалним правима“.

Данас је прошло више од 70 година од усвајања Универзалне декларације о људским правима од стране Генералне скупштине УН. Залог који су у великој мери оставили представници персоналистичке традиције се огледа и данас. Као резултат тога, филозофски концепти особе и достојанства су преточени у праве појмове, који су постали и саставни делови устава великог броја држава у послератном свету. Када је реч о тренутној позицији људских права, др Чуло је предавање завршио цитатом Николаја Берђајева: „људска права и слободе захтевају дубљу заснованост од оне коју им осигурава либерализам, оне захтевају метафизичку и религијску утемељеност“.

СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ

ЕВРОПСКИ ИЗБОРИ И БУДУЋНОСТ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

У организацији Института за европске студије, дана 16. маја 2019. године, одржана је велика научна конференција под називом „Европски избори и будућност Европске уније“. У присуству медија и великог броја гостију, више од 18 научних делатника изложило је своје виђење тренутне ситуације у Европској унији, анализирајући предстојеће европарламентарне изборе, који ће се ове године одржати од 23. до 26. маја.

Након уводног обраћања директора Института, др Мише Ђурковића, одржане су четири сесије, чији су учесници детаљније анализирали поменуте изборе у свакој чланици Европске уније понаособ. У првом делу било је речи о ситуацији у земљама протестантског севера Европе, Уједињеном Краљевству, нордијским чланицама, земљама Бенелукса, државама немачког говорног подручја, као и Р. Ирској. Други панел био је посвећен анализи избора у државама романског и медитеранског културног круга, Француској, Италији, Шпанији, Португалу, Грчкој и Кипру. Учесници треће сесије бавили су се тренутном ситуацијом у земљама тзв. Нове Европе: Вишеградској четворци (Пољска, Мађарска, Чешка и Словачка), прибалтичким републикама, као и Хрватској, Словенији, Румунији и Бугарској. На последњем, четвртном панелу, могло се чути и нешто више о европским партијама и њиховим

шансама на предстојећим изборима, затим о политичком маркетингу и идеолошком позиционирању истих. Такође, обрађене су и економске теме, феномен „Макронизма“, као и позиција Турске и њен однос према европским изборима.

Многи аналитичари предстојеће изборе за Европски парламент сматрају пресудним и судбоносним. Иако Европски парламент, за разлику од националних скупштина, нема тако велики обим овлашћења у односу на друге институције Уније, и поред чињенице да га многи означавају дебатним клубом, он је свакако један од најзначајнијих институционалних стубова ове заједнице. Он има надзорна овлашћења по питању буџетске политике, нарочито по питању усмеравања јавних средстава из буџета ЕУ, а такође значајно утиче и на формирање јавних политика ЕУ. Зато ће однос политичких снага у њему умногоме одређивати правац будуће заједничке политике.

Чини се да ће ови избори означити крај биполарног система, односно система са две доминантне групације и водити озбиљнијој плурализацији европске политичке сцене. Важни феномени који ће пратити ове изборе, свакако су успон тзв. десних популистичких снага, односно радикалне антисистемске деснице. Увертира за овакав развој ситуације били су велики политички земљотреси који су се у протеклом периоду одигравали на партијској сцени великих европских држава, попут Италије, Шпаније, Француске, УК, Немачке. Улазак радикално десних партија у националне парламенте Финске, Данске, Бугарске, Италије, Аустрије наговестио је сличне промене и на европском нивоу.

Велика енигма која прати ове изборе јесте учешће Уједињеног Краљевста на њима. Наиме, ова држава је још пре три године на референдуму одлучила да иступи из

ЕУ, међутим вољом тамошњих елита, процес иступања, који је требало да буде окончан у марту ове године, још увек није завршен, а неизвесно је и када ће бити. Ово је од великог значаја с обзиром на број посланика који ова земља бира. Ако Британци буду учествовали на изборима, готово извесних 30% гласова колико ће дати Брегзит партији Најцела Фараца, увећаће резултат евроскептичних снага.

Најзначајније групе које ће чинити нов сазив Европског парламента биће Европска народна партија (ЕПП), Прогресивна алијанса социјалиста и демократа (СД), Суверенистички блок, Алијанса либерала и демократа за Европу (АЛДЕ), Зелени, Европски конзервативци и реформисти (ЕЦР). Након усвајања Хауреги извештаја у фебруару ове године, донета је врло проблематична одлука, којом је предвиђено да састав Европске комисије буде одређен на основу било какве већине у Европском парламенту, што може довести до проблема са одређивањем комесара из појединих земаља. Поставља се питање легитимности именованга комесара из Италије мимо највећих партија, ако се има у виду да ће само Салвинијева Лига освојити готово 30% гласова.

Ова кампања обележена је афирмацијом и персонализацијом тзв. шпиценкандидата, тј. најозбиљнијих кандидата за председника Европске комисије из редова највећих европских страначких групација. Као своје кандидате за ово место, ЕПП је истакла председника немачког ЦСУ Манфреда Вебера, док је Прогресивна алијанса социјалиста и демократа означила председника холандске Партије рада Франса Тимерманса.

Најважније теме ове предизборне кампање биле су везане за питања миграција, социјална и економска питања, затим спољну и безбедносну политику. Међутим, чини

се да је централно питање ових избора, у ствари питање идентитета. Стиче се утисак да је ова тема одавно најважнији чинилац поделе европских политичких снага. Владајућих кругова који желе Европу новог, хибридног идентитета и суверенистичких кругова, којима су национални идентитети базични оквир њиховог деловања. Занимљиво је истаћи да су европске народњачке и умерено десне партије умногоме преузеле одређени политички дискурс радикалне суверенистичке деснице, нарочито по питању борбе против илегалне миграције. Чини се да је страх најважнији феномен ових избора. Наиме, с обзиром на већ устаљену слабу излазност која се креће око 42%, већина политичких актера игра на карту мобилизације бирачког тела помоћу страха. Док једни бираче плаше надолазећом арапском и муслиманском миграцијом, претећим исламистичким радикализмом и тероризмом, други их застрашују порастом национализама, као и јачањем десних радикалних и тзв. популистичких партија. Свакако је приметно да је дошло до делимичног приближавања ставова владајућих и суверенистичких кругова. Наиме, владајући кругови све више се естаблирају као борци против тероризма и илегалне миграције, док се суверенисти и званично више не боре за излазак својих држава из ЕУ, већ за фундаменталну реформу исте. Тако се *mainstream* партије представљају кредибилним носиоцима промена, али и чуварима европских вредности, док националисти прилагођавају своју реторику просечном грађанину ЕУ, који је незадовољан тренутним стањем, али није склон изласку његове земље из Уније.

Као једна од најприсутнијих тенденција, може се запазити свеопшта борба против суверенистичког блока. Циљ тренутно владајућих снага је онемогућити десничаре, националисте и суверенисте да освоје трећину мандата у Ев-

ропском парламенту, што би им омогућило да блокирају низ важних одлука. Да циљ оправда средство, могло се уочити и претходних дана када је уочи избора покренут низ радњи правосудних органа против лидера деснице широм Европе. Најбруталнија акција виђена је у Италији, али и Аустрији, у којој је управо избила врло сумњива афера чији је актер министар Штрахе, која треба да дискредитује и смањи шансе Слободарској партији Аустрије.

Што се тиче економских проблема, избори ће бити борба за европски идеолошки наратив, где крајње леве и десне странке нуде више редистрибуције, док владајућа елита тежи одржавању постојећег поретка. По речима Салвинија, европски избори биће једна врста референдума између Европе елита, банака, финансија, имиграције и несигурног рада и Европе људи и рада.

Очекује се да први пут на овим изборима Европска народна партија и Прогресивна алијанса социјалиста и демократа неће заједно освојити више од половине мандата, те ће им у формирању парламентарне већине бити неопходна подршка и Алијансе либерала и демократа за Европу, а можда и Зелених.

Што се тиче политике проширења, она готово да није била приметна у овој кампањи. Превасходно из разлога доминације већ поменутих тема. Након приближавања ставова два супротстављена блока, готово да се више нико у Европи не залаже за политику отворених граница. Такви ставови који су узроковани описаним незадовољством просечног бирача, сигурно да ни краткорочно, ни средњерочно, неће дати могућност пријему нових чланова. Стога, треба бити јако опрезан у давању прогноза о евентуалном чланству Србије у ЕУ. Изгледа да су горепоменути унутрашњи проблеми ЕУ тренутно веома велики, а нема изгледа да ће поларизација коју они узрокују бити прева-

зиђена у скоријем периоду. Евроинтеграције Србије које су и до сада наилазиле на бројне препреке, од сада ће се суочити са новим препрекама, с тим што на ове нове сама Србија неће моћи да утиче.

Душан Илић

ПОБОЉШАЊЕ ДРУШТВА „УНАПРЕЂИВАЊЕМ“ ЧОВЕКА И ДРУГА БИОЕТИЧКА ПИТАЊА

На иницијативу дугогодишњег директора Луксембуршког института за међународне и европске студије др Арманда Клесеа београдски Институт за европске студије организовао је округли сто на тему „Побољшање друштва унапређивањем човека?“ У оквиру дискусије у којој су поред др Клесеа учествовали и проф. др Кристофер Кокер са Лондонске школе економије и политичких наука, проф. емеритус др Вукашин Павловић, проф. др Слободан Марковић, др Веселин Митровић и др Миша Ђурковић покренута су многа биоетичка питања, чиме је успешно настављена серија трибина, предавања и конференција које организује Група за биоетику Института за европске студије.

Научни саветник и директор Института за европске студије др Миша Ђурковић отворио је округли сто захваливши се присутним учесницима на наставку вишегодишње сарадње, да би потом излагање започео представљањем зборника „Између киборга и химере“; зборника чији је он уредник и који је недавно објављен у коиздаваштву Института за европске студије и издавачке куће Цатена мунди. Ђурковић је прво пружио кратак преглед најактуелнијих биоетичких питања и тема којима се аутори зборника баве, попут трансгенетике, роботизације људ-

ског тела, еутаназије и других могућих пракса будућег човечанства, да би потом своје излагање посветио могућим опасностима и нежељеним исходима које „унапређивање“ човека – односно трансхуманистичка идеологија и пракса – носи са собом. Прво се осврнуо на негативне последице технолошког развоја које су већ присутне у нашој свакодневници, попут опадања општег нивоа интелигенције код деце школског узраста због претераног ослањања на технологију приликом обављања основних школских задатака попут рачунања (који су не тако давно обављани само уз помоћ папира и оловке), да би потом поставио низ питања која указују на етичке проблеме и недоумице везане за даље поступке унапређења човека и целог људског рода путем технолошких и биолошких иновација које нам је савремена наука омогућила или је на прагу да нам омогући. Да ли је сурогат материнство морално оправдано и које су последице његовог увођења? Које могу бити нежељене последице намерно изазваних генетских мутација ради стварања „савршенијег човека“? Шта је уопште човек и у којој мери он може бити „унапређен“ пре него што престане бити људско биће?

Др Арманд Клесе наставио је мисаони ток који је успоставио др Ђурковић. У свом исцрпном излагању оградно се од пружања било каквих експлицитних закључака и одговора на наведена и сродна питања, нагласивши да пре свега жели да са присутнима подели низ недоумица које и сам има и о којима размишља када се бави биоетичким изазовима. Излагање је усмерио на питање генетске модификације живих организама, пре свега људи као најкомплекснијег живог бића у биолошком и друштвеном смислу. Нагласио је да га мори помисао на будућност у којој ће богати моћи да приуште генетски „унапређену“ децу која ће бити физички јача и паметнија од деце сиромашних,

јер су последице стварања биолошки различитих класа несагледиве и крајње забрињавајуће.

Гост из Уједињеног Краљевства др Кристофер Кокер своје излагање је посветио питањима која се тичу начина на који се нове технологије могу употребити у војној индустрији, а пажњу је првенствено усмерио на начин на који би роботизација војске и биолошко унапређење војника могли утицати на будућност ратовања. Истакао је да је неминовно да ће војна индустрија, која увек предњачи у технолошким иновацијама, врло брзо достићи технолошке капацитете да производи машине које ће бити способне да ратују уместо људи. Оне ће бити брже, јаче, ефикасније, организованије и прецизније од физички најприпремљенијих војника, док истовремено неће захтевати одмор, храну и пиће, нити ће бити подложне пострауматском стресном поремећају. Ипак, у блиској будућности људи ће и даље бити ти који ће машинама уграђивати и одређивати начин понашања, односно „морални компас“. Шта ће се десити када машине постану способне да се саме дорађују и како ће то утицати на њихово деловање у рату и миру, остаје велико питање.

Потом је реч добио др Вукашин Павловић, који је понудио неколико кратких теза. Прва теза односи се на тврдњу да друштво као целина може бити унапређено само кроз унапређивање и сарадњу појединаца, али да то унапређивање не сме бити егоистичког и индивидуалистичког карактера као што је оно које човеку нуди бољи вид или слух, већ оно које се односи на неговање личних врлина које за сврху имају унапређивање друштва као целине. Међутим, постојећи систем вредности потребе појединца ставља изнад друштва као целине, па се тако и унапређивање човека доживљава искључиво као унапређивање индивидуе и то путем технолошких иновација и биолошких модифика-

ција, чак и када те иновације и модификације могу имати последице штетне по читаво друштво и заједницу. Друга теза се надовезује на прву, јер је професор Павловић користи како би изнео аргумент да је човечанство на прагу доношења закључака о томе ко је човек и шта он треба да буде, односно да ти закључци могу имати несагледиве последице уколико не буду донети промишљено и у интересу целокупног глобалног друштва, већ у интересу појединца.

Професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду и научни саветник Института за европске студије др Слободан Марковић вратио се на питање дефиниције онога што савремени човек јесте, како би сагледао шта он у будућности може да буде. Изнео је аргумент да је савременог човека јако тешко прецизно одредити у појмовном смислу, јер је свака врста дефиниције која се концентрише на неке његове квалитете или особине нужно искључива према једном броју људи. Тако наводи пример дефинисања човека у односу на његову интелигенцију. Ако кажемо да човек по дефиницији има количник интелигенције (IQ) већи од 70, искључићемо оне људе који због сметњи у развоју не испуњавају тај критеријум. Такође, ако појмовно одређивање човека уопште вежемо за количник интелигенције или било који други квантитативни параметар, можемо доћи у ситуацију да и ми сâми сутра не будемо људи (по дефиницији), ако нове генерације – путем биолошког и технолошког унапређења – постану толико интелигентне да „границу“ поставе на количник 170. Да ли се онда смемо упустити у мењање и „унапређивање“ нечега што тренутно ни сâми не можемо прецизно да одредимо? Шта и кога унапређујемо, на који начин то радимо и шта уопште значи „унапредити“ у том контексту?

Конечно, присутнима се обратио и др Веселин Митровић, научни сарадник Института за социолошка истра-

живања Филозофског факултета Универзитета у Београду. Говорио је о могућностима унапређења морала путем биолошких, хемијских и технолошких иновација, односно о могућим позитивним и негативним последицама такве праксе, као и о могућности развијања вредносног система и морала унутар будућих машина. Кључно питање у том смислу било је: Да ли ће људи имати морално право да „угасе“ машину која мисли, осећа и доноси сопствене одлуке? Излагање др Митровића, као и осталих учесника округлог стола, у себи је садржало одређену имплицитну дозу песимизма по питању будућности човечанства у свету у ком морално промишљање последица технолошких иновација и научних открића не може да постигне да испрати брзину којом та открића и иновације утичу на промене људског живота, друштвене заједнице, али и на промену сâмог човека.

Јовица Павловић

ОСНОВНЕ ЦРТЕ ЕВРОПСКОГ КОНЗЕРВАТИВИЗМА И КРИТИЧКА МИСАО ЛЕА ШТРАУСА

Значајно име савремене политичке мисли, проф. Лајден Универзитета, један од оснивача Едмунд Берк фондације из Амстердама и истакнути члан Центра за обнову Европе, Андреас Кинегинг, боравио је у Србији као гост Института за европске студије и том приликом одржао два предавања у оквиру којих је нагласио значај који културна и верска традиција имају за очување изворних вредности и друштвеног поретка Западне Европе, који су према Кинегингу данас угрожени. Током првог предавања одржаног у згради Матице српске у Новом Саду (насловљеног „Критика модерне слике човека – основне црте европског конзерватизма“) холандски професор изнео је тезу да је стари поредак у ком је моралну основу европске цивилизације чинила „платонска етика врлине“ након Француске револуције замењен филозофско-политичким поретком који почива на утилитаристичком поимању етике и морала, док је током другог предавања одржаног у просторијама Института за европске студије у „Критичкој мисли Леа Штрауса и њеном значају данас“ тражио начин да савремену Европу врати хришћанској етичкој традицији, коју доживљава као Платонову филозофију прилагођену ширим масама.

Кинегинг сматра да је стари предреволуционарни поредак почивао на два погледа на живот и свет, као прво на

грчкој филозофији заснованој на етичкој мисли Платона и Аристотела, а потом и на хришћанству, оном заснованом на тумачењу Светог писма у складу са учењима Августина и Томе Аквинског. Радикална промена у размишљању појавила се са просветитељством. Амерички рат за независност и Француска револуција, према његовом мишљењу, нису ништа друго него спровођење у политичку праксу просветитељског погледа ни живот и свет. Међутим, иако су се два поменута политичка преокрета догодила крајем осамнаестог века, најранији творци просветитељског погледа на свет живели су у седамнаестом веку, а ту се пре свега издвајају Франсис Бејкон, Рене Декарт и Томас Хобс. Кинегинг Хобса сматра најодговорнијим за „коперникански обрт“ у начину поимања света, човекове улоге у њему и начина на који би требало живети живот. Међутим, такође сматра да ако је Хобс Платон модернистичког просветитељског погледа на свет, онда је Русо – који је идејни творац романтизма, такође модернистичког али нешто другачијег приступа стварности – Аристотел тог доба; доба које обележава идолопоклонство према идејама слободе и једнакости.

Насупрот тим идејама, платонско-хришћанска Европа је као врховне вредности поштовала хијерархију, покорност, дисциплину, обавезу и заједницу. Кинегинг сматра да је модернистички покушај рушења тих традиционалних вредности не само штетан, већ и узалудан, јер је хијерархија нужна појава по природи ствари, ма колико се трудили да је искоренимо. Као пример даје демократске системе који пропагирају идеју једнакости, али наглашава да у реалном спровођењу политике и моћи у свакој демократској држави главну реч води до неколико стотина људи, такозвана елита, која је на врху хијерархијске пирамиде без обзира на политички систем који се примењује.

Тако је по њему идеја потпуне једнакости која занемарује врлине које произилазе из природног стања хијерархије (попут дисциплине, обавезе према заједници и покорности) с једне стране штетна, а с друге стране и опасна. Штетна је јер својим неиспуњеним обећањем о друштву потпуно једнаких људи појединца доводи у заблуду да је равноправан у буквалном смислу те речи, иако он то заправо није, а тај искривљени поглед на стварност спречава га да се домогне истинске слободе до које се управо долази на хришћански начин, вером, вредним радом и трудом, поштовањем заједнице и сличним моралним начелима.

Ипак, пропагирање идеје о једнаости није само штетно, већ може бити и опасно зато што води ка утопистичким идеологијама чија имплементација по правилу доводи до тоталитарних режима. Познати примери таквих историјских исхода свакако су Хитлерова Немачка и Совјетски Савез. Кинегинг сматра да је данашњи Запад упловио у једну нову врсту тоталитаризма, засновану на неолибералном одбацивању традиционалних вредности зарад задовољавања личних интереса појединца. У оквиру београдског предавања надовезао се на филозофско-политичку мисао Леа Штрауса како би додатно елаборирао своју тезу.

Штраус је сматрао да утилитаристичка етика доводи до нихилизма, која последично заступа идеје вредносног релативизма и субјективнизма (вредност је оно што појединца чини најсрећнијим, што значи да су вредности субјективне, а не објективне). Последица свеопштег друштвеног нихилизма мора бити тоталитаризам неке врсте, јер једино што остаје нихилисти који не верује у постојање објективних моралних стандарда је да покуша да сâм створи те стандарде и наметне их другима, односно да сâм креира свој смисао постојања. Кинегинг сматра да је двадесети век најбоље указао на последице нихилистичке (а у свом

корену просветитељске) мисли. Оно што га брине је чињеница да западна цивилизација није идентификовала модерничку просветитељску мисао као узрок тоталитарних пројеката двадесетог века који су за собом оставили на милионе мртвих. Напротив, она се држи њених постулата, убеђујући себе да је тоталитаризам последица погрешне интерпретације и примене просветитељске мисли. Због тога Кинегинг – говорећи о будућности западног света и цивилизације – није могао а да се не запита да ли ће Запад успети да спречи појаву неолибералних тоталитаристичких режима ако се не окрене својим изворним вредностима, изворном моралном кодексу и етичким начелима.

ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ

ХРИШЋАНСКА ДЕМОКРАТИЈА У ЕВРОПИ: ЕВРОПСКА НАРОДНА ПАРТИЈА КАО ПОЛИТИЧКА СНАГА У ВРЕМЕНУ ХЛАДНОГ РАТА

Дана 28. маја 2019. године у Аероклубу у Београду Институт за европске студије, Ханс Зајдел фондација и Европски покрет у Србији организовали су предавање проф. др Волфрама Кајзера, професора европских студија на Универзитету у Портсмуту. Предавање је било посвећено политичком развоју хришћанске демократије у Европи након завршетка Другог светског рата, те њеном утицају на обликовање Европске уније какву данас познајемо.

Предавање је отворио Клаус Физингер, регионални директор Ханс Зајдел фондације за Југоисточну Европу, напоменувши да су за нама недавно завршени избори за Европски парламент који су показали да је хришћанска демократија као вредносни концепт била и остала важна за Европску унију.

Сузана Грубјешкић, генерални секретар Европског покрета у Србији, указала је на то да су оснивачи Европске уније, попут Роберта Шумана и Конрада Аденауера, били демохришћани, додавши да су тадашњи европски комунисти и социјалисти били противници идеје о уједињеној Европи.

Директор Института за европске студије др Миша Ђурковић са задовољством је истакао да је проф. Кајзер један

од најбољих познавалаца хришћанске демократије у Европи, али и један од највећих живих научника у области друштвено-хуманистичких наука на нашем континенту.

Професор Кајзер је у уводном делу предавања истакао да се хришћанска демократија у Европи развијала у оптерећујућим односима између Источног и Западног блока који су имали потпуно различито схватање садашњости и будућности европског континента. Од 1945. године па наовамо хришћанска демократија се у Европској заједници (касније Европској унији) идеолошки усавршавала и организационо развијала. Она је успешно искористила погодности историјског контекста у коме су социјалистичке партије на Западу морале да изврше радикалне заокрете у свом поимању политике и политичког. Током потписивања чувеног Париског уговора у свих шест земаља оснивача демохришћани су били на власти. Проф. Кајзер је напоменуо да је хришћанска демократија у политичком смислу била усмерена ка антикомунизму и политичком католицизму и протестантизму, док је у економском смислу била заснована на идејама слободног тржишта на супрот концепту колективне привреде. На спољнополитичком плану, европски демохришћани су били усмерени ка јакој сарадњи између Европске заједнице и Сједињених Америчких Држава, док су се на унутрашњем плану обрачунавали са бољшевиизмом који је у послератним годинама узимао маха у Италији и Француској. Као једну од кључних идеолошких подлога европске хришћанске демократије проф. Кајзер је означио и снажну посвећеност европским интеграцијама.

Европска народна партија, као политичка група европских демохришћанских странака у Европском парламенту, настала је 1976. године. На почетку, њену окосницу су чинили немачки и италијански демохришћани, али се са

ширењем Европске заједнице број њених чланица повећавао, а самим тим и утицај ове групе на креирање политика Заједнице. Временом су и демохришћанске партије земаља Бенелукса постале важан део Европске народне партије, док је Француска представљала проблем због чињенице да су тамо дуги низ година социјалистичке партије биле снажније. Премда је био присутан страх од немачке хегемоније унутар Европске народне партије, проф. Кајзер истиче да је ова група временом све више јачала, како у институционалном, тако и у смислу величине гласачког тела. Снажна оперативна структура групе оформљена је већ до 1979. године, као и гласачка кохезија унутар ње. Деловање фондација попут Конрад Аденауер фондације и Ханс Зајдел фондације допринело је јачању демохришћанских идеја у Европи. Но и поред тога, проф. Кајзер истиче да Уједињено Краљевство све до 1992. године није имало партије чланице Европске народне партије.

Уз јачање Европског парламента као институције све више се развијала сарадња Европске народне партије и конкурентске Партије европских социјалиста. Европска народна партија је дала и снажан допринос у јачању осталих институција Европске заједнице. Примера ради, принцип супсидијарности, као један од темељних принципа савремене Европске уније (а који је описан у Мастрихтском уговору) јесте принцип који је прво створен унутар групе европских демохришћана. Заштита државе благостања, јачање регионалног развоја, заштита националних пољопривреда, заштита људских права, боља расподела ресурса на националним нивоима, политика конкуренције, те борба против крајње деснице неке су од најзначајнијих поља борбе европских демохришћана у протекле три деценије. Падом Источног блока се, по речима проф. Кајзера, демохришћанске партије усмеравају

на ширење и јачање европских вредности у земљама које ће нешто касније приступити Унији. На дневни ред долазе и јединствена монетарна политика у Унији, јединствена валута – речју, потреба за продубљивањем економских интеграција.

Закључно, проф. Кајзер је напоменуо да је један од доказа историјске хетерогености Европске народне партије и чињеница да се она данас налази у идеолошком сукобу са својим доскорашњим чланом – мађарском партијом Фидес Виктора Орбана. У контексту јачања крајње десних политичких партија у Европској унији, додао је да су Владимир Путин и Доналд Трамп претња западноевропском политичком пројекту.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

ИЗБОРИ ЗА ЕВРОПСКИ ПАРЛАМЕНТ – РЕЗУЛТАТИ, ОЧЕКИВАЊА И МОГУЋИ УТИЦАЈ НА ЗАПАДНИ БАЛКАН

У „Аероклубу“ је у четвртак, 13. јуна, одржана конференција посвећена изборима за Европски парламент, који су одржани крајем маја 2019. године. На конференцији су учествовали чланови Института за европске студије – др Миша Ђурковић и др Слободан Зечевић, који су говорили на првом панелу конференције заједно са програмским директором организације Нови трећи пут, Димитријем Милићем. На првом панелу је било речи о резултатима избора за ЕП, док је друга сесија била посвећена последицама избора за Европски парламент по политику проширења Уније и могућем утицају на Западни Балкан. На другом панелу су говорили – др Владимир Међак, потпредседник Европског покрета у Србији; др Душко Лопандић, некадашњи шеф мисије Републике Србије при ЕУ у Бриселу и Марко Савковић, програмски директор Београдског фонда за политичку изузетност.

Учесници првог панела су детаљније говорили о самим резултатима изборног процеса и последицама резултата на нову констелацију односа међу политичким актерима у Унији. Димитрије Милић се у свом излагању осврнуо на тренд јачања подршке либералним и зеленим партијама у Унији, што се одразило и на успех ових политичких партија на европским изборима. Навео је, да се пре свега

млађи бирачи опредељују да подршку дају овим политичким опцијама, и да је реч о грађанима који живе у урбаним срединама и који су материјално добро ситуирани. Додао је како се последњих неколико година замагљује традиционална подела на „левицу“ и „десницу“ међу партијама, што је условљено променама на глобалном плану и измењеним преференцијама бирача.

Слободан Зечевић је током излагања нарочиту пажњу посветио тренду излазности на изборима за Европски парламент. Избори за ЕП 2019. године су обележни значајним порастом бирача који су одлучили да дају глас на овим изборима. То је први пут да је излазност порасла од одржавања првих непосредних избора за Европски парламент 1979. године. Други феномен ових избора, по речима др Зечевића, јесте да први пут од одржавања непосредних избора у Унији нема већине народних партија и социјалдемократа у Парламенту. Ове партије су доживеле пад подршке на изборима 2019. године, што ће имати значајне последице на будући избор председника Европске комисије. Трећи феномен ових избора јесте раст подршке десничарским партијама, закључио је др Зечевић.

Директор Института за европске студије, Миша Ђурковић, се осврнуо на јачање „деснице“ на овим изборима. Током излагања је истакао да проблем неће бити само избор председника Европске комисије, већ и избор појединачних комесара. Истакао је да су ови избори обележени феноменом „американизације“, односно наметањем тема и питања која су дуго била запостављена, што је подстакло такмичарски дух међу значајним бројем бирача и партија у Европи. Други феномен ових избора, према речима др Ђурковића, јесте „холандизација“ Европског парламента и европске политике, о којој је говорио и професор Волфрам Кајзер приликом гостовања на Институту за европске

студије. У наставку излагања, др Ђурковић је истакао важност прављења дистинкције међу политичким партијама које се налазе на десном политичком спектру, обзиром да је реч о веома фрагментисаном и разнородном скупу партија. Те партије се могу међусобно веома разликовати, иако постоје заједничке теме којима се обраћају бирачима.

На другом панелу се расправљало о могућим последицама резултата европских избора на политику проширења и односу Европске уније према региону Западног Балкана. Владимир Међак је говорио о томе шта Европска унија и државе кандидати треба да ураде како би дошло до проширења Уније. Он сматра да ће избор будућег комесара за проширење имати значај када је реч о потенцијалном проширењу Уније. Посебно се оврнуо на положај Србије у процесу преговарања са Европском унијом, и истакао је значај владавине права у преговарачком процесу. Према његовом мишљењу, темпо преговарачког процеса у великој мери зависи од кандидата, и подсетио је на позитиван пример визне либерализације, када је јасно био одређен рок и неопходне мере које треба предузети како би се политика у различитим областима ускладила са оним које постоје у Унији. Закључио је да стабилност не може да буде испред демократије и владавине права.

Душко Лопандић је говорио о проширењу Европске уније, и у свом излагању је истакао значај даљег проширења Уније. Проширење ЕУ се одвијало у неколико наврата, те је број чланица од успостављања Европских заједница значајно порастао. Истакао је значај који је проширење имало на државе централне и источне Европе, при чему су те државе у великој мери напредовале самим чланством у Унији. То је нарочито повољно утицало на процесе конвергенције међу чланицама, који су потпомогнути и захваљујући фондовима ЕУ. Лопандић је додао да се и даље

у јавности говори о кризи Европске уније, иако је, према његовом мишељењу, врхунац кризе прошао. Закључио је како се Европска унија налази у измењеном контексту, али и да проширење представља значајну инвестицију, што се потврдило и на претходним примерима проширења.

Последње излагање на панелу се односило на анализу изборних резултата које су оствариле зелене и либералне партије. Марко Савковић је уочио три питања која прозиласе након избора за ЕП. Прво се тиче будуће улоге националних парламената чланица и констелације снага у њима, друго питање се односи на диференцијацију севера и југа унутар Уније када је реч о успеху зелених партија у појединим чланицама, док се треће односи на могућност остваривања политичких приоритета кроз рад будуће Комисије. Он је истакао како се прокламовани приоритети и вредности зелених и либералних партија у великој мери подударају. У закључку свог излагања, истакао је да се за сада не може са сигурношћу говорити о могућим коалицијама и саставу будуће Комисије.

Конференција је организована од стране Европског покрета у Србији, Института за европске студије и фондације Конрад Аденауер.

СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ

МОМЧИЛО ДИКЛИЋ, МОЈА ИСКУСТВА: ГОЛИ ОТОК И КУМРОВАЧКА ШКОЛА

У четвртак 20. јуна 2019. године у свечаној сали Института за европске студије, историчар др Момчило Диклић одржао је предавање под насловом „Моја искуства: Голи оток и Кумровачка школа“. Ово посве несвакидашње аутобиографско предавање представља својеврстан осврт на веома успешну и богату каријеру др Момчила Диклића. Оставивши иза себе озбиљан опус од неколико десетина монографија, научних чланака и зборника радова, колега Диклић је оставио јак печат у српској и југословенској историографији, нарочито на пољу проучавања српског питања у авнојевској Хрватској. Из поменутог научног опуса ваља издвојити нека од најупечатљивијих дела, попут „Уништавање српске културе, њеног наслеђа и разбијања Југославије“, „Недојучињено је ујорешивање чешнике и усинаше“, „Конрес Срба у Зајребу 1945. Од конститутивног народа до националне мањине“, „Европска унија и српско-хрватски односи“, „Светица. Може ли Алојзије Сивинац бити светица?“ итд. Као предавач радио је у осам школа, а последњих дванаест година провео је као виши научни сарадник у Институту за европске студије у Београду. На крају своје богате каријере одлучио је да део својих искустава које је стекао током рада на Голем отоку и у Кумровачкој школи подели са широм научном заједницом.

Говорећи о Голом отоку, предавач се на почетку осврнуо на краћи историјат овог логорског комплекса. Голи оток је острво у Велебитском каналу, које се простире између острва Раб, Свети Гргур и Првић. Административно је припадало некадашњој великој општини Раб. У току Првог светског рата Аустроугарска је на ово острво слала руске заробљенике са Источног фронта. Између два рата на њему је радио каменолом у власништву Јанка Вуковића, који је предлагао уочи Другог светског рата да се оно искористи као сабирни логор за Србе, али је ипак победила идеја да се поменути комплекс оснује преко пута, на релацији Госпић-Јадовно-Паг. Након завршетка Другог светског рата, почело се са припремањем терена за формирање система логора за политичке затворенике и непријатеље новог поретка. Као идејне творце овог комплекса, различити аутори су наводили Тита, Ранковића, Кардеља, а поједини и Крлежу и Аугустинчића. Након Резолуције Информбироа из 1948. године, прве групе тзв. ибеоваца почеле су пристизати на острво. Прву групу од 1200 људи (махом Срба из Црне Горе и Србије) власти су довеле 1. јула 1949. године. Иако и сам предавач напомиње да се цифре голооточких затвореника могу тешко утврдити, процене иду од 6000, колико су наводиле саме власти, до неколико десетина хиљада, колико су износили подаци ЦИА из октобра 1949. године. Овај комплекс логора који је своје испоставе имао и на суседним острвима, Светом Гргуру и Првићу, био је место страшних догађаја, односно злочина тадашњих власти према својим грађанима другачијег политичког уверења. Подаци до којих је сам др Диклић дошао, говоре да је на самом почетку рада овог логора убијено најмање 400 људи, али да је та бројка сигурно вишеструко мања од реалне. Званични разлози убистава ових затвореника

правдани су покушајем њиховог бекства, али због географије самог терена, а имајући у виду да је Велебитски канал најнемирнији и најсуровији део Јадрана, у такве разлоге је тешко поверовати. Иначе, најважнији задатак нових власти био је да применом најозбиљнијих облика тортуре над затвореницима дођу до жељеног резултата, који се огледао у промени њихових ставова. Они који би подлегли притиску и променили своја уверења називани су ревидирци. Једна група италијанских комуниста која се налазила код Тита, након '48 послата је на Голи оток, а након доласка у Италију почела је са сведочењем насиља које је примењивано у овом логору. Међутим, због приближавања КП Италије Титовој политици, ова ствар је заташкана. У том контексту, предавач се осврнуо и на незаинтересованост Запада према овом континуираном државном насиљу које је спровођено у земљи *мезимици* Хладног рата. Друга контроверзна прича везана је за случај Рада Жигића, првог комунисте Лике после Рада Кончара, који је у овом логору скончао под неразјашњеним околностима. Посебан проблем тадашњој управи представљао је долазак Албанаца након побуне на Космету 1981. године. Разлог су бројне саботаже албанских затвореника.

Што се саме организације живота тиче, Диклић је напоменуо да је најважније одељење било Пријемно-отпусно, а нагласио је да су на острву постојали и пољопривредна економија, као и дрвни и металопрерађивачки погон. На крају је истакао да је Голи оток 1963. године постао републички затвор. Након затварања, уместо да се овај простор уреди и конзервира, тадашња власт је намерно дозволила девастирање комплекса.

Након неколико година рада које је провео на месту предавача у школи на Голем отоку, Момчило Диклић

постаје секретар Кумровачке школе и то, у време док је овом установом руководио Ивица Рачан. Село Кумровец налази се на око 60 км од Загреба и по званичној историографији представља место рођења Јосипа Броза. Колико је оно било важно због неговања култа новог вође, говори и податак да су нове власти након рата срушиле стару, да би потом, подигле нову и већу римокатоличку цркву. У селу је подигнут и хотел који је касније претворен у резиденцију. Сама Титова „родна“ кућа није изгледала нимало сиротињски, већ напротив послужила је као основ за формирање етно села. Комплекс направљен шездесетих година, који је имао послужити за организовање политичко-партијске школе, заузимао је површину од неколико хектара, а површина самог објекта износила је преко 14.500 м². Овај простор је обухватао библиотеку која је поседовала у свом фонду преко 40.000 наслова, затим девет свечаних дворана за организовање конференција, семинара, велику спортску дворану итд. Кроз школу је прошло 15 генерација полазника, а само током једне године кроз њу је пролазило преко 600 предавача и преко 1500 полазника.

Школа није била основана за развијање и индоктринацију руководећих кадрова тадашњег Савеза комуниста Југославије, иако је и то било предлагано у више наврата. Настава је организована кроз једногодишњи програм који је био подељен по тематским целинама. Диклић је нагласио да су предавачи и полазници Кумровачке школе по својим ставовима нарочито предњачили у залагању за увођење одређених елемената тржишне економије у ондашњу привреду, као и за плурастички модел политичког деловања. Међутим, пред крај постојања СФРЈ ова школа се претворила у један од најјачих сепаратистичких центара у тадашњој држави. Као највеће протагонисте се-

паратизма, предавач је означио Милана Кучана и самог Ивицу Рачана. На крају, 26. јула 1990. године, Кумровачка школа је престала са радом. Ивица Рачан је непоштујући правне процедуре и заобилазећи ретке српске кадрове, међу којима је био и др Диклић, предао ово здање новим националистичким властима предвођених партијом ХДЗ. Данашње хрватске власти продале су 13. јуна 2019. године овај комплекс кинеској компанији „Zhongya“.

Као најзанимљивија и најзвучнија имена међу предавачима, др Момчило Диклић је навео Хамдију Поздерца, Азема Власија, Кађушу Јашари, Милана Кучана, Стипе Шувара, Љубу Бобана, Бранка Петрановића, Бранка Прибићевића, Мијата Шуковића, Емила Ројца, Звонка Леротића, Душана Биланцића, Јову Мирића, Младена Жувелу, док су међу менторима такође били неки од каснијих високих функционера попут Светозара Маровића и Срђана Дармановића.

Говорећи о својој личној и породичној голготи кроз коју је прошао уочи и у првим данима распада СФРЈ, предавач се осврнуо и на спрегу хрватских комуниста и националиста. Она се огледала не само у контактима са усташком емиграцијом, него и у потпуном дисциплиновању свих хрватских кадрова, нарочито оних у Београду, који су били у обавези да прате хрватску сепаратистичку и антисрпску агенду. Као најсликовитији пример ове спреге, Диклић је навео један куриозитет који се тицао чињенице да је Владимир Бакарић на свом радном месту користио радни сто Анте Павелића. Пример Момчила Диклића показује да су лична и колективна патња готово увек неодољиве, а новим генерацијама остаје за наук да све заблуде којима стреми један народ, кад-тад морају доћи на наплату. Проблем је у томе што се цена коју српски народ плаћа за те заблуда мери милионима живота, губитком веков-

них територија и губитком сопственог идентитета. Рад др Диклића представља путоказ млађим нараштајима како се у начној сфери и у немогућим условима треба борити за неговање културе сећања и истине о страдању сопственог народа, без обзира колико то можда није исплативо у да- том моменту.

Душан Илић

ПУТ СВИЛЕ – НЕКАД И САД

Институт за европске студије организовао је 25. јуна 2019. године предавање проф. др Радосава Пушића на тему „Пут свиле – некад и сад“. Професор Пушић је водећи српски синолог, шеф катедре за синологију Филолошког факултета Универзитета у Београду и директор Института Конфуције у Београду. Посетиоци су имали прилику да чују изузетно занимљиво и опширно излагање човека који већ тридесет година активно проучава кинеску философију, историју и културу, те који има активне везе са релевантним кинеским институцијама.

На самом почетку професор Пушић је истакао да је тема Пут свиле врло широка и провокативна. Предавање је било подељено на две целине – Пут свиле некада и Пут свиле сада, јер је он, у концептуалном смислу, био другачији некада него што је то данас.

Пут свиле је још у античком времену представљао спону између три континента – Азије, Европе и Африке. Професор Пушић сматра да је антички свет био много више повезан него што то мислимо и знамо. Тако наводи пример свиле из 6. века п.н.е. која је пронађена у келтским гробницама у Немачкој. Сви велики владари античког света су одржавали у животу Пут свиле, који је тада доприносио спознавању и уживању у разликама, али не и стварању униформности начина живота. Пут свиле је још у тадашњем времену повезивао различите светске градове

– од Кси Јануа, преко Чонг Анга, Кабула, Техерана, Багдада итд. Њиме су транспортоване различите робе, попут смоле, сусама, стакла, свиле, вина, воћа, чајева и коже. Путем свиле у Европу су дошли барут, компас, штампа и музички инструменти. Са друге стране, њиме су у Кину стигли жива, цинк и тканина. Професор Пушић напомиње да негде у 16. веку почиње да опада значај Пута свиле.

Савремени Пут свиле је производ кинеске иницијативе познате под називом „Појас и пут“, а познат је и под именом Нови пут свиле. Иза те иницијативе свакако стоји актуелни председник НР Кине Си Ђипинг, који ју је званично најавио 31. октобра 2013. током посете Индонезији. Он је пројекат Новог пута свиле описао као „вин-вин“ сарадњу, сматрајући да он може окупити многе земље и народе на корист свих њих. Професор Пушић истиче да је овај пројекат заснован на идејама мултикултуралне и мултилатералне глобализације, али и на принципу равноправности, јер је Кина упутила позив свим заинтересованим странама да у њему учествују. Јачање безбедносног окружења свакако је један од мотива овог пројекта. Оно што професор Пушић истиче као новину јесте чињеница да је највећа новина у Новом путу свиле заправо кинеска иницијатива. По први пут је Кина та која инсистира на сарадњи и повезивању са другим земљама, јер Кина у старим временима није ништа желела од западне цивилизације. Кинеска улагања у овај пројекат износе 50 милијарди долара, а верује се да ће у њега бити уложено невероватних 900 милијарди долара! Пројекат подразумева изградњу брзих железница, мостова, индустријских паркова, електрана, нових саобраћајних чворишта итд. До сада је изграђено чак 13.000 километара путева и пруга.

У пројекат „Нови пут свиле“ већ су укључене Азијска инфраструктурна банка и Развојна банка БРИКС-а са се-

диштем у Шангају. Многе европске земље, а међу првима Енглеска, су изразиле жељу да се прикључе пројекту. Сједињене Америчке Државе делују збуњено, па чак и уплашено због све већег раста кинеске економије. Такав страх је прилично оправдан, уколико погледамо неке од података релевантних светских институција које је професор Пушић навео, а односе се само на период од последњих пет година. Тако су 7 од 10 највећих грађевина кинеске, 4 од 5 највећих светских банака су кинеске, 40% тржишта паметних телефона чини кинеско тржиште, 9 од 20 водећих светских ИТ компанија су кинеске, Кина је друго највеће тржиште уметнинама у свету, Кина је 1. у свету по коришћењу соларне енергије, 1. гејминг тржиште на свету, 1. тржиште авио-делова на свету итд.

Америчка економија је 2000. године била 8 пута већа од кинеске, да би 2015. године она била већа само 1,5 пута. Кинеска економија је од 1978. до 2001. године расла 8,5 пута годишње, од 2001. до 2011. имала је раст од 10,5% годишње, а последњих године је раст смањен на 6,5% годишње. Из ових података проистиче да је амерички страх од Кине свакако логичан. Професор Пушић је истакао да је својевремено сингапурски министар спољних послова указао на три кључне грешке Запада према Кини, а то су биле:

1. Убеђеност да су САД добиле у Хладном рату и да је тада наступио „крај историје“.
2. Пријем Кине у Светску трговинску организацију, јер је кинеска армија радника преплавила светско тржиште рада.
3. Несхватање да од 2015. године Кина преузима економски примат.

На другој страни, професор Пушић напомиње да Кинези још увек себе виде као земљу у развоју. Ипак, глобалне промене, у којима је Кина један од кључних актера, одвијају се муњевито брзо. Кина и САД су итекако повезане, додао је професор, с обзиром да Кина много дугује тој земљи, пре свега због тога што је њена елита образована управо у САД. Кључна ствар је, закључио је Пушић, чињеница да је Кина први пут у својој историји дугој 10.000 година одлучила да изађе ван својих граница, односно да се отвори према свету.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

ЛАТИНСКА АМЕРИКА ЈЕ ПОНОВО У ФОКУСУ

Почетак јула представља време традиционалног окупљања еминентних стручњака за простор Латинске Америке у Србији. Ни ове године ништа није било другачије. Захваљујући пре свега неуморном раду Друштва хиспаниста у Београду, као и његовом традиционалном партнеру Институту за европске студије у Београду, нашу земљу је посетио велики број хиспанолога и хиспаниста из целог света. Повод је било традиционално одржавање Међународне летње школе латиноамеричких студија у Београду и Новом Саду од 29. јуна до 3. јула 2019. године. Као и претходних година, школу је организовало Друштво хиспаниста из Београда, уз сарадњу са партнерима попут Института за европске студије, Филолошког факултета у Београду, Филозофског факултета у Новом Саду, Амбасаде Краљевине Шпаније у Београду, Института Сервантес у Београду итд. Ове године летња школа је организована у форми предавања, дебата и радионица под називом „Латинска Америка и Кариби – зашто треба да знамо више?“. Школу је похађало 18 полазника различитих професија и из различитих делова света – од Енглеске, преко Туниса и Србије до Русије.

Рад летње школе је свечано отворен у сали Института Сервантес у Београду. После поздравне речи председнице Друштва хиспаниста у Београду Јелене Спасојевић, публици се обратило неколико предавача: Карлос Хуarez Сенте-

но из Аргентине, Дејан Михаиловић из Мексика, Емилио Гаљардо Саборидо из Шпаније, Јоханес Мерк из Аустрије и Далибор Солдатић из Србије. Они су публику и полазнике школе увели у политичке, економске и социјалне проблеме са којима са простор Латинске Америке суочава, али и предочили могуће перспективе његовог развоја и интеграцијских процеса.

Другог дана школе полазници су могли чути неколико предавања везаних за политичку, социјалну и економску тематику латиноамеричког света. Серију предавања отворио је Адолфо Алберто Лаборде Каранко са Универзитета Анауак у Мексику, чије излагање се тицало спољне политике Мексика у контексту тзв. четврте трансформације коју је најавио мексички председник Андрес Мануел Лопес Обрадор. Затим је Алексис Торибио Дантас са Државног универзитета у Рио де Жанеиру одржао предавање о перспективама бразилске економије, осврнувши се, како на економске реформе кроз које је Бразил пролазио претходних неколико деценија, тако и на низ промена које спроводи нови бразилски председник Жаир Болсонаро. Вишеслав Симић са Технолошког института у Монтереју говорио је о спољнополитичким могућностима латиноамеричких земаља изван тзв. Монроове доктрине Сједињених Америчких Држава. Серију предавања затворио је Јоханес Мерк са Универзитета у Бечу, говоривши о епистемолошким питањима везаним за Латинску Америку и Карибе, као и о перспективама глобалног Југа.

Трећег дана школе одржана је серија предавања у просторијама Филозофског факултета у Новом Саду. Најпре је Горица Мајсторовић са Стоктон универзитета у САД одржала инспиративно предавање о мексичком мурализму и његовом утицају на уметност, књижевност и савремене

мреже комуникације. Затим је Емилио Гаљардо Саборидо са Школе за хиспаноамеричке студије у Севиљи образложио савремене односе између Кубе и Источне Европе, те њихов утицај на књижевност на оба простора. Серију предавања у Новом Саду затворила је Бојана Ковачевић Петровић са Универзитета у Новом Саду са веома занимљивим излагањем о микрокуенту као књижевном роду новог хиспаноамеричког миленијума.

Четврти дан школе отворио је Гвидо Херцович са Универзитета у Буенос Аиресу предавањем о томе чему нас аргентински филм може научити о неолиберализму. Сања Савкић са Универзитета у Берлину је, затим, у свом излагању указала на значај астешког Великог храма као покретача моћи, идентитета и успостављања односа са другима. Тијана Бакић Хајден је била трећи предавач и упознала је полазнике са латиноамеричким феминизмом – његовом теоријом, применом у пракси, дебатама и свешћу људи о тој теми. Карлос Хуарез Сентено са Националног универзитета у Кордоби образложио је положај Јужне Америке у међународном контексту кроз призму нових лидера у њеним државама, идеолошких обрта и несигурности које пред тим континентом стоје. Претпоследњи дан предавања завршен је културном активношћу која се односила на разумевање веза између југословенског и мексичког филма и музике, те која је била отворена за јавност.

Последњег дана летње школе полазници су могли да уживају у три интересантна предавања. Најпре је Дејан Михаиловић са Технолошког института у Монтереју у Мексику говорио о епистемологији Југа, односно о посебности и значају латиноамеричке политичке филозофије. Затим је Ана Јовановић са Универзитета у Београду рекла нешто више о Клаудију Наранху као инспирацији за по-

бољшање политичке едукације појединца зарад његовог личног и друштвеног развоја. Серију сјајних предавања током целог курса затворио је Оскар Барбоса Лисано са Универзитета у Варшави. Он је одржао занимљиво предавање о Карибима као „америчком Медитерану“. Предајом сертификата учесницима летња школа латиноамеричких студија је успешно окончана, те је констатовано да се очекују још већи успеси на пољу промоције латиноамеричког простора у годинама које предстоје.

Последњег дана летње школе латиноамеричких студија одржано је и предавање на Институту за европске студије у Београду на тему „Латинска Америка пред новим таласом промена: између Трампа и нових лидера“. Предавање су одржали Алексис Дантас, Оскар Барбоса Лисано и Дејан Михаиловић. Оскар Барбоса Лисано је председник Задужбине професора Анджеја Дембича. Ради на Факултету слободних уметности и историје на Универзитету у Варшави, као и на Националном универзитету Коста Рике на Хоротега регионалном центру. Алексис Дантас је ванредни професор и заменик директора Економског факултета Државног универзитета у Рио де Жанеиру. Он је докторирао из области индустријске и технолошке економије на Институту за индустријску економију Државног универзитета у Рио де Жанеиру. Његово радно искуство је посебно везано за организацију индустрије, студије индустрије и економску интеграцију, а главне теме истраживања су му Меркосур, Алка, Бразил, економија и интеграција Бразила. Дејан Михаиловић је професор и истраживач на Технолошком институту Монтереј у Мексику и гостујући професор на Државном универзитету у Рио де Жанеиру. Његове области интересовања су политичка филозофија, политичке науке, геополитика, одрживост и развој, међународни односи и теорије глобализације.

Оскар Барбоса Лисано је одржао предавање о политичкој ситуацији у централноамеричким државама, чија је политичка сцена домаћој јавности мало позната. У уводном делу је напоменуо да је утицај масонерије на стварање независних латиноамеричких држава био значајан, те да су масонске идеје слободе, једнакости и братства биле једне од крилатица, али и политичких концепата у новоствореним државама. Затим је потанко анализирао политичку ситуацију у неколико централноамеричких земаља.

Када је реч о Гватемали, тамо су главни политички опоненти Сандра Торес Касанова из Националног јединства за наду и Алехандро Ђаматеи из Вамос партије. Док Касанова припада левичарској, односно социјалистичкој интернационалистичкој опцији, Ђаматеи је представник не-олибералне струје.

У Ел Салвадору је ове године председник постао Наиб Армандо Букеле Ортес. Реч је о младом политичару арапског порекла који је дуго времена у тамошњим медијима био нападан због тога. Током председничке изборне кампање појавиле су се слике на којима се Букеле види како се моли у џамији у Мексико Ситију. Он се, међутим, убрзо изјаснио као римокатолик. Припада десној политичкој опцији и партији Велики савез за национално јединство.

У Хондурасу је на власти председник Хуан Орландо Ернандес, конзервативац и крајњи десничар који припада Националној партији Хондураса. У јавности је себе профилисао као побожног хришћанина који редовно чита Библију, што је важан део његовог политичког наратива.

У Никарагви власт већ неколико година држи сандиниста Данијел Ортега Сааведра. У идеолошком смислу, он представља хришћанског социјалисту, док за своју идеологију воли да каже да је „теологија ослобођења“. У јав-

ности се профилише као побожни хришћанин који чита Библију и као породичан човек и отац осморо деце.

Панама је 2019. године добила новог председника. Реч је о Лаурентину Кортизу Коену из Револуционарне демократске партије. Иако има јеврејско порекло, Кортизо је хришћанин који у јавности истиче да своје верско опредељење и склоност читању Библије. У идеолошком смислу, Кортизо припада социјалистичкој и интернационалистичкој политичкој опцији.

На крају, Барбоса Лизано је укратко описао политичку ситуацију у родној Костарики. Тамо је на власти Карлос Алварадо Кесада, припадник Коалиције за Костарику. Он је у идеолошком смислу представник левог центра, али такође као и многе његове колеге у Централној Америци истиче у јавности да је католик.

Барбоса је указао на то да релевантна социолошка истраживања на простору Централне Америке показују да је религијска припадност политичара важан чинилац који утиче на бираче. Тако је просечан бирач у државама на овом простору мачиста, хетеросексуалац, римокатолик и неко ко редовно чита Библију. То не чуди, закључио је Барбоса, с обзиром да су истраживања у Централној Америци показала да су најмање прихватљиве групе људи хомосексуалци, милитаристи, људи друге боје коже, као и припадници верских мањина.

Алексис Дантас је одржао предавање о савременој бразилској економији. Он је изнео став да се Бразил налази у динамичној економској трансформацији још од 60-их година XX века. Ипак, истакао је крај 80-их и 90-е као важну прекретницу за његову државу. Бразил је 1988. године усвојио нови устав који је требало да буде гарант социјалне сигурности пре свега осиромашених становника те земље, али је Бразил истовремено прихватио Вашингтонски кон-

сензус 1989. године, односно пакет неолибералних мера по препоруци Сједињених Америчких Држава. Током 90-их година избија економска криза у многим латиноамеричким земљама, а међу њима и у Бразилу. Најсиромашнији грађани Бразила су били и највеће жртве кризе, а завладала је и глад, што је у цивилизованом и развијеном свету незамисливо. Услед огромног незадовољства власт је 2003. године преузео социјалиста Луис Инасио Лула. Током своје осмогодишње владавине Лула је покренуо читав низ реформских корака како би заштитио сиромашне слојеве становништва, а посебно су биле упечатљиве мере за искорењивање глади. Сличне реформске процесе са истим циљевима започели су и други лидери латиноамеричког света – Хосе Мухика у Уругвају, Ево Моралес у Боливији и Рафаел Кореа у Еквадору. Међутим, Дантас напомиње да у последњих неколико година долази до драстичних политичких промена у латиноамеричким земљама које остављају трагичне економске последице. На власт у многим земљама долазе миљеници САД уз изазивање политичке кризе како би се дестабилизовале бивше структуре власти. Тако је у Бразилу дошло до импичмента председнице Дилме Русеф, да би на власт касније дошао екстремни десничар Жаир Болсонаро. У Аргентини је на власт дошао Маурисио Макри сменивши Кристину Киршнер. Дантас наводи да се у свим тим земљама убрзано ради на уништавању наслеђа социјалног благостања које је мукотрпно грађено деценијама уназад. Он је за крај додао да је његова визија Бразила прилично суморна – тренутно је 30 милиона људи без посла и на рубу егзистенције, активно се уништава животна средина због експлоатације ресурса које ће, закључио је Дантас, Бразил беспоговорно испоручити Сједињеним Државама.

Дејан Михаиловић је своје предавање одржао у светлу кризе савременог глобалног неолибералног политичког и

економског поретка. Он сматра да је та криза структуралне природе и да она осликава једну дубљу кризу, а то је криза западног цивилизацијског кода, односно Запада као таквог. Капитализам у коме данас живимо је когнитивни капитализам на који се све више прелива криза САД и њених западних савезника. Једна од најновијих метода неолибералне глобалне машинерије по Михаиловићу је тзв. ауторитаризам судске власти. Очигледан пример је случај бивше председнице Бразила Дилме Русеф, која је нелегално свргнута са власти. То је потпуно супротно од онога што је, на пример, радио Уго Чавез. Тако је Чавез вршио политизацију друштва у најбољем смислу те речи, Венецуела је у његово време успела да готово искорени неписменост итд. Иако је био социјалиста, Чавез се у свом политичком деловању много више позивао на традицију Симона Боливара него на Маркса и друге левичарске мислиоце. Данас се у латиноамеричким земљама које су под снажним утицајем САД дешава један парадокс, приметио је Михаиловић – долази до политизације приватности и до деполитизације јавности. За крај, Михаиловић је додао да је Латинска Америка један од ретких простора на коме већина земаља није признала независност тзв. Косова, а да највеће заслуге за то имају Мексико, Аргентина и Куба, које су и даље чврсто опредељене за поштовање међународног правног поретка.

РАЈКО ПЕТРОВИЋ

ДЕМОКРАТСКИ КОНФЕДЕРАЛИЗАМ У СЕВЕРНОЈ СИРИЈИ

На Институту за европске студије 4. јула 2019. године, предавање је одржао др Андреј Грубачић, на тему демократског конфедерализма у северној Сирији. Грубачић је професор антропологије и друштвених промена на Калифорнијском институту интегралних студија у Сједињеним Државама. Његове области интересовања су антропологија, анархизам, светски систем и нарочито друштвене групе на границама капитализма. Др Грубачић је био ђак еминентних професора Ноама Чомског и Имануела Волерстина.

У првом делу излагања, Андреј Грубачић је представио теоријску подлогу свог рада и истакао научне области свог интересовања. Аутор је нарочито био инспирисан делом Чомског, кога је окарактерисао као великог познаваоца демократије, нарочито демократије савета, као и оних демократија које нису везане за представничку демократију. Други аутор којим је био инспирисан јесте Имануел Волерстин, који се бавио перспективом капитализма и глобалном поделом на „језгро“ и „периферију“. Неке од тема које су заокупиле његову пажњу јесу теорија светских система, као и либерална организација друштва и света која је почела да се успоставља након Француске револуције. Аутора је нарочито понукала идеја о капитализму као „затвореном систему“. Грубачић се осврнуо и на низ

других аутора који су се бавили природом капитализма, међу којима су многи били противници утилитарног начина размишљања. Фердинанд Бродел је био један од аутора који је симболично представио капитализам кроз три нивоа: први ниво чини прави капитализам, изнад њега је прави облик тржишне размене, док последњи ниво чини материјални живот, односно неекономија. Бродела је нарочито интересовао овај последњи ниво капитализма тј. материјални живот. На дело др Грубачића нарочит утицај је имала метафора „црних рупа“ у светској економији, односно оних места која су изван тржишта, економије, политичке власти и организације, и које се не могу у потпуности изучити и сагледати јер не постоји начин да проникнемо у њих.

На аутора су утицали и представници анархистичке антропологије, пре свега антрополози Маршал Салинс и Џејмс Скот, који пишу о недржавним или бездржавним просторима. У Скотовом делу се наводи Зомбија као пример недржавног простора, који представља бекство људи у неприступачне крајеве. То су простори у које „људи беже и где се сами организују“. О овом феномену не пишу само аутори са англоамеричког простора, већ и они који долазе из држава у развоју и неразвијених земаља.

На темељу претходних теоријских поставки, др Грубачић је уочио да аутори који су се бавили феноменом недржавних простора, нису се детаљније бавили питањима капитализма или (пост)колонијализма. Према његовом мишљењу, недржавни простори се налазе у оквиру токова капитализма, али истовремено нису у потпуности у оквиру њих. Вредност рада професора Грубачића је у томе што је теоријску подлогу поткрепио и емпиријским истраживањима у оквиру недржавних заједница. Заједнице Козака, организација политичког живота Курда у Сирији, као

и мноштво других недржавних заједница, су само неке, које су биле предмет интересовања и изучавања овог аутора. Занимљиво је пратити развојни пут неких од ових недржавних заједница, попут Козака, који су током претходних неколико векова развили своју особеност у оквиру руске државе, и који су прошли пут од недржавне заједнице до стицања статуса етничке мањине. Сличне недржавне заједнице су биле пристуне и на другим континентима, као што је био случај са одбеглим робовима са Јамајке, потом недржавних група у Бразилу, или пак пирата на Атлантику.

Када је реч о групама које живе на маргинама, односно границама капитализма, многе од њих су развиле стратешки однос према држави и њеним структурама. То је уједно и начин да се задржи и особеност недржавних група. Међу заједницама Козака можемо хронолошки да утврдимо стратешки однос ових заједница према руској држави, од које су добијали средства и оружје за рат, при чему су имали другачију позицију у односу на остале становнике Русије. Тај вид лојалности (*loyalty*) која је углавном резултат преговора са државним структурама, може се уочити и на примеру групације запатиста у Мексику, који су развили стратешки однос не са државним структурама, већ са националним и интернационалним невладиним организацијама. Када недржавне заједнице прибегавају поменутиим стратешким односима, може се уочити да нема потпуног „бекства из капитализма“, већ је пре свега реч о комбинованој економији коју карактеришу контрадикторне праксе (заједнице су начелно против капитала, али истовремено учествују у односима размене капитала).

Претходна теоријска подлога је нарочито интересантна за изучавање положаја Курда, као недржавне заједнице, у данашњој Сирији, али и суседним државама. Њихова осо-

беност као заједнице је та што се не налазе на границама светског система. Након отпочињања унутрашњих сукоба у Сирији, једно од важних питања је била позиција Курда у овој држави. Једна од најзначајних политичких организација међу курдском популацијом је Радничка партија Курдистана, чији лидер Оцалан, који се тренутно налази у заточеништву, има пресудан утицај на идеолошко профилисање ове партије. Током боравка у затвору, Оцалан је написао велики броја књига и редефинисао је програм Радничке партије. Он је прихватио идеје демократског конфедерализма и демократске аутономије, те је одустао од идеје националне државе. То је представљало својеврсну анархистичко-феминистичку револуцију унутар програма партије, али и одустајање од марксистичких идеја.

На Курдском свенародном конгресу је прихваћена идеја да се захтева недржавни облик устројства заједнице и неки вид конфедерализма, или како они кажу трећи пут, односно директна демократска конфедерација. Према мишљењу др Грубачића, реч о је о хибридном моделу који комбинује елементе директне, односно непосредне демократије и представничке демократије. Друштвено-политички живот функционише кроз Веће које укључује различите нивое, од општина, области, до кантона односно регија. Када је реч о елементима представничке демократије, битно је истаћи да се током 2016. године образује демократска аутономна администрација. Курдско друштво је прихватило и равноправну улогу жена у друштвеном и политичком животу, и развило особену варијанту феминизма који поштује улогу жене унутар курдске традиције. Тако постоје и две курдске војске, једна састављена од мушких припадника и друга, састављена од женских чланова. У сржи оваквог поимања организације друштва и заједнице јесте идеја демократске нације која, упркос

опидању улози националне државе, задржава своје место у организацији друштвено-политичког живота. Аутор је закључио да оваква замисао организације недржавне заједнице показује значајан степен ефикасности, узимајући у обзир сложеност целог система и његовог отелотворења у пракси.

СТРАХИЊА ОБРЕНОВИЋ

ИЗВРШЕЊЕ НАРЕЂЕЊА, КОМАНДНА ОДГОВОРНОСТ И СТРУКТУРА ЗАКОНА РАТА

Докторанд на Универзитету Мичигена који се бави теоријом праведног рата и истражује ратно право, Иан Фишбек, боравио је у Београду као гост Института за европске студије. Том приликом одржао је предавање у оквиру којег је начела теорије праведног рата сагледао кроз призму свог вишегодишњег борбеног искуства. Наиме, Фишбек је током прошле деценије као официр америчких Специјалних снага обавио четири борбена службовања на Блиском истоку, а пажњу шире јавности привукао је 2005. године када је у писму упућеном америчком сенатору Џону Мекејну изразио забринутост због мучења ратних затвореника у Ираку и Авганистану којима је лично сведочио.

Први део предавања Фишбек је искористио да присутнима опише своје лично искуство службовања у Специјалним снагама. Нагласио је да се Оружаним снагама Сједињених Америчких Држава прикључио почетком деведесетих година, свестан негативног утицаја које су спољне интервенције и тајне операције његове државе имале на регионе широм света у којима су Совјетски Савез и Сједињене Државе водиле посредничке ратове. Међутим, веровао је да ће САД, као либерална демократија која је из Хладног рата изашла као победник, искористити нови међународни поредак да уз помоћ својих војних снага ублажи и санира

хуманитарно-политичку штету коју је пре свега починила у азијским и латиноамеричким земљама. Ипак, кроз лично учешће у операцијама на Блиском истоку, увидео је да се окончањем Хладног рата заправо ништа није променило. Уверио се да се одредбе Женевске конвенције (и даље) редовно и грубо крше, без икаквих озбиљних последица. Проблем је био не само у појединачним случајевима кршења људских права ратних затвореника и цивила, већ и у систематском издавању наредби које су војнике стављале у положај да морају да врше тортуру како би испотоштовали заповест надређених. Фишбек је признао да је и сам мучен од стране припадника Оружаних снага САД. Данас верује да је тортуром која је извршена над њим послата порука другима који би се усудили да пођу његовим путем и доведу у питање опхођење војске САД према особама које она идентификује као непријатеље.

Описано искуство навело је Фишбека да промисли основна питањима везана за теорију праведног рата. На Универзитету Мичиген заинтересовао се за *јус ин bello*, област теорије праведног рата која се бави етиком понашања у рату, али такође се бави и одређеним питањима области *јус ад беллум*, која промишља праведне разлоге започињања рата. Због тога је теорији праведног рата посветио је други део свог предавања. Фишбек је присутнима објаснио да се према општим схватањима моралности рата обавеза извршавања наређења може сагледати на два начина. С једне стране, извршна власт је морално одговорна за издавање наређења војној команди да отпочне рат, док војна команд не сноси моралну одговорност за спровођење тог наређења у дело. С друге стране, војна команда је одговорна за сва наређења издата током трајања самог рата. Сами војници, притом, обавезни су да поступају по наређењу свог комаданта, па су изузети одговорности уко-

лико су њихови поступци у складу са издатим наређењем, осим у случајевима где се извршење наређења очигледно кршти са успостављеним законима и нормама ратовања. Другим речима, војник се увек може позвати на *respondeat superior* оправдање, према ком је комадант одговоран за учињено.

Фишбек оспорава претпоставку теорије рата о обавези бораца да седе наређења следећом аргументацијом. Он сматра да су многа од широко прихваћених моралних предубеђења о обавези бораца да извршавају наређења у супротности са правним и историјским преседанима на основу којих су доношене одлуке и пресуде о кривници за дела извршена током рата. Као пример наводи мучење затвореника, које је експлицитно забрањено законима ратовања без изузетка. Конкретно се осврнуо на случај тортуре спроведене у затвору Абу Граиб у Ираку, где се очигледна одговорност америчких војника не може правдати извршењем било какве наредбе. Јасно је, дакле, да војник нема право и могућност да се позива на *respondeat superior* оправдање у случају када је учествовао у тортури, чак иако је мучење наређено, јер је унапред свестан да је наређење које је добио противзаконито и неморално. Због тога аргументација о одговорности надређеног може бити валидна само у ситуацијама где су законитост и моралност наређења нејасни, што се дешава током отвореног сукоба када живот самог војника зависи од брзог спровођења наредби у дело.

Фишбек је предавање завршио констатацијом да – упркос веровању већине грађана САД да су Сједињене Државе демократска држава – оне својим односом према ратним злочинима јасно показују да то нису. Оно што га највише брине је чињеница да је низом одредби и закона донетих након 11. септембра 2001. године отворен пут ка

сличном кршењу људских права и унутар граница САД. У том смислу, он не види разлику у начину владања великих сила попут Русије, Кине и његове сопствене државе, које се – према његовом мишљењу – не устручавају приликом употребе најсуровијих метода како би оствариле своје циљеве.

ЈОВИЦА ПАВЛОВИЋ

ПОКУШАЈ ДРЖАВНОГ УДАРА У ТУРСКОЈ: ВОЈНА ИНТЕРВЕНЦИЈА, ПОЛИТИКОЛОШКИ И СОЦИОЛОШКИ ПОГЛЕД

Под покровитељством Института за европске студије, а у сарадњи са Директоратом за комуникације представништва Републике Турске и Институтот Junus Emre (*Yunus Emre*) у Београду, 16. јула 2019. године организована је конференција под називом „15. јул: социолошки и политиколошки поглед“. Конференција је имала за циљ преношење искустава како из сопственог угла учесника у ноћи војне интервенције 15. јула 2016. године, тако и са социолошког аспекта сагледавајући последице догађаја који се одразио на турско друштво у целини.

Била је то последња у низу манифестација које је амбасада Републике Турске организовала поводом обележавања треће годишњице покушаја државног удара и ради сећања на хероје који су страдали бранећи тековине турске демократије. Овде би требало нагласити да је преко 2000 грађана рањено, док је број погинулих достигао број од 251 насрадалих. Република Србија била је међу првима која је осудила овакав крвави чин и стала уз турски народ. Као државе које се налазе пред вратима Европске уније, спољнополитички потези Републике Србије и Републике Турске били су и остаће усмерени ка јачању узајамне и регионалне сарадње. Захвалност Србији за подршку у борби против ФЕТО терористичке организације упутио је на

конференцији Његова екселенција, амбасадор Републике Турске у Србији, Танжу Билгиџ (Tanju Bilgiç): „Када је пуч почео, Србија је била једна од земаља које су подршку Турској и турској влади, и то, подвлачим, упутили моментално и на томе смо веома захвални“.

Учесници конференције били су др Уфука Улуташ (Ufuk Ulutaş), председник Центра за стратешка истраживања при Министарству спољних послова Турске и проф. др Месут Озџан (Mesut Özcan), председник Дипломатске академије Министарства спољних послова Републике Турске. Скупом је председавао директор Института за европске студије, виши научни сарадник др Миша Ђурковић, који је истовремено био и модератор дебате организоване по завршетку излагања цењених гостију.

Подсећајући на догађаје из српске историје, директор Института за европске студије, др Миша Ђурковић истакао је важност цивилне контроле над војним сектором, управо како би се предупредиле могућности организовања војног пуча.

Покушај војног пуча у Турској из 2016 године, према речима професора Месута Оздана, разликује се у односу на све претходне историјске покушаје смене власти, између осталог, по насиљу. Професор Озџан је представио јавности кратак историјат војних пучева кренувши ретроспективно од периода Османског царства (25. маја 1876, 10-24 јула 1908, 31. марта 1909, 21. јуна 1912), преко периода Турске Републике (27. маја 1960, 21. фебруара 1962, 22. маја 1963, 12. марта 1971, 12 септембра 1980 и 28. фебруара 1997. године) закључно са јулским инцидентом 2016. године. „Ово је био крвави покушај пуча у којем је више од 250 људи изгубило живот, укључујући цивиле, полицајце и припаднике војске“, истакао је проф. др Месут Озџан.

Др Уфук Улуташ осврнуо се пак на друштвене и психолошке последице које је покушај пуча оставио на турско становништво, нарочито на млађе генерације. Фокусирајући се превасходно на манипулативне технике којима се служила терористичка организација Фетулаха Гулена, др Улуташ је нагласио изазове са којима ће се државна власт суочавати у годинама које долазе, штитећи генерације које тек стасавају у политичком смислу, као друштвено одговорне особе. „Постоји траума у Турској и она ће бити присутна. Биће потребно неко време да се људи нормализују. Биће нам потребно време, али држава је развила механизме и методе за борбу против ФЕТО терориста“ истакао је професор.

Конференција је изазвала велико интересовање од стране домаће али и стране академске заједнице, представника страних мисија и грађана Републике Србије.

Реч је о тематици која пружа историјски „ослонац“ и осветљава корене дипломатске и културне сарадње поменутих држава, са циљем јачања истих у наступајућим годинама, са жељом да се догађаји попут јулског крвавог пуча у Турској више никада и ни у једној држави не понове.

Слађана Здравковић

ФРАНЧЕСКО ЂУБИЛЕИ: ИСТОРИЈА ЕВРОПСКЕ КОНЗЕРВАТИВНЕ МИСЛИ

Гост Института за европске студије у Београду био је протекле недеље један од најмлађих, али и најплодоноснијих италијанских публициста и научника нове генерације, Франческо Ђубилеи. Промоција његове нове књиге „Историја европске конзервативне мисли“, објављене на енглеском језику код угледног америчког издавача „Regnery Publishing“, одржана је у четвртак 25. јула у клубу „Трибина младих“ Културног центра Нови Сад, да би потом дан касније била одржана и у Београду, у просторијама Института за европске студије. Промоцији је присуствовао и Данијел дел Орка, новинар и Ђубилеијев сарадник у пројекту „Будућност нације“.

Иначе, Франческо Ђубилеи је млад, али изузетно утицајан аутор који делује на новој интелектуалној сцени Италије. Уредник је издавачке куће *Хисџорика* која италијанској јавности представља нове и занимљиве ауторе који делују, пре свега, на интелектуалној десници. Осим тога на челу је неколико фондација и организација које организују и разноврсне догађаје попут конференција, семинара и јавних наступа. Редовни је колумниста у два водећа италијанска дневна листа и чест гост телевизијских политичких емисија. Овај изузетан стваралац иза себе има већ неколико објављених дела, иако има тек 27 година. Он већ има десетогодишње искуство у научном раду и публицистици. На-

име, већ са 16 година покренуо је своју издавачку кућу коју професионално води од своје двадесете године, а до сада је на италијански језик превео и низ радова европских конзервативних аутора.

Поменута књига представља значајно дело које на једном месту сакупља и даје приказ дела свих великих конзервативних мислилаца западне цивилизације. Међутим, поред увек фаворизованих аутора са англосаксонског и германског подручја, Ђубилеи посебну пажњу поклања и романском културном кругу. Ту посебно обрађује француске, али и шпанске и италијанске ауторе, што представља значајан допринос проучавању историје конзервативне мисли, с обзиром на чињеницу да су наша, али и шира европска јавност слабо упознате са поменутиим кругом интелектуалаца са простора Медитерана.

Од америчких конзервативних мислилаца, аутор се осврће на дела Френка Мејера, Ричарда Вивера, Томаса Елиота, Питера Вирека, Расела Кирка, Семјуела Хантингтона, Вилијема Баклија, Берија Голдвотера, док од британских посебно обрађује Едмунда Берка и Роџера Скрутона. Што се тиче немачког говорног подручја, најважнија имена којима се бави су Адам Милер, Томас Ман, Освалд Шпенглер, Карл Шмит, Ван дер Брук и Ернст Јингер. Што се тиче француске конзервативне интелигенције, довољно је споменути Шатобријана и Шарла Мораса. Ипак, најзанимљивије је то што Ђубилеи даје детаљан приказ шпанске историје конзервативизма. Највећа имена Пиринејског полуострва у овој области су свакако Сантајана, Кортес, Техада и Хосе Ортега. Што се његове отаџбине тиче, први пут наша научна јавност може детаљно да се упозна и са италијанским ауторима конзервативне провинијенције, попут Алфреда Оријанија, Вилфреда Парете, Лампедусе, Арденга Софичија, Гаетана Моске и Леа Лонганесија.

Конзервативизам је филозофија која је, по његовом мишљењу, почела са Француском револуцијом и развија се до данас. Прекретницом сматра 1790. годину, када излази дело Едмунда Берка *Размишљања о револуцији у Француској*, те од тада започиње ера модерне конзервативне мисли. Сврха Ђубилеијеве нове књиге је да омогући да појам „конзервативно“ поприми позитивно значење, како би на тај начин преиспитало дискриминаторне концепције које се одржавају у колективној свести. Иако је за многе, конзервативизам превазиђени концепт, неопходно је уочити да постоје разлике између конзервативизма и других школа мишљења, укључујући и реакционизам и либертаријанизам. Конзервативизам је више од политичке доктрине, он је духовни осећај и културни позив. У Италији, као и у остатку Европе често се конзервативна особа поистовећује са реакционарном. Конзервативци нису против иновација и промена, они су против насилних промена, тј. револуција. За разумевање конзервативизма важан је контекст у коме се он развија.

Поред разговора о самој књизи, аутор је укратко указао и на најважније феномене који се одиграју на италијанској политичкој, културној и економској сцени. Такође, осврнуо се и на шире европске прилике. С тим у вези, на почетку је направио дистинкцију између два концепта која многи поистовећују. За њега појам *Евроџа* представља културни концепт коју оличавају Данте, Гете и Шекспир, док је Европска унија политички пројекат који нема много везе са поменутиим великанима.

Ђубилеи је указао на изузетно важно питање идентитета, које је уз суверенитет, данас једно од кључних, не само у његовој земљи, него и широм света. Због тога, сматра он, конзервативни наратив данас постаје све занимљивији, а као срж идентитета, аутор види религију, у овом

контексту хришћанску. Такође, битно је хришћанску традицију „конзервирати у Европи“, а слично је и са питањем традиционалне породице коју је неопходно сачувати. Све ове феномене разматра и кроз концепт заједнице, која се темељи на заједничкој култури, вредностима и свести о заједништву.

У осврту на ЕУ, он верује да ће после Брегзита и изласка Британије, Италија бити трећа земља, после Немачке и Француске, по броју становника и економској снази у ЕУ. Брисел, међутим, по његовом мишљењу, функционише онако како одговара Немачкој и Француској, па Италија треба да се избори да се више уважавају њени интереси. Нарочито се то могло видети по питању западне агресије на Либијску цамахирију 2011. године, када је италијанска влада Силвија Берлусконија пала јер је била против поменуте војне кампање, понајвише због економских интереса и профита италијанских компанија које су пословале у тој земљи.

Осврћући се на тренутну ситуацију на политичкој сцени на Апенинском полуострву, напомиње да владајућа коалиција две антибриселске партије, Лиге и Покрета пет звезда има доминантну подршку бирача. Занимљив је и феномен својеврсне „рокаде“ бирачког тела, тако да богатији слојеви настањени у центрима већих градова, који су до скоро били упоришта десних партија, сада су последње уточиште левице, док радничка класа са периферије масовно своју подршку пружа десници. Главни разлог слома леволибералних партија Ђубилеи види у игнорисању проблема имиграције чији је талас у великој мери заплуснуо обале Апенинског полуострва, мада ситуација по том питању још увек није апокалиптична као у Француској. Чак је и у његовом родном граду Ферари, у којој је левица владала последње 73 године, прошле године десница однела

тријумфалну победу. Иначе, владајуће партије оцењује као популистичке, Лигу као блиску десници, а Покрет пет звезда као ближу левици. Једином правом конзервативном партијом сматра странку Италијанска браћа, која је константно на око 5-6% подршке бирачког тела.

На крају, Ђубилеи се осврнуо на тежњу Србије ка чланству у ЕУ препоручивши да, на том путу, наша земља треба већ сада да успоставља контакте гради добре односе са потенцијалним партнерима унутар ЕУ (као што је Вишеградска група), који разумеју идеју суверенитета и који би могли да помогну у формирању широке алијансе народа који имају потребу да сачувају свој национални идентитет и простор.

Душан Илић

СПИСАК ТРИБИНА И КОНФЕРЕНЦИЈА (2018–2019)

1. Алан Карлсон, Једно материнство, једна породичност: природна породица као интегративна, 18. септембар 2019. година, Нови Сад (Јовица Павловић)
2. Алан Карлсон, Деконструкција породице на шведски начин, 19. септембар 2019. година, Београд (Јовица Павловић)
3. Драган Прља и Андреј Дилигенски, Фејсбук, заштита података и судска пракса, 24. септембар 2018. године, Београд (Рајко Петровић)
4. Георгиос Кумуцакос, Геополитички значај Грчке за Балкан и Источни Медитеран: Важност грчко-српских односа, 3. октобар 2018. године, Београд (Душан Илић)
5. Филип Канлиф, *Космополијска дистопија: како је либерални инјервенционизам погорио међународни поредак*, 28. октобар 2018. године, Нови Сад (Соња Драговић Секулић)
6. Михаил Дељагин, Либерализам у савременој Русији, 14. новембар 2018. године, Београд (Душан Илић)
7. Клаус Физингер, Луц Кобер, Миша Ђурковић, Стеван Гајић, Слободан Зечевић, Армандо Маркес Гuedes, Димитриј Јегорченков, Штефан Хофман, Михаил Дељагин, Александер Либман, Небојша Катић, Биргул Демирташ, Горан Николић и Ирина Милутиновић, Међународна конференција под називом „Санкције ЕУ – Русија: резултати, последице, предвиђања“, 15. новембра 2018. године, Београд (Рајко Петровић)

8. Биргул Демирташ, Турска спољна политика данас, 16. новембар 2018, Београд (Рајко Петровић)
9. Александар Павковић, Спољна политика Европске уније и проблем Косова, 21. новембар 2018. година, Београд (Јовица Павловић)
10. Умут Узер, Од мултинационалне империје до националне државе: Успон турског идентитета, 17. јануар 2019, Београд (Рајко Петровић)
11. Михаел Антоловић, Историографија и политика: Интелектуална биографија Фридриха Мајнекеа, 24. јануар 2019. године, Београд (Душан Илић)
12. Михал Вит, Промене у динамици заштите спољних граница Европске уније, 4. фебруар 2019. година, Београд (Јовица Павловић)
13. Кармен Алварез, Шпанска демократија: 40 година шпанског устава, 13. фебруара 2019, Београд (Рајко Петровић)
14. Евангелиос Протопадакис, „Право на смрт“ у светлу Кантове етике, 21. фебруар 2019. године, Београд (Душан Илић)
15. Александра Павићевић, *Тема над њемама: Смрт, умирање и одлајање њела у (јоси) модерно доба – антиројолошке њерсијекџиве*, 5. март 2019. године, Београд (Соња Драговић Секулић)
16. Гордана Ђерић, О језику и смени дискурских режима, 14. март 2019. године, Београд (Душан Илић)
17. Искра Александра Нола, Школа народног здравља „Андрија Штампар“ и јавно здравство у Хрватској, 20. март 2019. године, Београд (Страхиња Обреновић)
18. Горазд Коцијанчич, Европски нихилизам и хришћанство, 25. март 2019. година, Нови Сад (Јовица Павловић)

19. Горазд Коцијанчич, О конзервативном анатхизму, 26. март 2019. година, Београд (Јовица Павловић)
20. Алона Фишер-Кам, Срђа Трифковић, Немања Старовић и Стеван Гајић, Шта носе парламентарни избори у Израелу?, 5. април 2019, Београд (Рајко Петровић)
21. Слободан Деспот, Духовни корени сукоба између Запада и Истока, 19. април 2019. године, Београд (Душан Илић)
22. Иван Чуло, Утицај персонализма на модерно правно обликовање људских права, 23. април 2019. године, Београд (Страхиња Обреновић)
23. Миша Ђурковић, Слободан Марковић, Жељко Малешевић, Милан Игрутиновић, Јовица Павловић, Слободан Јанковић, Слободан Зечевић, Рајко Петровић, Соња Драговић Секулић, Александар Гајић, Владислав Сотировић, Стеван Гајић, Страхиња Обреновић, Душан Илић, Ирина Милутиновић, Горан Николић, Гордана Ђерић, Лоран Турноа, Слађана Здравковић, Међународна конференција под називом „Европски избори и будућност Европске уније“, 16. мај 2019. године, Београд (Душан Илић)
24. Арманд Клесе, Кристофер Кокер, Вукашин Павловић, Слободан Марковић, Веселин Митровић и Миша Ђурковић, Пољшање друштва „унапређивањем“ човека и друга биоетичка питања, 19. мај 2019. година, Београд (Јовица Павловић)
25. Андреас Кинегинг, Критика модерне слике човека – основне црте европског конзервативизма, 23. мај 2019. година, Нови Сад (Јовица Павловић)
26. Андреас Кинегинг, Политичка мисао Леа Штрауса и њен значај данас, Београд, 24. мај 2019. година, Београд (Јовица Павловић)
27. Волфрам Кајзер, Транснационална демократија у послератној Европи, 27. мај. 2019, Нови Сад

28. Волфрам Кајзер, Хришћанска демократија у Европи: Европска народна партија као политичка снага у времену Хладног рата, 28. мај 2019, Београд (Рајко Петровић)
29. Миша Ђурковић, Слободан Зечевић, Димитрије Милић, Владимир Међак, Душко Лопандић, Марко Савковић, *Избори за Европски парламенти: Резултати, очекивања и могући утицај на Западни Балкан*, 13. јун 2019. године, Београд (Страхиња Обреновић)
30. Момчило Диклић, Моја искуства: Голи оток и Кумровачка школа, 20. јун 2019. године, Београд (Душан Илић)
31. Радосав Пушић, Пут свиле-некад и сад, 25. јун 2019, Београд (Рајко Петровић)
32. Алексис Дантас, Оскар Барбоса Лисано и Дејан Михаиловић, Латинска Америка пред новим таласом промена: између Трампа и нових лидера, 3. јул 2019, Београд (Рајко Петровић)
33. Андреј Грубачић, *Демократски конфедерализам у северној Сирији*, 4. јул 2019. године, Београд (Страхиња Обреновић)
34. Иан Фишбек, Извршење наређења, командна одговорност, и структура закона рата, 15. јул 2019. година, Београд (Јовица Павловић)
35. Уфук Улуташ, Месут Озџан и Миша Ђурковић, *15. јул – јокушај државног удара у Турској: војна интервенција, политиколошки и социолошки поглед*, 16. јул 2019. године, Београд (Слађана Здравковић)
36. Франческо Ђубилеи, Историја европске конзервативне мисли, 25. јул 2019. године, Нови Сад, Београд (Душан Илић)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(100)(082)

327::911.3(100)(082)

ЛЕТОПИС Института за европске студије : (2018-2019) / [Институт за европске студије]. - Београд : Институт за европске студије, 2019 (Београд : Зухра). - 166 стр. ; 21 cm

Тираж 100. - Стр. 7-8: Уводна реч / Миша Ђурковић.

ISBN 978-86-82057-74-1

а) Међународни односи -- Зборници
б) Геополитика -- Зборници

COBISS.SR-ID 281492236

Током последњих година, Институт за европске студије доживео је велике промене. Трибина Института постала је место препознато у регионалним, али и ширим оквирима као једно од најзанимљивијих академских простора за сусрете, дебате, полемике и праћење актуелних догађаја. Као што ће читаоци моћи да виде, трибине обухватају веома разнолике програме, од великих међународних и регионалних конференција, преко гостовања великих имена европске и светске науке, затим важних актера из региона, политичара, дипломата, до младих научника, доктораната којима је некада ово и први наступ. [Из Уводне речи Мише Ђурковића]

